

Частка 1

Матэрыялы семінара «Беларуска-ірландскія гістарычна-культурныя сувязі»

Materials of the Seminar
«Belarusian-Irish Historical and Cultural Relations»

Belarus - Éire.

*Lá le Padraig 1998 bunaithe
Cumann lairdeas*

"Belarus - Éire."

*Tá mar aidhm ag an
Cumann nua seo
muinteras a cothú i dir Éire
agus Belarus i móran slite,
go háinithé níthe a bhainneann
le cultár, oideachas,
lachthleasaitacht, colasaitacht
agus turasbóreascht.*

*Tá failte roimh duine
ar bith phothch pásrteach
is an glúin seo.*

Sibh MacLennan 21-3-98

Uachtarán na hÉireann
President of Ireland

Message from President McAleese

I am delighted to have this opportunity to send warmest greetings to the people of Belarus, and particularly to His Excellency, Ermoshin Vladimir Vasiljevich, Lord Mayor of Minsk, on the occasion of the first ever St. Patrick's Day Parade in Minsk.

It is a sign of the strong links and friendship that have grown up between our two peoples, that on this important day for Ireland, and for all friends of Ireland throughout the world, the people of Minsk and Belarus will celebrate St. Patrick's Day with us. My thanks in particular to the Belarus-Eire society, and its President, Dr. Mikhail Mitskevich, who have worked so hard to build these important ties.

On behalf of the people of Ireland, I wish everyone in Belarus a happy and joyful St. Patrick's Day.

Beannachtaí na Féile Pádraig ó chroí uaim.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Mary McAleese".

*Mary McAleese
President of Ireland*

Прэзідэнт Ірландыі

Пасланне ад Прэзідэнта спадарыні Мэры МэкЭліз

Я вельмі рада магчымасці даслаць самыя цёплыя прывітанні народу Беларусі, а асабліва Яго Светласці лорду-мэру Мінска Уладзіміру Васільевічу Ярмошыну, з нагоды першага святкавання і шэсця ў Мінску ў Дзень святога Патрыка.

Гэта — доказ моцных сувязей і сяброўства, што ўзніклі паміж нашымі двумя народамі, і ён заключаецца ў тым, што ў такі важны для Ірландыі і для ўсіх сяброў Ірландыі ва ўсім свеце дзень насељніцтва Мінска і народ Беларусі будуць святкаваць Дзень святога Патрыка разам з намі. Я дзякую, у прыватнасці, Таварыству “Беларусь – Ірландыя” і яго презідэнту доктару Міхаілу Міцкевічу, якія многа папрацавалі дзеля таго, каб гэтая важная падзея адбылася.

Ад імя народа Ірландыі я жадаю кожнаму беларусу шчасця і радасці ў Дзень святога Патрыка.

*Мэры МэкЭліз,
Прэзідэнт Ірландыи*

Адам Мальдзіс,

доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык аддзела
Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны

Уступнае слова

Паважаныя калегі, дарагія ірландскія госьці!

Пачынаецца навуковая частка нашага сёnnяшняга свята — семінар “Беларуска-ірландскія гістарычна-культурныя сувязі”. Арганізатарамі яго з’яўляюцца Таварыства “Беларусь – Ірландыя” і Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны пры Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь.

Найперш дазвольце ад імя ўсіх прысутных на семінары яшчэ раз, услед за прывітаннем презідэнта Таварыства “Беларусь – Ірландыя” Міхаіла Канстанцінавіча Міцкевіча, сардэчна павіншаваць ірландскую дэлегацыю на чале з манаҳам ордэна хрысціянскага брацтва Лімам О’Мара з нацыянальным святам далёкай астраўной краіны — Днём св. Патрыка, хрысціцеля старажытных кельтаў, якія далі пачатак сучаснаму ірландскаму народу. Адсюль, з памяшкання Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі, свята пяройдзе на вуліцы Мінска, у парк імя Максіма Горкага.

Паміж нашымі краінамі існуе тыпалагічнае падабенства, сімвалічная агульнасць. Некаторыя аўтары (С. Шупа, Ю. Каліна, М. Галдзянкоў) гавораць пра “Ірландыю як пра люстэрка беларускай гісторыі”, а можна сказаць і наадварот. Пакінуўшы разважанні пра падабенства на потым, засяроджуся на сімвалах. У Ірландыі іх, як засведчыў наш мастацтвазнаўца В. Буйвал, троі: кніга, крыж і арфа. А хіба духоўнымі сімваламі Беларусі не выступаюць кнігі Скарыны, крыж прападобнай Ефрасінні Полацкай і... Трэці сімвал быццам бы непадобны на ірландскі: дуда (жалейка). Але ж існуюць і нашы народныя цымбалы, душа якіх, як і ў арфы, у струнах.

Сімвалічна тое, што першым, хто назваў нашы землі, нашу краіну яе сённяшнім іменем, Белай Руссю, быў ірландскі законнік, працаведнік, які яшчэ ў XIII ст. пабываў у паганскай Літве, а магчыма, і ў Навагрудку. Рукапіс з гэтymі звесткамі быў не так даўно знайдзены ў Дубліне, сталіцы Ірландыі. Зрэшты, падрабязней пра знаходку сёння раскажа Вячаслаў Чамярыцкі.

Сімвалічна тое, што ірландскі трывліснік, які быў на сцягах барацьбітой за незалежнасць далёкай краіны, а сёння ўпрыгожвае залу нашага пасяджэння, зберагаўся як рэліквія ў Віленскім беларускім музеі з самага пачатку яго існавання. А ўручылі яго ірландскія адраджэнцы нашаму адраджэнцу Івану Луцкевічу ў час зарубежнай сутрэчы. Спадзяюся, што падрабязней пра яе раскажа сёння гісторык Станіслаў Рудовіч.

А хіба не сімвалічна, што прэзідэнтам Таварыства “Беларусь – Ірландыя” з’яўляецца Міхаіл Канстанцінавіч Міцкевіч?! Як вы ўсе ведаце, гэта сын класіка беларускай літаратуры адраджэнца Якуба Коласа, які супрацоўнічаў з “Нашай нівай” якраз тады, калі там друкаваліся першыя ў нас звесткі пра вызваленчы рух ірландцаў, і, значыць, не мог не ведаць пра яго, не спачуваць яму, не праводзіць гісторычныя супастаўленні.

Беларусь і Ірландыя падобныя па свайму гісторычнаму лёсу. Права на іх існаванне, дзяржаўнасць ставілася пад сумненне, а часам ставіцца і сёння больш магутнымі суседзямі. Гэтыя ж суседзі перацягвалі на свой бок лепшыя, найболыш таленавітых культурных сілы. Калі мне не здраджвае памяць, ірландцы далі сусветнай літаратуры чатырох лаўрэатаў Нобелеўскай прэміі. Але ўсе іны пісалі на англійскай мове. А ў нас? Колькі пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, артыстаў, вучоных далі беларускія землі польскай і рускай культурамі?

Пра беларусаў і ірландцаў можна гаварыць як пра народы, якім родная зямелька доўгі час была не маці, а мачахай. Адсюль — шматлікія хвалі эміграцыі. Сёння за межамі Беларусі пражывае ледзь не кожны чацвёрты беларус. Я не ведаю, колькі ірландцаў пражывала ў замежжы сваёй краіны. Але ведаю, што многа. У тым ліку нават і ў Беларусі. На Навагрудчыне здаўна пасяліўся род О’Руркаў, які ў свой час даў Мінску каталіцкага арцыбіскупа, а нядаўна прадстаўнікі

На семінары ў Доме дружбы. Выступае брат Лім О'Мара

гэтага роду прыязджалі з Вялікабрытаніі на Першы з’езд беларусаў свету. І што харектэрна: агульнасць гістарычнага лёсу збліжала ў эміграцыі беларусаў і ірландцаў. Прынамсі, так было перад вайной у Чырвонага.

Шляхі развіцця беларускай і ірландскай культур, у прыватнасці, літаратур, таксама ў многім падобныя. Багатыя традыцыі мінулага былі ў нас перапынены нацыянальным уціскам. У сувязі з гэтым на доўгі час месца прафесійнай літаратуры заняў фальклор: у Ірландыі — сагі, у нас — казачны эпас, песні. А заангажаванасць пісьменнікаў у нацыянальна-вызваленчай барацьбе спараджала такую сітуацыю, калі літаратура ўспрымалася як нешта непараўнальна большае, чым літаратура, паэт жа становіўся прарокам, месіяй. Супастаўленне нашага прыгожага пісьменства можа даць таму нямала красамоўных прыкладаў.

Яшчэ адна тыпалагічная агульнасць — дзяржаўнае двухмоўе Беларусі і Ірландыі, невысокі грамадскі статус карэннай, тытульнай мовы. Пераадольваючы негатыўныя наступствы гэтай з’явы, мы, відаць, можам многаму ўзаемна павучыцца. Асабліва пажаданы тут абмен вопытам паміж настаўнікамі, работнікамі сродкаў масавай інфармацыі.

Асобная тэма гаворкі — нашы літаратурныя і мастацкія контакты, якія ўзмацніліся у 20-я гг. XX ст. пасля амаль адначасовага абвяшчэння незалежнасці. Зацікаўленыя артыкулы пра Ірландыю з’яві-

ліся на старонках “Нашай ніві” (1920), “Новага жыцця” (1923), іншых віленскіх выданняў. У 1923 г. у Вільні вышлі “Ірландскія народныя казкі” С. Макмануса ў перакладзе Добрата карліка. Затым эстафету пераняў савецкі Мінск (артыкулы Ю. Дворкінай пра ірландскую літаратуру і інш.). Але з сярэдзіны 30-х гг. наступ бальшавіцкай ідэалогіі прыпыніў такія публікацыі на некалькі дзесяцігоддзяў.

Цікавасць да Ірландыі, ірландской культуры, найперш літаратуры, адрадзілася ў апошні час — пасля таго, як Беларусь стала незалежнай. У зборніках, газетах і часопісах друкуючца творы Джэймса Джойса, Уільяма Батлера Йітса (прыгадаем яго п'есу “Пясочны гадзіннік”), Шона О’Кейсі, Фрэнка О’Конара, Мэві Марон, Томаса Мура, Уолтэра Мэкіна, Аскара Уайльда, Шона О’Фаалайна і іншых класічных і сучасных ірландскіх аўтараў. У Беластоку асобнай кніжкай выходзіць вядомы раман Дж. Джойса “Уліс” у таленавітym перакладзе Яна Максімюка (1993). Сёння падрабязней пра гэтае неардынарнае выданне раскажа літаратуразнаўца Лідзія Савік. У друку з’яўляючца артыкулы пра ірландскую літаратуру Лявона Баршчэўскага, Эдуарда Садаўнічага, пра архітэктуру і мастацтва — Валерыя Буйвалы. Паэму “Ірландыя” напісаў Леанід Дранько-Майсюк. Ажывіліся контакты ў сферах адукцыі, медыцыны, дабрачыннасці.

Тут трэба выказаць сардэчную падзяку ірландской грамадскасці, свецкай і духоўнай, за гуманітарную дапамогу беларускім дзесяцям, якія сталі ахвярамі аварыі на Чарнобыльскай АЭС і штогодна выязджаюць на аздараўленне за Ла-Манш пры садзейнічанні фонду “Сакавік”. Арганізавала яго прысутная тут Марыя Міцкевіч, супрацоўніца нашага Цэнтра імя Ф. Скарыны, дачка Міхаіла Міцкевіча і ўнучка Якуба Коласа. Эстафета беларуска-ірландскіх сувязей працягваецца далей.

Будзем жа спадзявацца, што сённяшні семінар, асабліва калі яго матэрыялы будуць выдадзены асобнай кнігай, істотна спрычыніцца да далейшага развіцця беларуска-ірландскіх грамадска-культурных сувязей.

Adam Maldzis,

Doctor of philological sciences, professor, Head of the Department
in the Francysk Skaryna National Scientific and Educational Centre

Introduction

Dear colleagues, dear Irish guests!

We begin the scientific part of our fiest today, I mean the seminar “Belarusian – Irish Historical and Cultural Links”. Its organizers are the Society “Belarus-Ireland” and the Francysk Skaryna National Scientific and Educational Centre at the Ministry of Education of the Republic of Belarus.

First of all let me, in the name of all those present at the seminar, and after the greeting of the president of the Society “Belarus-Ireland” Michail Kanstantinovich Mitskevich sincerely greet once more the Irish delegation headed by the monk of the order of the Christian Brothers Leam O’Meara with the national fiest of the distant country-island, I mean the St.-Patrick’s Day, named so in the honour of the baptizer of the ancient celts, ancestors of the modern Irish people. The Festivities will pass from this house of the Belarusian Society for Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries to the streets of Minsk, to the children’s park.

There are a typological similarity and a symbolic common character between our countries. Some scholars (S. Shupa, Yu. Kalina, M. Haldziankou) talk about “Ireland as a looking-glass of the Belarusian history”, but we could tell vice-versa, too. I won’t talk about the similarity for a moment, because I want to concentrate your attention on the symbols. There are three of them in Ireland, according to our art critic V. Buyval; and namely the book, the cross and the harp. And what are the spiritual symbols of Belarus? Aren’t they the Skaryna’s books, the Saint Euphrasinia Polatskaya’s cross and ... The third symbol doesn’t seem to be similar to the Irish one. It’s the musical pipe. But here in Belarus we have also the

folk cymbals, which are similar to the harp, because they play on the strings on them.

It's symbolic that the first man who called our lands the "White Russia", this man was the Irish monk and preacher, who as early as in the XIIIth century visited the pagan Lithuania and, perhaps, the town Navahrudak, too. The manuscript with these data has been recently found in Dublin, Ireland . Our literary critic Viachaslau Chamiarytsky will tell you more about this finding today.

It is symbolic that the Irish shamrock which had been painted on the banners of the Irish independence fighters and which is present today in this room, that shamrock had been preserved as a relic in the Vilnia's Belarusian Museum from its very beginnings. It had been presented to our prominent figure Ivan Lutskevich by his Irish colleagues during his trip abroad. I hope that our historian Stanislav Rudovich will tell more about it at this meeting.

And isn't it symbolic that Michail Kanstantinovich Mitskevich is today the president of the "Belarus-Ireland" Society?! You all know that he is the son of the classic of the Belarusian literature Yakub Kolas who had cooperated with the newspaper "Nasha Niva" ("Our Land") just when the first news about the Irish independence movement were being printed in it, and so he had to know about this movement,to sympathize with it and to draw historical parallels.

Belarus and Ireland are similar as for their historical paths. Their rights to exist and to have their own independent states had been questioned in the past and are questioned even today by more powerful neighbours. And these very neighbours had been stealing the most prominent and talented cultural workers both from Belarus and Ireland. If I am not mistaken, the Irish land has given to the world literature four Nobel prize winners. But all of them were writing in English...And what about Belarus? How numerous were painters, writers, composers, artists and scholars whom the Belarusian Soil has given to the Polish and Russian cultures?!

The step-mother and not mother had been for a long time the Mother-land both for Belarusian and Irish.

So we witnessed the numerous waves of emigration. Today almost every fourth Belarusian is living abroad. I don't know how many Irish are

living abroad. But I know that they are also numerous. Some of them were living even here, in Belarus. The O'Rourkes had settled in the ancient times in the Navahrudak region. First they gave the town of Minsk a catholic archbishop, and recently the representatives of their family came here from the United Kingdom to participate in the I-st Congress of the Belarusians of the World. And what is more: the similarity of the historical paths was bringing together Belarusians and Irish in the emigration. That happened in Chicago before the Second World War.

The ways of the development of Belarusian and Irish cultures, and in particular literatures are similar in many respects, too. The rich traditions of the past had been interrupted both in Belarus and Ireland by the national discrimination. So the folklore has played for a long time the role of the professional literature.

In Ireland those were the sagas, in Belarus those were the epic tales and the folk-songs. And the engagement of the writers in the national liberation movement was creating the situation when the literature was perceived as something much more important than simply literature, when the poet played the role of a prophet or of a saint. The studying of our literary traditions can give many such examples.

And one more typological similarity, I mean the official bilingualism both in Belarus and Ireland, and the low real status of the mother-tongue. Perhaps we can learn a lot from each other in surpassing negative effects

of such a situation. In particular the experience exchange between our teachers and mass-media workers could be of a help.

One more particular topic, I mean our literary and artistic contacts which had been enforced in the 20^s, after almost simultaneous declarations of national independence. In “Nasha Niva” (1920), “Novaye Zhittsio” (“The New Life”) and other Vilnia’s newspapers there appeared engaged articles about Ireland. In 1923 the S. McManus’s “Irish Folk Tales” had been printed in Vilnia in the translation of the “Good Dwarf”. Then it was the turn of the soviet Minsk (articles by Y. Dvorkina about the Irish literature). But from the middle of the 30^s the spreading of the bolshevik ideology had stopped such publications for several decades.

The interest in Ireland, in Irish culture and, above all, in Irish literature has revived here in recent years, after Belarus became independent. The works by James Joyce, William Butler Yeats (let us recall his “Sand Clock”), Sean O’Casey, Frank O’Connor, Mave Maron, Thomas Moore, Walter Makin, Oscar Wilde, Sean O’Faolain and other classic and modern authors are being published in books, newspapers and magazines here. The James Joyce’s famous novel “Ulysses” in the talented translation of Yan Maksymiuk (1993) has appeared as a separate book in Bialystok. Our literary critic Lidzia Savik will tell more today about this extraordinary publication. The articles about the Irish literature by Liavon Barshchevski, Eduard Sadaunichy, the articles about the Irish art and architecture by Valery Buyval have appeared in our mass-media. The poet Leanid Dranko-Maisiuk has written the poem “Ireland”. The contacts in the domains of education, medical service and charity are reviving.

Here we must thank the Irish people, its both secular and religious communities, for the humanitarian help for the Belarusian children — victims of the Chernobyl catastrophe. With the support of the Childrens Fund “Sakavik” they go every year beyond the La Manche to improve their health. It has been organized by the F. Skaryna Centre worker and the grand-daughter of Yakub Kolas, Maria Mitskevich. The Belarusian – Irish relations are developing further.

Let us hope that this seminar will substantially help to push ahead the Belarusian-Irish humanitarian and cultural relations.

Translated from Belarusian by Yuras Zhalezka

Вячаслаў Чамярыцкі,

кандыдат філалагічных навук, загадчык аддзела Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы НАН Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Ля вытокай беларуска-ірландскіх сувязей

Хоць Ірландыя і Беларусь адносна невялікія і географічна аддаленныя краіны (нас аддзяляюць добрыя дзве тысячи кіламетраў), гісторычныя лёсы нашых народаў шмат у чым падобныя. Мы багатыя тысячагадовай гераічнай гісторыяй, напоўненай самаахварным змаганнем за сваю свабоду і незалежнасць, за захаванне сваёй роднай мовы і самабытнай культуры. Глыбокай мінуўшчыны сягаюць і нашыя сувязі. Зрабіць такі вывод дае падставу адзін вельмі цікавы помнік сярэдневяковага пісьменства, які адносна нядайна стаў вядомы навуцы.

У 1979 г. у амерыканскім часопісе, прысвяченым даследаванию эпохі Сярэдневякоўя, — “Speculum” (Люстра) была апублікавана неўядомая крыніца па гісторыі і геаграфіі Еўропы XIII ст. Прыйрытэт яе адкрыцця належыць амерыканскому вучонаму М. Колкеру¹. Публікацыя ажыццёўлена ім паводле рукапісу XIII ст., які захоўваецца ў бібліятэцы Англіканскага універсітэта (Trinity College) у сталіцы Ірландыі Дубліне. Гэты рукапіс малога фармату (158 x 113 мм) налічвае 406 лістоў і змяшчае разнастайныя сярэдневяковыя творы на лацінскай мове: вершы, ананімныя казанні, павучальна-дыдактычныя трактаты і інш., у тым ліку запавет св. Францыска, прароцтва Іахіма Флорскага, кароткі летапіс, прысвячаны пераважна гісторыі Ірландыі і даведзены да 1274 г. На жаль, даследчык падаў занадта спіслася і вельмі агульнае апісанне зборніка, таму шмат якія вельмі

¹ Colker M. L. America rediscovered in the thirteenth century? // Speculum: A Journal of Medieval Studies (Cambridge). 1979. Vol. 54. No 4. P. 712–726.

важныя яго археаграфічныя, палеаграфічныя і тэксталагічныя асаблівасці і дэталі не адзначаны ў гэтай публікацыі.

У пачатку Дублінскага рукапісу прыведзены невялікі геаграфічны трактат пад назвай “*Incipiunt Descriptiones Terrarum*” — “Апісанне зямель”. Як сведчаць яго заключныя слова, гэтае кароткае геаграфічнае апісанне Айкумены задумвалася як своеасаблівы уступ да асноўнай працы пра татараў, якая або не была напісана, або не захавалася.

Ёсць важкія падставы гаварыць аб ірландскім паходжанні гэтага кніжнага кодэкса, а таксама сцвярджаць, што згаданае “Апісанне зямель” зроблена ірландцамі.

Хоць аўтар трактата даволі бегла апісвае розныя єўрапейскія краіны і землі, толькі зрэдку спыняючыся на асобных дэталях, яго твор у цэлым — каштоўны дакумент часу, сведка геаграфічных уяўленняў добра дасведчанага єўрапейца другой паловы XIII ст. У гэтым помніку ніямала цікавых звестак самага рознага характару — напрыклад, паведамленне пра здабыванне золата на вялікім востраве, куды рэгуллярна са Старога свету плаваюць людзі. Гэта яшчэ раз пераканаўча сведчыць пра тое, што Амерыка была адкрыта єўрапейцамі задоўга да Калумба.

У цэлым пададзеная ў трактаце геаграфічнае апісанне розных краін і зямель, іх размяшчэнне адносна адной і напрамкаў свету даволі дакладнае, рэалістычнае. Калі графічна нарысаваць на паперы паводле гэтых дадзеных карту тагачаснай Еўропы, то яна будзе значна больш праўдападобнай, менш умоўнай і схематычнай, чым вядомыя геаграфічныя карты нашага мацерыка XIII ст.

Для нас жа, зразумела, найбольшую цікавасць выклікаюць змешчаныя ў Дублінскім рукапісе гістарычныя звесткі пра наш край і прылеглыя да яго землі. Гэтыя звесткі асабліва каштоўныя яшчэ і таму, што аповед пра Усходнюю Еўропу вядзеца не паводле пераказаў, чутак і паданняў, а непасрэдным сведкам і ўдзельнікам падзеі свайго часу, хрысціянскім місіянерам-падарожнікам, які жыў і працеваў тут у сярэдзіне XIII ст. Ён прапаведаваў сярод яцвягаў і літоўцаў, тады паганцаў, і нават прысутнічаў на каранацыі князя Міндоўга, праўда, на жаль, не пакінуў яе падрабязнага апісання.

Аўтар трактата падаў таксама важныя звесткі пра месцазнаходжанне асобных зямель на тэрыторыі Прыбалтыкі. Ён, у прыватнасці, піша, што “сумежная з Руссю зямля Літва” ляжыць на ўсход ад Жамойці. Гэта пацвярджаецца і данымі старажытнарускіх летапісаў.

Аднак найбольш каштоўнае для беларускай гісторыі ў гэтым геаграфічным трактаце — згадка пра Белую Русь. Апавядаючы пра норавы і звычкі карэлаў, аўтар піша: “Адзін з іх [місіянераў. — В. Ч.], слухаючы брата Вайслана, майго таварыша, які прапаведаваў на Белай Русі [in Alba Ruscia], заклікаў таго ісці з ім да згаданых карэлаў”. Геаграфічны кантэкст гэтага гістарычнага запісу (пералічваюцца землі: Прусія, Язвезь, Жамойць, Літва, Латгалія, Лівонія, Эстонія) дазваляе зрабіць высьнову, што тут аўтар пад Белай Руссю разумеў суседнюю з прыбалтыскім рэгіёнам частку Русі — Заходнюю Русь. Такое геаграфічнае становішча займала тады ўсходнеславянская тэрыторыя прыблізна ад Пскова да Турава.

Якую канкрэтнае частку ў дадзеным выпадку меў на ўвазе аўтар трактата, цяжка сказаць пэўна і дакладна. Думаецца, гэта была, хутчэй за ўсё, сучасная Усходняя або Цэнтральная Беларусь, бо аўтар, пропаведваючы пераважна ў Язвягі і Літве, мог падтрымліваць цесную сувязь і сустракацца са сваім сябрам Вайсланам толькі пры ўмове, што апошніi выконваў свой чын місіянера дзесяці зусім побач.

Калі ж быў напісаны гэты геаграфічны трактат? М. Колкер падае як найбольш праўдападобную, на яго думку, дату — 1255 г. Польскі вучоны К. Гурскі спыняеца на 1255–1260 гг.². Думаецца, што “Апісанне зямель” магло ўзінкнуць і крыху пазней — у 60-я гг. XIII ст. Аўтар, відаць, узяўся за пяро, каб грунтоўна апісаць Татарью, ужо, напэўна, калі вярнуўся дадому пасля сваёй працяглай хрысціянскай місіі ў Прыбалтыцы. Да яго маглі і не дайсці звесткі пра некаторыя гістарычныя падзеі пачатку 60-х гг. XIII ст. І ці не сведчыць выраз “і гэта ж пакінуў ён [Міндоўг. — В. Ч.] і сваім нашчадкам”, што трактат складаўся ўжо пасля смерці гэтага князя ў 1263 г.?

² Górski K. Descriptiones terrarum: Nowo odkryte źródło do dziejów Prus w XIII wieku // Zapiski Historyczne. 1981. T. 46. Zesz. 1.

У заключэнне адзначым, што ў згаданым Дублінскім рукапісе другой паловы XIII ст. — храналагічна самая ранняя згадка пра Белую Русь у дакладных гістарычных крыніцах.

Да апошняга ж часу лічылася, што ўпершыню яна сустракаеца ў польскіх і німецкіх крыніцах другой паловы XIV ст. Дзе-нідзе гэтая назва мільгае ў дзелавых документах і гістарыяграфічных творах заходненія Еўрапейскага паходжання XV—XVI стст.³. Аднак яшчэ сто гадоў таму вядомы славіст У. Ламанскі, разважаючы пра сэнс і гісторыю паходжання назвы, прыйшоў да высновы, што “яна больш старажытная, чым эпоха Альгерда і нават Гедыміна, што яна існавала ў канцы і нават у сярэдзіне XIII ст.”⁴. Адкрыццё ірландскага геаграфічнага трактата трэцій чвэрці XIII ст. цалкам пацвердзіла справядлівасць здагадкі гэтага вучонага і такім чынам на цэлае стагоддзе ўглыб Сярэдневякоўя адсунула пачатак сучаснай назвы нашай краіны.

У навуковай і навукова-папулярнай літаратуры бытуе неабгрунтаваная думка, са спасылкай на В. Тацішчава, быццам бы назывы “Белая Русь”, “беларускі” ўпершыню згадваюцца ў XII ст. Аднак гэтыя звесткі, хутчэй за ўсё, недакладныя, бо ўзяты з больш позніх летапісных кампіляцый, магчыма, з XVII ст., і належаць гісторыку XVIII ст. У гістарычных жа крыніцах XII—XV стст., у “Аповесці мінульых гадоў”, Радзівілаўскім, Лаўрэнцьеўскім, Іпацьеўскім ды іншых аўтэнтычных летапісах і дакументах, складзеных на ўсходнеславянскіх землях у эпоху Сярэдневякоўя, нідзе не згадваеца Белая Русь. Няма гэтай назвы і ў агульнадзяржаўных беларуска-літоўскіх летапісах і хроніках XV—XVI стст. і нават у Баркулабаўскім летапісе, які напісаны ва Усходній Беларусі ў першай палове XVII ст.

Самая ж даўняя дакладная гістарычная звестка пра Белую Русь ў помніку ўсходнеславянскага паходжання ўпершыню з'яўляеца ў грамаце Івана III да папы рымскага Сікста (1472), дзе маскоўскі князь называе сябе *Ioannes dux Albae Russiae*⁵.

³ Begunow J. K. “Weisse Rus” und Weissrussen in einer deutschen Chronik des 15. Jahrhunderts // Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte. Berlin, 1980. Bd. 27. S. 299–305.

⁴ Ламанский В. “Белая Русь” // Жывая старина. СПб., 1891. Вып. 3. С. 245–250.

⁵ Грушевський М. С. Велика, Мала і Біла Русь // Український історичний журнал. 1991. № 1. С. 85.

Такім чынам, невядомы, але цікаўны і дасведчаны ірландскі ма-
нах XIII ст., які пабываў у нашых краях як хрысціянскі місіянер і
пакінуў іх кароткае геаграфічнае апісанне ў кантэксце ўсёй Еўропы,
магчыма, упершыню ў пісьмовых крыніцах назваў малавядомую
заходненеўрапейцам краіну і стаў адным з пачынальнікаў беларуска-
ірладскіх і беларуска-літоўскіх сувязей⁶.

Summary

The article is dedicated to the geographical treatise “Incipient Descriptiones Terrarum” (“Description of the Lands”), found by American scientist M. Colker in the library of Trinity College, Dublin. This work was written in the 3rd quarter of the XIII c. by an Irish missionary monk, who was expounding Christianity among Baltic pagans and who managed to reach Russia. In the treatise a short description of Europe is given and in it the first mention of White Russia (Alba Ruscia) — modern Belarus — in any historic source is to be found.

“Description of the Lands”, contained in the Dublin manuscript, is evidence of longstanding Belarusian–Irish relations.

⁶ Поўны тэкст трактата з Дублінскага рукапісу ў перакладзе на беларускую мову, зробленым А. Жлуткам, з прадмовай і каментарыямі апублікованы ў Беларусі ў час. “Спадчына” (1993, № 6) і ў гістарычным альманаху “Адраджэнне” (Мн., 1995. Вып. 1).

Marvin L. Colker

America Rediscovered in the Thirteenth Century?

[...] The geography appears on folios 3r to 4v in Trinity College Dublin codex 347 of the late thirteenth century.¹ The codex (158 x 113 mm.) consists of 406 leaves, each having about thirty lines to the page. The first quire, which contains the geography, consists of ten leaves, as does the second quire. On fol. It is a circular diagram entitled *Rota etatis*, illustrating the ages of man from infancy to death. Folios 2v–3r contain verses lamenting the death of Simon de Mention (A. D. 1265), in French.² Folios 5r–8r are occupied by an *Ars componendi chilindri*.³ Most of the remaining part of the codex contains anonymous sermons or materials for sermons (sometimes expressions in English are found in them), but there are also principally these works: (fol. 157r–331v) a treatise on virtues and vices, beginning “Accidiosus siue piger;”⁴ (377r–386r) the *Merarium*, explaining difficult words;⁵ (387v–388v) Saint Francis’s *Testamentum* and

¹ For a description of the codex see T. K. Abbott, *Catalogue of the Manuscripts in the Library of Trinity College, Dublin* (Dublin, London, 1900), p. 53. where the geography is noticed simply as *Tractatus Geopaglucus* without further remarks about it.

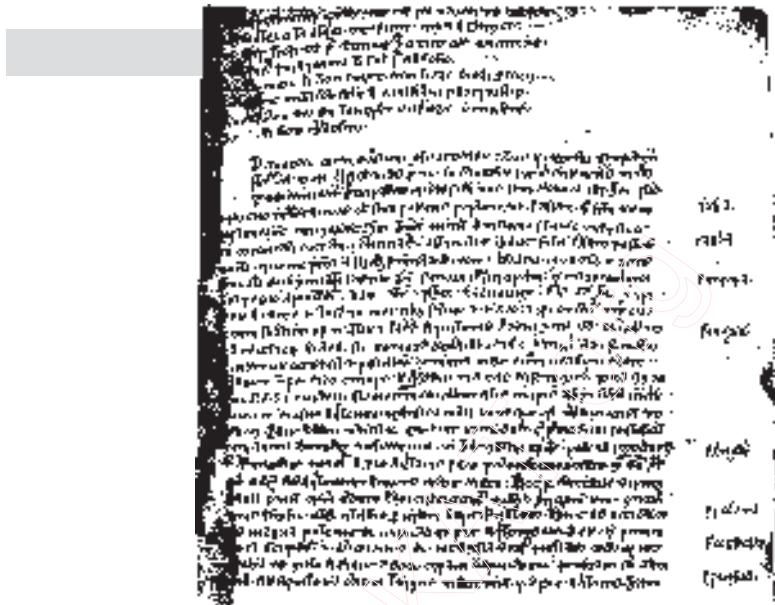
² Ed. I. S. T. Aspin, *Anglo-Norman Political Songs*. Anglo-Norman Text Society 11 (Oxford, 1953), pp. 28–32.

³ See Lynn Thorndike and Pearl Kibre, *A Catalogue of Incipits of Medieval Scientific Writings in Latin*. 2nd ed. (Cambridge, Mass., 1963), cols. 356 and 1536.

⁴ There is another copy of this text in the Bodleian (SC 2607): see Falconer Madan ami H. H. E. Craster, *A Summary Catalogue of Western Manuscripts in the Bodleian Library at Oxford*, 2,1 (Oxford, 1922), p. 449. Cf. M. W. Bloomfield et al., *Incipits of Latin Works on the Virtues and Vices, 1100–1500 A. D.* (Cambridge, Mass., 1979), p. 30, no. 0178, where the work is attributed to Gilbertus Minorita.

⁵ See L. J. Paetow, ed., *Morale Scholarium of John of Garland* (Berkeley, 1927), p. 139.

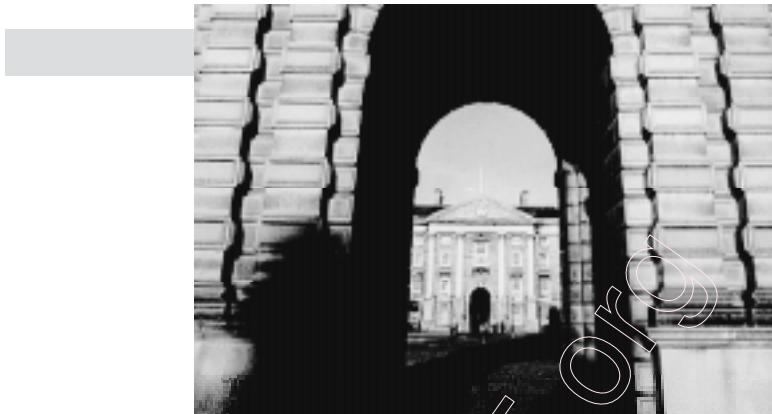
Пачатак Дублінскага рукапису

(388v–389v) Joachimite prophecies; (394r–403v) the annals known as *Annales de Monte Femandi*, or Multifernan annals, going to A. D. 1274.⁶ These annals, which are much concerned with Irish history, would indicate that the codex was probably written in Ireland. There are also several inscriptions pointing to the Irish provenance of the codex: (fol. Ir), by a fifteenth-century hand, “Notandum quod iste liber est fratri lohannis Knock, accomodatus domino lohanni Hothum rectori de Clogheran sine pecunia, et quicumque istum titulum deleuerit, anathema sit”; (fol. 2r) “Obitus Thadei Daly 1583, cuius anime deus propitietur” (similar inscription on fol. l0r); on fol. 389r a thirteenth/fourteenth-century hand wrote a note about the cantreds of Ireland; on fol. 2r a sixteenth-century inscription states, in Irish, “I am the book of Gillapatrick Ó Conolainn, whosoever may say that I am not. I am Gillapeter Ó Cuinn a priest...”,⁷ a modern

⁶ Ed. Aquilla Smith (Dublin, 1842).

⁷ I am very grateful to Mrs. William O’Sullivan for her translation of the inscription in Irish.

end-fylyeaf carries on the verso a memorandum dated 4 January 1635[6] declaring that “this booke” was exhibited to the jury of County Galway at the court of Castle Chamber — the memorandum is signed by James Ware, Phillip Percivalle, and Paul Davys.

For permission to publish the first edition of the geography, a text which has never even been discussed before, I shall be ever grateful to the authorities of the Trinity College Library Dublin. In producing the edition I have adhered as closely as possible to the orthography of the medieval manuscript, but I have inserted section-numbers into the text to facilitate citation.

University of Virginia

[25] Ex hiis unus, audiens fratrem Vaislanum socium meum in Alba Ruscia predicantem, sollicitabat eum ut cum ipso intraret ad prefatos Cari-los, asserens quod absque dubio deo uero eosdem acquireret per baptis-
tum et pro uoto ibidem ecclesias fabricaret.

Speculum: A Journal of Medieval Studies. Vol. 54. 1979. No. 4. Oct.

Алесь Жлутка,
кандыдат філалагічных навук,
старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Пра магчымасць і перспектывы кельцкай этымалогіі назваў “Русь” і “Літва”

Як вядома, у сярэдневяковых крыніцах Беларусь выступае пад дзвінома назвамі: “Русь” і “Літва”. Першая з іх на нашых абшарах мела выразны канфесійна-тэрытарыяльны сэнс і не была этнонімам, як на Кіеўшчыне. Другая прыйшла складаны шлях развіцця: ад тапоніма да хароніма і палітоніма і паступова набыла таксама этнічнае значэнне. Прапаноўваліся розныя гіпотэзы паходжання назваў. Аднаму з варыянтаў тлумачэння, кельцкаму, і прысвечана гэтае даследаванне.

Навукова даведзена, што каля 400 г. да н. э. пачалося рассяленне кельтаў з гальскай прарадзімы ў вярхоўях Рэйна і Дуная па розных накірунках. У выніку яны занялі велізарныя прасторы ад Брытанскага вострава і Пірэнейскага паўвострава на заходзе да Карпатаў на ўсходзе. Але кельты выходзілі і да берагоў Чорнага мора і нават пранікалі ў Малую Азію¹. Гэты рух закрануў і арэал самай ранній славянскай культуры — падклёшавых пахаванняў, якую лічаць адгалінаваннем паморскай (VI—II стст. да н. э.) і якая сягала ад сярэдніх Одры і Віслы да Прыпяцкага Палесся і Валыні. У III—II стст. да н. э. кельты засялілі Сілезію, а затым перайшлі Карпаты і асели на верхній Вісле і ў Малой Польшчы². Вялікі кельцкі кампанент археолагі знаходзяць і

¹ Седов В. В. Славяне и кельты (по данным археологии) // История, культура, этнография и фольклор славянских народов. IX Международный съезд славистов. Киев, 1983. М., 1983. С. 101.

² Тамсама. С. 102.

ў пшэвorskай культуры (I–V стст. н. э.), якая змяніла культуру падклёшавых пахаванняў і была створана, верагодна, не толькі славянамі і кельтамі, але таксама і германцамі³. Зарубінецкая культура (III–II стст. да н. э. – II–V стст. н. э.), якую лічаць сінхроннай позняму перыяду культуры падклёшавых пахаванняў і ранняй фазе пшэвorskай, была пашырана апрача Украіны на тэрыторыі Паўднёвой і Паўднёва-Усходніх Беларусі і, хутчэй за ўсё, была ўсходнеславянскай. Але зарубінцаў спрабуюць таксама атаясаміць са згаданымі ў антычных і пазнейшых аўтараў бастарнамі — германска-кельцкімі (паводле Страбона) плямёнамі⁴. Калі гэта так, то кельцкае пранікненне ў славянскі арэал можна было б лічыць яшчэ больш глыбокім.

Ва ўсякім выпадку археолагі і лінгвісты знаходзяць шматлікія сведчанні ранняга культурнага і моўнага ўзаемадзеяння славян з кельтамі. Яно працягвалася і пазней. Вядомы, напрыклад, кельцкія ўплывы на храмавую архітэктуру палабскіх славян у VII–VIII стст.⁵, славянскую анатастыку ў гэтым рэгіёне⁶, а таксама ўдзел ірландцаў у хрысціянізацыі паўднёвых і заходніх славян у VIII–IX стст.⁷. У літаратуры неаднаразова згадваўся кляштар Дзевы Марыі ў Кіеве, які трymалі там аж да нашэсця татараў ірландскія манахі⁸. Хутчэй за

³ Сядоў В. В. Славяне // Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыкл. Мн., 1993. С. 569.

⁴ Штыхаў Г. В. Жалезны век: Балты і славяне // Нарысы гісторыі Беларусі: У 2 ч. Мн., 1994. Ч. 1. С. 46; Гл. таксама: Рассадзін С. Я. Этнас поўдня Беларусі ў далепісны час // Старонкі гісторыі Беларусі. Мн., 1992. С. 13.

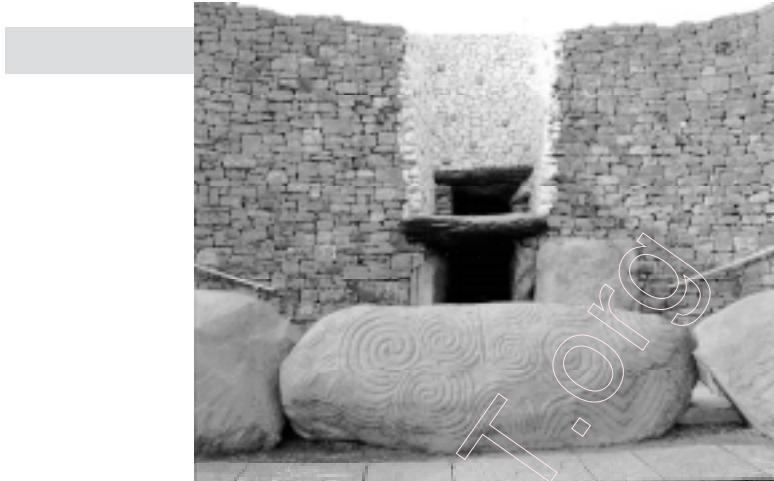
⁵ Herrmann J. Zu den kulturgeschichtlichen Wurzeln und zur historischen Rolle nordwestslawischer Tempel des frühen Mittelalters // Slovenská archeológia. 1978. R. XXVI. S. 26–27.

⁶ Stauber J. Influences irlandaises dans la christianisation des Slaves polabes et des Polonais // Études Slaves et Est-Européennes. 1958. Vol. III. Fasc. 3. P. 146–147; Кузьмин А. Г. Об этнической природе варягов // Вопросы истории. 1974. № 11. С. 64–65.

⁷ Гл., напр.: Исаченко А. В. К вопросу об ирландской миссии у паннонских и моравских славян // Вопросы славянского языкоznания. 1963. Вып. 7. С. 43–72; Западные традиции в русском христианстве // Введение христианства на Руси. М., 1987. С. 21–50.

⁸ Abraham W. Powstanie organizacyj Kościoła łacińskiego na Rusi. Lwów, 1904. Т. 1. С. 68; Шайтан М. Э. Германия и Киев в XI в. // Летопись занятий Постоянной историко-археографической комиссии. Л., 1927. Вып. I (XXXIV). С. 24–26.

Гэтаму ірландскаму помніку гісторыі — каля 4500 гадоў

ўсё, ірландцам мог быць і аўтар лацінамоўнага “Апісання зямель”, які прысутнічаў на каранацыі Міндоўга і быў добра абазнаны ў географіі нашага рэгіёна⁹.

Доўгатрывалья кельцка-славянскія контакты даюць падставу для шырокага спектра даследаванняў у галіне гісторыі культурнага і моўнага ўзаемадзейння. Асабліва плённым можа быць параўнальная вывучэнне анамастыкі. Вельмі цікавымі ўяўляюцца спробы параўнання імёнаў шляхты і кіруючай эліты Вялікага Княства Літоўскага з кельцкімі антронімамі, напрыклад, Віцень і Vitinus, Гедымін і Gedemon ды інш.¹⁰ Выяўлены і некаторыя этнанімічныя адпаведнікі. Так, да кельцкіх адносяць былу назву Чэхіі — Багемія і этымалагічна роднасную назву ўкраінскіх бойкаў у Прыкарпацці, а таксама старажытнае найменне адной з заходненіжніх зямель — Галіччыны. У сувязі з гэтым не выглядае бесперспектывным пошук іншых этнічных паралеляў.

Шмат гадоў доўжыцца дыскусія наконт паходжання назвы “Русь”. У спрэчцы сутыкаюцца дзве асноўныя канцепцыі. Першая разглядае

⁹ Апісанне земляў (з Дублінскага рукапісу XIII ст.) // Спадчына. 1993. № 6. С. 63–68.

¹⁰ Кузьмин А. Г. Об этнической природе... С. 80. Прим. 189.

назву як запазычанае ад прыбалтыскіх фінаў азначэнне для выхадцаў са Швецыі, якім лічаць летапісных варагаў. Фіны і сёння называюць Швецыю Ruotsi. Лічыцца, што пры запазычанні славянамі назва падверглася адпаведнай фанетычнай трансфармацыі, даўши форму “Русь”. Прыхільнікі другой канцэпцыі прывязваюць назvu да Кіеўшчыны і тлумачаць яе паходжанне або ад тутэйшага гідronіма “Рось”, або ад іранскіх ці індаіранскіх моваў. Але абедзве канцэпцыі маюць вельмі шмат слабых бакоў, і таму даследчыкі пачалі шукаць іншыя магчымасці для вытлумачэння назvы. Сёння ўсё шырэйшую аргументацыйную базу назапашвае гіпотэза паморска-палабскага паходжання Русі. Назvu звязваюць з размешчанай каля ўзбярэжжа сёняшній Усходній Германіі востравам Ругія, ці Руяна (сёння Rügen), заселенага прыкладна з VI ст. славянамі. Гэты востраў у ранніх дакументах называецца таксама Рутэнія і Русія. З міграцый часткі славян-русаў з гэтага вострава на ўсход у рэгіён Ноўгарада, а затым — Кіева і іншых усходнеславянскіх гарадоў звязваюць узікненнем Кіеўскай Русі¹¹. У дадзеным выпадку, аднак, заставалася па-за ўвагай эты малогія назvы. Удалую, на наш погляд, спробу даследавання ў гэтым накірунку зрабіў А. Кузьмін. Лакалізуючы русаў ў Паўднёвой Прывалтыцы на землях палабскіх славян побач з датчанамі, ён лічыць, што гэтая тэрыторыя была першапачаткова занятага кельтамі-ругамі, якія часткова былі захоплены рухам готаў і павандравалі з імі да берагоў Чорнага мора, а часткова адышлі пасля сутыкнення з готамі у цэнтральныя раёны Еўропы ў накірунку Дуная. Рэшта ж засталася на месцы і была асімільвана прышлымі славянамі. Гэтыя аскепкі ругаў пакінулі па сабе ў розных еўрапейскіх рэгіёнах сляды ў выглядзе тапонімаў з асновамі тыпу руг-, рог-, рут-, руц-, рус- і аналагічнымі. Паколькі ў большасці выпадкаў ругі апынуліся побач са славянамі, то яны падвергліся славянізацыі¹². Перавагай гэтай версіі з'яўляецца тое, што яна дазваляе растлумачыць аднатаўпныя тапонімы і этонімы на шырокай прасторы, у т. л. і гэткі старажытны, як “рутэны”,

¹¹ Падрабязней пра гэтыя тры гіпотэзы і літаратуру прадмета гл.: Агеева Р. А. Страны и народы: происхождение названий. М., 1990. С. 116–140, 233–243.

¹² Кузьмин А. Г. Об этнической природе... С. 65; Западные традиции в русском христианстве // Введение христианства на Руси. С. 43–45.

згаданы яшчэ Цэзарам¹³. Цэзараўскія рутэны знаходзіліся ў Захо-
ній Галіі. Адтоль яны, магчыма, і перамясціліся на ўсход. Этнонім
тлумачыца з кельцкіх моваў як “рудыя”, “рыжыя”, відаць, для азна-
чэння іх царскага паходжання ці рытуальнай афарбоўкі валасоў або
колераў адзення¹⁴. А. Кузьміным прыведзена шмат даволі доказных
аргументаў на карысць кельцкага паходжання ругаў-русынаў. Далей-
шая распрацоўка гэтай гіпотэзы можа даць вельмі карысныя вынікі.

Было зроблена шмат спраб вытлумачыць назыву “Літва”. Ад пер-
шых наўгудных этымалогій, пагрунтаваных на працах Яна Дlugаша,
дзе сам народ выводзіўся з Італіі, а яго найменне — ад змененага
*L'Italia (Lithalia)*¹⁵, перайшлі да грунтоўных філалагічных распра-
вак з выкарыстаннем дасягненняў мовазнаўства. З’явіліся версіі гер-
манскага паходжання Літвы ад назвы саслоўя, прамежкавага між ня-
вольнікамі і вольнымі людзьмі — *leti* ці *liti*, якое згадвалася на тэры-
торыі Германіі яшчэ ў античныя часы¹⁶. Шмат намаганняў было
пакладзена даследчыкамі на пошуку вытоку назвы ў балцкіх мовах:
ад літоўскага *lytús* — дождж або гідронімаў *Leīta*¹⁷ ці *Létauка*¹⁸. Ад-
нак гэтыя этымалогіі непераканаўчыя і маюць шмат слабых бакоў.
Зазначым толькі, што пры гэтых пошуках амаль цалкам ігнареуецца
вельзарны анамастычны матэрый са славянскіх тэрыторый, не бя-
руцца пад увагу розныя формы наймення ў ранніх лацінскіх крыні-
цах з варыятыўнымі фармантамі і асновамі ды інш. Хісткасць гіпотэ-
зы штурхае літоўскіх наўкоўцаў да новых пошукаў. Нядаўна, на-
прыклад, А. Дубонісам была высунута яшчэ адна версія, дзе Літва
супастаўляецца з назвай служылага саслоўя лейтаў. Але дакументы,

¹³ Caesar G. I. Commentarii. Vol. I. Commentarii belli Gallici. Lipsiae: Ed. A. Klotz. MCMLVII [1957]. Lib. I, 45 et passim.

¹⁴ Кузьмин А.Г. Об этнической природе... С. 66–67.

¹⁵ Długosz J. Opera omnia. Cracoviae, 1876. T. 12. P. 470.

¹⁶ Шафарик П. И. Славянские древности. М., 1848. Т. 1. Кн. 1. С. 433–434. Прим. 110. С. 309–310. Прим. 71; Ammian Marcellin, Iornandes, Frontin, Végèce, Modestus avec la traduction en Français publiés sous la direction de M. Nisard. Paris, 1860. P. 137, 457. Гл. таксама: Grimm J. Deutsche Rechtsalterthümer. Berlin, 1956. Bd. 1. S. 424.

¹⁷ Otrębski J. Gramatyka języka litewskiego. Warszawa, 1958. T. 1. S. 5.

¹⁸ Kuzavinis K. Lietuvos vardo kilmė // Ученые записки высших учебных заведе-
ний Литовской ССР. Языкоzнание. 1964. X. С. 5–18.

на якія абапіраецца аўтар, адносяцца да позняга часу — XVI ст., калі ўжо маглі адбыцца істотныя змены ў этнічным складзе насельніцтва і анамастыцы розных регіёнаў ВКЛ¹⁹. Нагадаем, што ўпершыню назва фіксуецца ў лацінскай крыніцы пад 1009 г. Гэтая апошняя спроба вытлумачэння наймення можа сведчыць толькі пра тое, што пошуку ў балцкім накірунку заходзяць у тупік. Таму ўяўляюць несумненнную цікавасць этымалогіі, якія зыходзяць з іншых моваў.

У другой палове XIX ст. вядомы кампаратывіст У. Стокс²⁰, а за ім аўтар этымалагічнага слоўніка лацінскай мовы А. Вальдэ²¹ звярнулі ўвагу на фармальнае падабенства назывы “Літва”, з аднаго боку, з лац. *lītus* — “бераг”²², а з іншага, са старакельцкім *litaviā* — “узбярэжжа, узбярэжная краіна” ды супаставілі гэтую форму з гальскімі *Litavia*, *Litavicus* і старакімбрскімі *di Litau* (*Latio*), *Llydaw*, *letewic* (*lledewic*) — для абазначэння Брэтані, а таксама з ірл. *Letha* (*Leatha*) — для ўсёй Францыі. Беручы пад увагу версію Стокса—Вальдэ, акадэмік Шахматаў дадаваў, што назывы *Letavia*, *Letau* — у значэнні Брэтань згадваюцца ў сярэдневяковых жыццях Мэвена і св. Кодака, а назывы *Litavicos*, *Litavicus* — для азначэння выхадцаў з гэтай тэрыторыі сустракаюцца яшчэ ў творах Юлія Цэзара і на рымскіх манетах. Адказваючы на пытанне, якім чынам замацавалася гэтая назва за Літвой, А. Шахматаў, уважаючы старажытных літоўцаў за балтаў, што сама па сабе патрабуе доказаў, а венедаў за кельтаў, сцвярджвае: “Я думаю, што венеды называлі ўсходніе ўзбярэжжа Балтыйскага мора *Litavia*, адкуль дыялектныя *Letavia*, *Letau*. Калі ж балты занялі гэтае ўзбярэжжа (на поўначы латышы, на поўдні літоўцы), яны былі названы ад назывы занятай імі краіны. Адсюль тлумачацца розныя формы *lat-*,

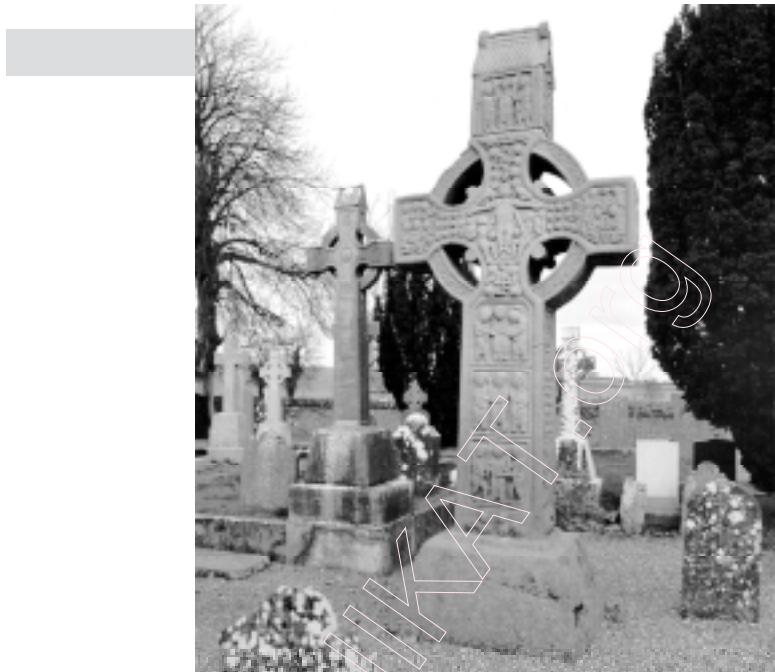
¹⁹ Dubonis A. Lietuvos didžioj kunigaikščio leičiai: iš Lietuvos ankstyvųjų valstybinių struktūrų praeities. Vilnius, 1998.

²⁰ Fick A. Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. 4. Aufl. Theil 2 von Stokes W. und Bezzenger A. Göttingen, 1894. S. 248–249. Х. Пэдэрсан падае таксама гальскую форму — *Letauia* і старавалійскую — *Litau*, гл.: Льюис Г. И., Педерсен Х. Краткая сравнительная грамматика кельтских языков. М., 1954. С. 37.

²¹ Walde A. Lateinisches etymologisches Wörterbuch. 3. Aufl. Heidelberg, 1938. Bd. 1. S. 815.

²² Да гэтай формы, дарэчы, спрабуюць прывязаць гідронімы, з якіх нібыта паўстала назва “Літва”, літоўскія даследчыкі.

Ірландскі крыж X ст., упрыгожаны рэльефнымі сцэнамі з Бібліі

let-, lët-, lit-, якія мы знаходзім у назвах літоўцаў—латышоў: вытворнае слова, якое не стаіць у сувязі з іншымі роднаснымі словамі, заўсёды падлягае хуткім зменам”²³. Трэба падкрэсліць, што ў гэтым выказанні канстатуецца чужароднасць назвы для балцкіх моваў, яе запазычанасць. Але нягледзячы на значна большую верагоднасць эты- малогіі Шахматава ў параўнанні з балцкімі, і яна небездакорная. Па- водле меркаванняў шэрагу даследчыкаў, у рannі перыяд, калі магла быць запазычана назва, балты не выходзілі да берагоў мора, узбя- рэжжа якога было занята венедамі-славянамі. На жаль, і ў гіпотэзе Шахматава не бярэцца пад увагу славянская анатоміка. Не выклю- чана, што прыведзеныя кельцкія адпаведнікі і самі маглі быць запа- зычанымі, напрыклад, ад славян.

²³ Schachmatow A. Zu den ältesten slavisch-keltischen Beziehungen // Archiv für slavische Philologie. 1912. Bd. 33. S. 81–82.

Але ёсь яшчэ адна магчымасць для этымалагічных пошукаў у кельцкім напрамку. У XIII ст. прускім біскупам Хрысціянам была запісана легенда, заснаваная на антычных і сярэдневяковых пісмовых крыніцах, а часткова, відаць, на мясцовых паданнях. Паводле яе, частка готаў у канцы V – пачатку VI ст. пасля буйнай вайсковай паразы прыйшлі да мяжаў Даніі і з дазволу дацкага караля Тэўдота занялі востраў Готланд, які да іх называўся Камбрыяй, ці Кімбрыяй і быў заселены іншым народам. Насельнікі вострава вымушаны былі пакінуць яго і перасяліцца на мацярык — у рэгіён пазнейшай Пруссіі. Народ меў двух правадыроў — Брутэна і Вудавута. Брутэна яны абраў галоўным святаром, а Вудавута — каралём. Кароль меў дванаццаць сыноў, між якімі ён падзяліў свае ўладанні. Паводле імёнаў гэтых сыноў былі названы пазней асобныя землі Пруссіі. Адзін жа з сыноў меў імя Litpho, ад якога пайшла назва Літвы — Lithphania. Пра яе аўтар заўважае: “Раней была Венедыя, а цяпер Літва, адсюль і назва Венедскага заліва”²⁴. Цікава тое, што, згодна з легендай, спачатку прусы мелі арганізацыю грамадства, якая вельмі нагадвае кельцкую: на чале стаялі выбарны першасвятар і вайсковы князь. Этнічная прыналежнасць племені выводзіцца таксама з назвы вострава, які мае відавочны адпаведнік у этоніме кімбры, якіх сёння лічаць кельтамі. Звяртае на сябе ўвагу і тое, што назва краіны Літва з яе насельнікамі выводзіцца ад уласнага імя першапродка. Параўнайма з гэтым указанне “Повесці мінульых гадоў” пра паходжанне наймення радзімі чаў ад уласнага імя іхняга князя Радзіма. Навукоўцамі выказваліся меркаванні і пра магчымасць патранімічнага вытлумачэння племянных назоваў крывічоў і дрыгавічоў. Падаецца, што і М. Бельскі²⁵, а пазней М. Сtryjkoўскі²⁶ і Ф. Сафоновіч²⁷ небеспадстаўна паўтаралі гэтую легенду ў сваіх гістарычных творах. Справа ў тым, што ў славянскіх мовах ёсьць вялікая колькасць антрапонімаў, аснова якіх

²⁴ Voigt J. Geschichte Preissens. Königsberg, 1827. Bd. 1. S. 621.

²⁵ Bielski M. Kronika Polska. Sanok, 1856. T. 1. S. 252.

²⁶ Stryjkowski M. Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkiej Rusi. Warszawa, 1846. T. 1. S. 46, 54.

²⁷ Сафонович Ф. Кройника о початку и назвиску Литвы ... собраная ... 1673 року. Київ, 1992. С. 170–171.

можа быць суаднесена з імем Lithpho (=Litvo). Ёсць і поўныя адпаведнікі, напрыклад, у раннім польскім ці чэшскім іменаслове²⁸. Звяртае на сябе ўвагу і тая акалічнасць, што антрапонімы тыпу Litvo (Litva), Litvin маюць паралельныя формы Lutvo (Lutva), Lutvin²⁹. Ёсць шэраг падстаў, каб лічыць першыя паходнымі ад другіх шляхам перагласоўкі. Вядомы спецыяліст у галіне параўнальнага вывучэння славянскіх моваў А. Селішчай указываў на тое, што перагласоўка *lu-* > *li-* мела месца ва ўсіх славянскіх мовах у розных перыяды іхняга развіцця³⁰. Можна дадаць толькі, што ў розных мовах яна адбывалася з рознай ступенню паслядоўнасці. Так, у чэшскай яна, мяркуючы па ўсім, прыйшла найбольш паслядоўна і поўна. Параўнаем, напрыклад, чэшск. *lidé* – людзі, *lítý* – люты і інш. Хоць і тут у гістарычны час былі ваганні і нават зваротныя працэсы. Так, сённяшні чэшскі горад Літовель у крыніцах падаецца як *Luthovia* (1272), затым як *Lithovia* (1410), потым у форме *Luthouia* (1465) і зноў — *Litovl* (1517)³¹. У беларускай жа мове вынікі такой перагласоўкі менш заўважныя, хоць яе наяўнасць не падлягае сумненню. Параўнаем — у старабел.: “литовати” і “лютовати”, “либо” і “любо”³². Самыя значныя сляды пераходу *lu-* > *li-* і адзнакі непаслядоўнасці гэтага працэсу заўважаюцца ў анамастыцы як больш кансерватыўнай частцы лексікі. На нашу думку, пра гэта сведчаць такія тапонімы, гіронімы і ўласныя імёны,

²⁸ Гл., напр.: *Słownik staropolskich nazw osobowych* / Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. Wrocław i in., 1972. T. 3. Zesz. 2. S. 271–272; Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha, 1964. S. 179; Blanar V. Zo slovenskej historickej lexikologii. Bratislava, 1961. S. 34.

²⁹ Erben C. J. *Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I. Pragae*, 1855. P. 166, 170, 187; *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. Bratislavae, 1971. T. 1. P. 402; *Słownik staropolskich nazw...* T. 3. Zesz. 2. S. 301; Krištof Š. Osobné mená bývalej Tekovskej stolice. Bratislava, 1969. S. 35; Davídek V. O nazvech a jménech Těšínska. Opava, 1949. S. 115; Šimundić M. Rječnik osobnih imena. Zagreb, 1988. S. 198.

³⁰ Селищев А. М. Славянское языкознание. М., 1941. Т. 1. С. 96.

³¹ Hosák L., Šramek R. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1970. Т. 1. S. 542.

³² Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Мн., 1998. Вып. 17. С. 32, 68, 160–161, 197.

як Лютовец³³ і Литовец³⁴, Люцвины³⁵ і Ліцвіны³⁶, Людвиново³⁷ і Лидвиново³⁸, р. Лютивинка³⁹ і в. Литвинка⁴⁰, імя Лютавор (1500)⁴¹ і Литавор (1486)⁴² і шэраг іншых. Падобнае адбывалася і з этнічнымі імёнамі. У канцы мінулага стагоддзя збіральнікам беларускіх песняў С. Малевічам адзначана форма “лютвин” замест “літвін”⁴³. А этнограф В. Дабравольскі записаў на Смаленшчыне два старажытныя паданні, адно з якіх сягае да XIII ст. У іх Літва названа Лютвою⁴⁴. Такая ж форма назвы краіны фіксуеца і ў лацінскіх дакументах XIII ст., якія датычацца хрышчэння і каранацыі Міндоўга: Luthawie⁴⁵, Luthowie⁴⁶, а ў адным з ix — Luthowie i Lithowie⁴⁷. Ва-

³³ Списки населенных пунктов Российской империи. Т. 34. Псковская губерния. Список населенных мест по сведениям 1872–77 гг. СПб., 1885. С. 42; Список населенных мест Витебской губернии. Витебск, 1906. С. 130.

³⁴ Список населенных мест Минской губернии / Сост. В. С. Ярмолович. Минск, 1909. С. 108.

³⁵ Указатель населенных местностей Гродненской губернии. Гродно, 1905. С. 144.

³⁶ Рапанович Я. Н. Слоўнік называў населеных пунктай Брэсцкай вобласці. Мн., 1980. С. 76.

³⁷ Список населенных мест Витебской ... С. 373.

³⁸ Тамсама. С. 377.

³⁹ Маштаков П. Л. Список рек Днепровского бассейна. СПб., 1918. С. 228.

⁴⁰ Список населенных мест Могилевской губернии. Могилев, 1910. С. 161.

⁴¹ Полное собрание русских летописей. Т. 24. Типографская летопись. Пг., 1921. С. 214.

⁴² Акты Литовской метрики. Т. 1. Вып. 1. 1413–1498 гг. Собр. О. Н. Леонтовичем. Варшава, 1896. С. 24.

⁴³ Малевич С. Белорусские народные песни // Сборник отделения русского языка и словесности Императорской АН. СПб., 1907. Т. 32. № 5. С. 180.

⁴⁴ Добровольский В. Н. Смоленский этнографический сборник. Ч. 1. // Записки Императорского русского географического общества по отделению этнографии. Т. 20. СПб., 1891. С. 379.

⁴⁵ Archivum Vaticanum. Regesta Vaticana 22. F. 113. Ep. 1. (Гэтыя лісты, з рэестрамі якіх нам пащаціла папрацаўца асабіста пад час навуковой стажыроўкі ў Рыме ў 1992 г., найбольш карэктна апублікаваны А. Тайнерам: Vetera documenta Poloniae et Lituaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner. Romae, 1860. Т. 1.)

рыант з асновай *lut-* сустракаецца і ў шэрагу пазнейшых лацінскіх крыніц⁴⁸. Таму нам здаецца цалкам правамерным ставіць пытанне пра магчымасць паходжання назвы “Літва” ад праслав. **l’utъ* “люты, злосны, бязлітасны”⁴⁹. Гэтую аснову збліжаюць з кімр. *llid* (**lūto-*)⁵⁰. Лер-Сплавінскі нават лічыў, што тут назіраеца праславянскае запа-зычанне з кельцкіх моваў.

Зварот да кельцкіх моваў дзеля вытлумачэння назвы Літва і іншых славянскіх этнонімаў і этніконаў можа даць добрыя вынікі з увагі на тое, што балцкая этыналогія, як здаецца, вычарпала свае рэсурсы. Навяртанне да кельцкіх моваў можа быць карысным яшчэ і таму, што гэта дасць магчымасць больш грунтоўна падысці і да ўсіх пластоў славянскай, асабліва беларускай анатомастыкі, дзе даследчыкаў могуць чакаць сапраўдныя адкрыцці.

Summary

The author studies the possibility of the celtic origin of the names “Ruś” (“Russia”) and “Lietuva” (“Lithuania”), the question that concerns directly the history of Belarus. He comes to the conclusion that, the Baltic etymology having run out of its resources, the studying of the celtic languages is perspective for the Belarusian onomastics.

⁴⁶ Archivum Vaticanum. Regesta Vaticana 22. F. 113. Ep. 4.

⁴⁷ Ibid. Ep. 3.

⁴⁸ Наяўнасць гэтай формы і робіць проблематычнай прывязку назвы “Літва” да лац. *litus*.

⁴⁹ Пра магчымасць супаднісэння назвы “Літва” з асновай “лют-” пісалі беларускія гісторыкі: Пануцэвіч В. Žamojdž i Litwa: Roznyja krainy i narody. Chikago, 1954. T. 1. S. 372–373; Урбан П. Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцьвіноў. Мн., 1994. С. 69–82; Чаропка В. Гісторыя нашага імя. Мн., 1995. С. 49–50.

⁵⁰ Fick A. Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. 4. Aufl. Theil 2 von Stokes W... S. 257; Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. München, 1959. Bd. 1. S. 691.

Станіслаў Рудовіч, , the auestion that concern directly
навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН Беларусі

Ірландскі рух за незалежнасць і беларускае адраджэнне першай чвэрці XX ст.: Паралелі, контакты, упływy

Закладзеная ў далёкім Сярэдневякоўі традыцыя ўзаемаўзбагачаль-
ных ірландска-беларускіх контактаў, спагаднай цікавасці двух народаў
адзін да аднаго з пачатку XX ст. стала напаўняцца новым змес-
там. І ў гісторыі Ірландыі, і ў гісторыі Беларусі гэты час адзначаны
прыкметнай актывізацыяй нацыянальна-кансалідацыйных працэсаў,
што выявілася ва ўзросшым імкненні абедзвюх паняволеных краін
да самастойнага дзяржаўнага быцця і з'яўленні на гістарычнай арэ-
не грамадска-палітычных рухаў і арганізацый, якія такое імкненне
выказвалі.

Ірландыя, будучы калоніяй Брытанскай імперыі з яе даунімі ўсто-
ямі англійскага парламентарызму, гарадскога і сельскага самакіраван-
ня, адносна шырокімі палітычнымі свабодамі, — ужо мела багаты і раз-
настайны досвед вызваленчай барацьбы. Але да пачатку XX ст. ра-
ннейшыя мэты і формы змагання ў значнай меры вычарпалі сябе. І вось
у 1903 г., калі лаяльныя да каланізатару ірландскія дэпутаты брытан-
скага парламента наважыліся вітаць у Дубліне англійскага караля, гру-
па патрыятычна настроеных інтэлігентаў і моладзі, незадаволеных
палітыкай згодніцтва, стварае апазіцыйную арганізацыю — Нацыя-
нальны савет. На сваім з’ездзе ў 1905 г. яго прыхільнікі выпрацавалі
наступную праграму: аднавіць ірландскую Канстытуцыю 1782 г. (яна
давала Ірландыі права на ўласны, самастойны парламент); скасаваць
унію 1800 г. з Англіяй (паводле яе ірландскі парламент быў ліквідава-

ны); садзейнічаць развіццю ірландскай прамысловасці і гандлёвага мараплавання; замест англійскай сістэмы народнай адукцыі стварыць уласную сетку школ. Па прапанове маладога, але ўжо вопытнага ўдзельніка вызваленчага руху, вядомага журналіста Артура Грыфіта (1872–1922) з'езд у якасці сродку дасягнення пастаўленых мэтай зацвердзіў тактыку грамадзянскага непадпарадкавання, якая мела на ўвазе адмову выбранных у Ірландыі дэпутатаў ад удзелу ў брытанскім парламенце і ўтварэнне імі ірландскага парламента, ігнараванне англійскіх судоў і арганізацыю сваіх, спыненне супрацоўніцтва з англійскімі ўладамі з боку ірландскіх муніцыпалітэтаў, банкаў, гандлёвых палат і г. д. — інакш кажучы, разгорнуты “канстытуцыйны байкот” Англіі. Квінтэсэнцыя такай лініі паводзін выказвалася ў лаканічным выслоўі “шынфейн” (ірл. Sinn Fein) — “мы самі”. Прыкладна з 1906 г. гэты лозунг замацаваўся ў якасці назвы новага руху.

Як адзначаюць даследчыкі, да Першай сусветнай вайны рух шынфейнераў у асноўным не выходзіў за межы літаратурна-палітычных дыскусій у друку і партыйных клубах. Практычныя вынікі іх агітациі былі нязначнымі, на парламенцкіх выбарах шынфейнеры цярпелі паразу за паразай. Але заслуга шынфейнераўскага руху заключалася ў tym, што ён паступова падточваў згодніцкую лінію ірландскай фракцыі ў брытанскім парламенце толькі на дасягненне гомруля (ад англ. Home Rule — самакіраванне, аўтаномія) — абмежаванай аўтаноміі Ірландыі ў складзе імперыі.

Тым часам на Беларусі ў пачатку XX ст. нацыянальна-вызваленчы рух таксама ўздымаецца на якасна новую ступень. Зімой 1902–1903 гг. на аснове культурніцкіх суполак студэнцкай і вучнёўскай моладзі тут узнікае першая нацыянальная палітычная партыя — Беларуская рэвалюцыйная грамада, пазней перайменаваная ў Беларускую сацыялістычную грамаду. Яе ідэолагамі і кіраўнікамі былі Іван і Антон Луцкевічы, Вацлаў Іваноўскі, Алесь Бурбіс і інш. Сярод праграмных мэтай БСГ — звяржэнне расійскага самаўластва і ўстанаўленне федэратыўнай дэмакратычнай рэспублікі са свабодным самавызначэннем беларускага і іншых народаў, а таксама скасаванне капіталістычных парадкаў і пераход зямлі, сродкаў вытворчасці і камуникаций у агульнанародную ўласнасць. У перыяд рускай рэвалюцыі

1905–1907 гг. Грамада ў блоку з іншымі левымі партыямі практыка-
вала радыкальныя метады барацьбы, а пасля таго, як царызму ўдало-
ся пагасіць рэвалюцыйны пажар, засяродзілася на легальнаі куль-
турна-асветнай працы па прапагандзе нацыянальнай свядомасці, да-
сягненні раўнапраўя беларусаў з іншымі народамі ў галіне культуры
і асветы, узвышэнні грамадскага статуса беларускай мовы. На гэтых
напрамках адраджэнці рух меў неаспречныя здабыткі, хаця яго палі-
тычна вага ў перыяд да рэвалюцыйных узрушэнняў 1917-га і на-
ступных гадоў не была значнай.

Падabenства ўмоў, у якіх даводзілася дзейнічаць ірландскім шын-
фейнерам і беларускім грамадаўцам, блізкасць (хаця і не тоеснасць)
іх мэтай спрыялі абуджэнню ўзаемнай цікавасці адной партыі да дру-
гой. Таму была пэўная гістарычная логіка ў тым, што ў даволі хуткім
часе пасля заснавання Шын-фейна і Беларускай грамады абставіны
звялі разам іх прадстаўнікоў.

У беларускіх крыніцах ёсьць некалькі згадак пра ўказаную суст-
речу. Першае па часе ўпамінанне знаходзім у ананімным артыкуле
“Жыццё і праца Івана Луцкевіча”, якім адкрываецца выдадзены
ў 1920 г. зборнік, прысвячаны памяці прызнанага лідэра БСГ. Павод-
ле аўтара артыкула, пасля вяртання ў 1905 г. з замежнай паездкі I. Луц-
кевіч “агрымлівае ад Беларускай рэвалюцыйнай грамады мандат на
з’езд прадстаўнікоў сацыялістычных партый у Фінляндыі. Гэта —
першае міжнацыянальнае выступленне адраджаючагася беларускага
народу ў асобе пакуль што адзінай яго партыі, — і з таго часу белару-
сам адчыніянецца дарога на сусветную палітычную арэну. У Фінлян-
дыі на з’ездзе Іван Луцкевіч сустракаецца з прадстаўнікамі ірланд-
цаў; як сыны народу, каторы сам гэтак пацярпеў ад чужацкага ўціску,
яны выказваюць свой шчыры спогад беларускім байцам за волю і
шлюць ім прывет і адзнаку Ірландыі — зялёны шэмрок (трыліснік),
а таксама невялікую суму грошы як падмогу партыі на выдавецтва”¹.

Задуманым, што ў пададзеным фрагменце не названа дакладная
дата паездкі I. Луцкевіча на міжпарцыйны форум у Фінляндыю; адзна-

¹ Памяці Івана Луцкевіча ў першыя ўгодкі смерці яго (20.VIII.1919–20.VIII.1920).
Вільня, 1920. С. 9–10.

*Спрэчкі паміж ірландскім і англійскім парламентарыямі
у пачатку XX ст.*

чаецца толькі, што адбылося гэта пасля яго вяртання ў 1905 г. з-за мяжы.

Дасведчанасць аўтара артыкула ва ўсіх падрабязнасцях жыцця І. Луцкевіча, уключаючы і дзіцячыя гады, не пакідае сумнення, што ананімная публікацыя належала пяру яго брата Антона. Гэта пачвярджаецца і выяўленым намі ў архіве наступным аўтографам А. Луцкевіча, які ў некаторых месцах тэкстуальна супадае з працытаваным вышэй урыўкам: “У 1905 годзе ў Фінляндый адыбӯся з’езд прадстаўнікоў рэвалюцыйных партый усіх нацыянальнасцей Расійскага гаспадарства. На гэтым з’ездзе ад Беларускай рэвалюцыйнай грамады быў Іван Луцкевіч, каторы тамака сустрэўся з прадстаўніком Ірландыі. Апошні вельмі зацікавіўся беларускім рухам, прасіў беларускага дэлегата завезці сваім таварышам шчырае прывітанне ад ірландскіх таварышаў і аддаць гэтыя трывліснік — нацыянальны ірландскі знак. Апрача таго ірландскія сінфейнеры ў хуткім пасля гэтага часе прыслалі Беларускай рэвалюцыйнай грамадзе невялікую суму грошы на выдавецтва — у знак шчырага спогаду да беларусаў ірландскага народу. Вільня. 3.1-1922. Ант. Луцкевіч”².

У гэтым дакуменце — своеасаблівай анатацыі да падараванага беларусам ірландскага трывлісніка (які, як убачым ніжэй, перахоўваўся ў Віленскім музеі імя І. Луцкевіча) — з’езд у Фінляндый (і, адпаведна, сустрэча ірландскага і беларускага дзеячаў) ужо адназначна датуецца 1905 г.

Амаль ідэнтычны апошняму дакументу тэкст уключаны ў артыкул “Беларусы і ірландцы”, надрукаваны ў 1923 г. віленскай газетай

² Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ). Ф. 3, вол. 1, спр. 261, арк. 17.

“Наш сцяг” і падпісаны псеўданімам “аль” (за якім, несумненна, хаваўся зноў жа А. Луцкевіч). Прыгадаўшы трывлісік, аўтар у падрадковай заўвазе паведаміў: “Значок гэты знаходзіцца ў музеі Беларускага навуковага таварыства ім. Івана Луцкевіча ў Вільні”³. Фінляндскі з’езд і беларуска-ірландская сустрэча на ім тут таксама датаваны 1905 г.

А вось у непадпісаным артыкуле “Ад летуценняў — да дзела” ў віленскай аднадзёнцы “Іскра” (31 мая 1925 г.) цікавячы нас эпізод датуеща ўжо не 1905-м, а 1904 г.

Дык калі ж на самай справе адбылася першая сустрэча пасланцоў маладых нацыянальных партый ірландцаў і беларусаў — падзея, безумоўна, не глабальная, але істотная для гісторыі сувязей паміж нашымі народамі? Гісторыкам вядомы трэй канферэнцыі (з’езды) апазіцыйных і рэвалюцыйных партый народаў Расіі напярэдадні і ў перыяд першай рускай рэвалюцыі, да якіх мела дачыненне Беларуская сацыялістычная грамада.

Адна з іх адбылася ў Парыжы восенню 1904 г. пад патранажам расійскіх канстытуцыйных дэмакратаў (кадэтаў) з удзелам нацыянальных партый і арганізацый Фінляндыі, Польшчы, Літвы, Латвіі, Грузіі, Арменіі і інш. БСГ таксама атрымала запрашэнне, але па невядомых прычынах дэлегатаў не прыслала і толькі пасля заканчэння канфэрэнцыі далучылася да яе дэкларацыі⁴.

Наступная міжпартыйная канферэнцыя, фармальным арганізаторам якой выступіў сумнавядомы павадыр трагічнага шэсця пецярбургскіх рабочых да цара 9 студзеня 1905 г. святар Г. Гапон, мела месца ў Жэневе ў красавіку 1905 г. Поруч з расійскімі сацыялістамі-рэвалюцыянерамі (эсэрамі), сацыял-дэмакратамі (у т. л. Ульянаўым-Леніным на пачатку канферэнцыі), прадстаўнікамі нацыянальных сацыялістычных партый на ёй ужо прысутнічаў і дэлегат ад БСГ⁵.

³ Наш сцяг. 1923. 20 чэрв.; перадрук артыкула гл.: Наша ніва. 1994. № 12. С. 12.

⁴ Шацілло К. К. Русский либерализм накануне революции 1905–1907 гг. М., 1985. С. 232–259; Turonek J. PPS wobec białoruskiego ruchu rewolucyjnego w latach 1902–1906 // Studia polsko-litewsko-białoruskie. Warszawa, 1988. S. 101.

⁵ Зіміонка А. Сацыялістычны рух на Беларусі. II. Партыя сацыялістаў-рэвалюцыянераў // Беларусь: Нарысы гісторыі, культуры і рэвалюцыйнага руху. Мн., 1924.

Аднак яго імя і лінія паводзін да сённяшняга дня застаўца невядомымі.

Нарэшце, трэцяя, скліканая эсэрамі, канферэнцыя сацыялістычных партый народаў Расіі адбылася ў адной з вёсак Фінляндыі ў красавіку 1907 г. Адносна апошняга форуму добра вядома, што ў ім разам з палякамі (ад ППС), армянамі (ад партыі “Дашнакцүцюн”), яўрэямі (ЯСРП), грузінамі (сацыялісты-федэралісты) і г. д. актыўны ўдзел узяў і прадстаўнік Беларускай сацыялістычнай грамады І. Луцкевіч (пад псевданімам Шчасны). Ён выступіў з грунтоўным дакладам пра гісторыю і ідэйныя асновы сваёй партыі, жыве далучаўся да дыскусій, прагаласаваў за рэзолюцыю аб экстэрнітарыяльнай нацыянальной аўтаноміі⁶.

Выглядае, што якраз на канферэнцыі 1907 г. і магла адбыцца сутрэча І. Луцкевіча з ірландскімі гасцямі. У папярэднія гады падобных канферэнцый у Фінляндыі крыніцы не фіксуюць, а на тое, што гэты контакт меў месца менавіта там, нязменна ўказваецца ва ўсіх названых вышэй успамінах. Калі ўлічым яшчэ, што для чалавечай памяці лёгка памыліцца ў датах, але нават праз шмат часу досьць проблематычна перабрываць невядомую фінскую вёску з Парыжам ці Жэневай, то можам выказаць меркаванне: непасрэднае знаёмства пасланцоў ірландскай партыі Шын-фейн і Беларускай грамады, хутчэй за ўсё, адбылося ў 1907 г., на “нейтральнай тэрыторыі”, у Фінляндыі.

Абставіны наступнага дзесяцігоддзя, калі Беларусь знемагала пад цікам царскай рэакцыі, а аддзеленая тысячамі міль Ірландыя апынулася на парозе грамадзянскай вайны паміж нацыянальна-вызваленчымі сіламі каталіцкага Поўдня і праімперскай “пятай калонай” пратэстанцкага Ольстэра, — не спрыялі прымым контактам беларускіх і ірландскіх патрыётаў. Тым не менш цікавасць абодвух народаў адзін да аднаго не затухала. Беларускія адраджэнцы, якія ніколі не замыка-

С. 165–166; Анисин Ю. В. Национальные проблемы России в программах и тактике партий революционно-демократического лагеря. М., 1991. С. 128–130.

⁶ Анисин Ю. В. Указ. соч. С. 45, 47–49, 53, 131–134; Адамовіч Ант. “Як дух змагання Беларусі”: (Да 100-х угодкаў нараджэння Івана Луцкевіча). Нью-Ёрк, 1983. С. 16–18.

ліся ў вузкіх нацыянальных рамках, у пошуках шляхоў вырашэння айчынных праблем пастанін звязталіся да гістарычнага вопыту іншых краін, у т. л. далёкай Ірландыі. Іх увагу, у прыватнасці, неаднаразова прыцягвала на рэдкасць удалае ажыццяўленне там у канцы XIX – пачатку XX ст. аграрных пераўтварэнняў, так патрэбных і на Беларусі для дасягнення годнага ўзроўню жыцця і ўсталявання цывілізававых норм грамадскіх адносін.

На пачатку 1908 г. газета “Наша ніва” — галоўная трывуна беларускага нацыянальнага руху — змясціла артыкул “Аб арэндзе зямлі на Беларусі”, пазначаны крыптанімам “А. Н.” (Аnton Навіна — А. Луцкевіч?)⁷. Паводле пераканання аўтара, з-за высокай арэнднай платы, незацікаўленасці арандатарапу у агратэхнічных паляпшэннях, адсутнасці крыніц фінансавання і г. д. такая форма землекарыстання тармозіць развіццё сельскай гаспадаркі краю і асуджае арандатарапу на галечу. Таму, на яго думку, “усе парадкі з арэндай трэба ў нас перамяніць”. Перш за ёсё, лічыць ён, павінна быць створана дасканальная заканадаўчая база, і ў якасці прыкладу спасылаецца на Ірландыю, дзе дзейнічаюць “самыя лепшыя законы для дробных арандатарапу”. Раней у Ірландыі, — паведамляе беларускаму чытчу “Наша ніва”, — трох чвэрці зямлі лендлордаў (англа-ірландскіх зямельных магнатоў) знаходзіліся ў арэндзе сялян. Арэндная плата была высокая і бесперапынна павялічвалася, а арандатары марнелі ў беднасці і голадзе. Становішча кардынальна змянілася, калі англійскі парламент прыняў шэраг законаў на карысць арандатарапу. Выяўляючы неблагую дасведчанасць у ірландскіх справах, беларускі публіцыст прасочвае асноўныя этапы тамтэйшай зямельнай рэформы. У ходзе яе дзяржава эканамічна заахвоціла лендлордаў да продажу сельгасугоддзяў сялянам-арандатарам, а апошнім для набыцця зямлі выдзеліла доўгатэрміновыя крэдыты на даступных умовах. Вынікам гэтага стала хуткае скарачэнне на Зялёным востраве (як здаўна называюць Ірландыю) памешчыцкага землеўладання і ператварэнне яго ў краіну моцных сялян-уласнікаў, якія такім чынам атрымалі магутны стымул для больш руплівай, дбайнай працы на зямлі.

⁷ Наша ніва. 1908. 18 (31) студз., 1 (14) лют.

Лейнстэр-хаўс — будынак Ірландскага парламента ў Дубліне

Аўтар “Нашай нівы” даваў пры гэтым зразумець, што спрыяльныя для ірландскага сялянства законы англійскі парламент прыняў не з бескарыслівага жадання метраполіі ашчаслівіць сваю калонію. Рэформам папярэднічала працяглая напорыстая барацьба ірландскага народа за зямлю і нацыянальную самастойнасць. Чытачы беларускай газеты даведваліся пра лідэра ірландскага нацыянальнага руху 1870–1880-х гг., “слаўнага дэпутата” Чарльза Парнела (1846–1891), якога сучаснікі называлі “некаранаваным карапём Ірландыі”. У публікацыі згадвалася ўзначаленая ім Ірландская нацыянальная зямельная ліга — арганізатар масавага руху ірландцаў супраць англійскіх лендлордаў і каланіяльных улад. Аб’яднаўшыся ў магутны саюз, “арандатары пачалі так гудзець”, што пануючыя колы імперыі пропаста вымушаны былі ісці на ўсё новыя саступкі. У выніку ірландскім сялянам “стала лягчэй і смялей жыць, і яны жывуць цяпер так, як нашы беларускія арандатары і ў сне не сняць”.

Названы нашаніўскі артыкул 1908 г. — першая з вядомых на сёння беларускамоўных публікаций, дзе закранаеца ірландская тэматыка. Яскравы прыклад Ірландыі выкарыстоўваецца тут для таго, каб беларускага селяніна і блізкага да яго інтэлігента — асноўных чытатчоў першай нашай рэгулярнай нацыянальнай газеты — абудзіць да грамадскай актыўнасці, падвесці іх да разумення, што толькі ўпартасце, баявое, арганізаванае змаганне за зямлю і волю можа прынесці жаданы плён. Для падмацавання гэтай думкі “Наша ніва” спасылалася на ірландскі прыклад і пазней.

Але не толькі ў вачах згуртаваных вакол “Нашай нівы” грамадаўцаў — прыхільнікаў сацыялістичнай ідэі — Ірландыя выглядала ўзорам ажыццяўлення наспелых перамен. Да гістарычнага вопыту гэтай краіны неаднаразова звяртаўся, напрыклад, такі беларускі дзеяч кансерватыўнага складу, як Раман Скірмунт. З самага пачатку палітычнай кар’еры, выкладаючы ў бліскучай брашуре на польскай мове “Голос мінуўшчыны і патрэба моманту” (1905) сваё ідэйна-маральнае крэда, Р. Скірмунт з пазіцый краёвага патрыятызму імкнуўся да весці мясцовай спаланізаванай шляхце, што яна паводле паходжання і гістарычнага лёсу ўяўляе адзіную нацыянальную супольнасць з ту-тэйшым усходнеславянскім людам. Існуючая розніца ў мове, на яго думку, не адыхрывае пры гэтым вызначальнай ролі. “Возьмем да прыкладу ірландцаў, — пісаў Скірмунт. — Значная большасць іх размаўляе па-англійску, меньшасць захавала кельцкую мову; тым не менш нацыянальнае адзінства (“*społność narodowa*”) застаецца непарушнай”. Выразную праяву такога адзінства беларускі памешчык-краёвец ба-чыў ў жыццёвым шляху і грамадскай дзеянасці Ч. Парнела, якога таксама высока цаніў, называў “вялікім правадыром ірландскага народа”. Нягледзячы на тое, што кіраўнік Ірландскай нацыянальнай зямельнай лігі, пераўтворанай затым у Ірландскую нацыянальную лігу, паходзіў з англійскай дваранскай дынастыі, аселай у Ірландыі ў XVII ст., ён, паводле слоў Р. Скірмунта, “карыстаўся найвялікшым даверам усяго народа. Яго прынцыпам і працы над адраджэннем Ірландыі аплодіравалі высакародныя людзі ва ўсім свеце. Прыклад гэты, — рабіў выснову ідэолаг беларускіх краёўцаў, — можа быць павучальным у многіх выпадках і для нас”⁸.

Р. Скірмунт хоць і быў буйным абшарнікам, але ўсведамляў не-пазбежнасць аграрных пераўтварэнняў на Беларусі. У сувязі з гэтым ён, як і дзеячы БСГ, вывучаў гісторыю зямельных рэформ у Ірландыі. Праўда, у адрозненне ад сацыялістаў-грамадаўцаў, якія захапляліся напорыстасцю і арганізаванасцю ў Ірландыі масавага руху “знізу”, кансерватыўнаму беларускаму палітыку больш імпанавала тое, што

⁸ Romunt [Skirmunt R.]. *Głos przeszłości i potrzeba chwili: (Stanowisko szlachty na Litwie i Rusi)*. Lwów, 1905. S. 35–36.

кардынальныя пераўтварэнні былі ажыццёлены там адносна плаўна, без паспешлай ломкі ўстаялага жыццёвага ўкладу, а таму і без негатыўных сацыяльна-эканамічных і маральных наступстваў. Менавіта на ірландскі прыклад спасылаўся ў 1906 г. дэпутат новастроўранага расійскага парламента — І Дзяржаўнай думы — Р. Скірмунт, калі заклікаў трансфармаваць аграрныя адносіны паступальна, шляхам мірнага абнаўлення, без нагнітання міжкласавых канфліктаў⁹. З цягам часу, нягледзячы на змены гістарычных сітуацый, перажывтыя грамадскія катаклізмы, перакананасць Р. Скірмунта ў карысці для Беларусі ірландскага вопыту вырашэння аграрнага пыгання не пахіснулася. Вылучаны ў 1918 г. на пасаду прэм'ер-міністра Беларускай Народнай Рэспублікі, ён пры выкладанні сваёй праграмы зноў прыгадаў Ірландыю як узор удалага, разумнага ажыццяўлення зямельнай рэформы, што “здаволіла земляробаў і не пакрыўдзіла землеўласнікаў”¹⁰.

Гістарычныя крыніцы сведчаць, што не толькі беларуская грамадскасць выяўляла цікавасць да сацыяльнага вопыту ірландцаў. З даўёдага Зялёнага вострава час ад часу даходзілі весткі, што там пра Беларусь таксама памятаюць і цікавяцца яе лёсам. Гэтая цікавасць ажывілася ў гады Першай сусветнай вайны, калі беларуская тэрыторыя апынулася ў цэнтры ўсходнеўрапейскага тэатра баявых дзеянняў. Пазней у беларускім друку прамільгнула інфармацыя, што на пачатку вайны ірландскія газеты закраналі беларускае пытанне “ў сувязі з сусветнымі падзеямі” і што артыкулы пра беларусаў “былі пранікнуты шчырай сімпатый да нашых нацыянальных імкненніў”¹¹. На жаль, больш канкрэтнае асвятленне гэтай старонкі беларуска-ірландскіх сувязей без звароту да ірландскіх крыніц застаецца немагчымым.

Тым не менш, узмацненне ў гады вайны свайго роду духоўнага прыцягнення паміж патрыятычнымі сіламі Беларусі і Ірландыі выглядае цалкам верагодным. Аб’ектыўнай перадумовай для гэтага маг-

⁹ Государственная дума: Стенограф. отчеты. 1906 г. СПб., 1906. Т. 2. С. 1962–1966.

¹⁰ Беларускі шлях. 1918. 22 чэрв.

¹¹ Наш сцяг. 1923. 20 чэрв.; Крывіч. 1923. С. 50–51.

ло службыць падабенства пазіцый, занятых абодвумя нацыянальнымі рухамі ў новай міжнароднай сітуацыі, створанай вайной. Шынфейнеры, чый уплыў у Ірландыі ў гэты час прыкметна ўзрос — наперакор ірландскай фракцыі ў брытанскім парламенце, якая заклікала да абароны супольнай англа-ірландскай айчыны і выступіла за адпраўку ірландскіх валанцёраў на фронт — аб'явілі аб нейтралітэце ірландцаў у канфлікце, што іх не датычыў і быў выкліканы (паводле ацэнкі шынфейнераў) гандлёвым суперніцтвам Англіі і Германіі. Партыя Шын-фейн намагалася, каб стварыць у Ірландыі самастойны ўрад, які кіраваў бы краінай без англічан, і дамагчыся доступу Ірландыі як асобнай дзяржавы на пасляваенню Мірную канферэнцыю.

У сваю чаргу беларускія адраджэнцы таксама ацэнівалі вайну, развязаную ў барацьбе за сусветнае панаванне магутнымі монстрамі-імперыямі, як чужую інтэрэсам свайго народа. Адначасова яны ўсведамлялі, што вайна можа перайначыць геапалітычную карту Еўропы і адкрыць больш шырокія перспектывы для недзяржаўных нацый. Адсюль вынікалі іх заклікі да суродзічаў “тургаваць свае сілы”, каб сцвердзіцца пасля вайны ў якасці самастойнай нацыянальна-дзяржавай адзінкі. У ходзе паскоранай вайной расійскай рэвалюцыі 1917 г., калі беларускі нацыянальна-вызваленчы рух значна ўзмацніўся, яго нацэленасць на стварэнне ўласнай дзяржавы з правам прадстаўніцтва на Міжнароднай мірнай канферэнцыі атрымала масавую падтрымку.

Таму, мабыць, невыпадкова менавіта ў гэты час, як сведчыў пазней актыўны дзеяч беларускага адраджэння Рамуальд Зямкевіч, будучую сталіцу Беларусі Мінск наведалі некалькі ірландцаў, якія “дужа цікавіліся беларусамі і іх ідэяй незалежнасці”¹². Але зноў са шкадаваннем даводзіцца канстатаваць, што больш падрабязных звестак пра гэту сустрэчу ў беларускіх крыніцах адшукаць пакуль не ўдалося.

Працытаваная намі кароткая нататка Р. Зямкевіча з віленскай газеты “Беларуская думка” за май 1919 г. цікавая і ў іншых адносінах. Яна называецца “Незалежнасць Ірландыі” і ўяўляе сабой водгук — верагодна, першы ў беларускай прэсе — на бурныя падзеі, што ўскالыхнулі Зялёны востраў у канцы 1918 – пачатку 1919 г. У гэты час на

¹² Барывой С. [Зямкевіч Р.]. Незалежнасць Ірландыі // Бел. думка. 1919. 31 мая.

выбарах у англійскі парламент 70% галасоў насељніцтва Ірландыі заваявала нацыянальная партыя Шын-фейн, атрымаўшы такім чынам права заняць абсалютную большасць месцаў, прызначаных у Палапе абшчын для ірландцаў. Аднак дэпутаты-шынфейнеры не пaeхалі ў Лондан, а сабраліся ў Дубліне і ў студзені 1919 г. абвясцілі сябе ірландскім парламентам (*Dail Eireann*), прынялі Дэкларацыю незалежнасці і выбралі са свайго асяроддзя ўрад Ірландскай Рэспублікі на чале з апантаным незалежніцкай ідэяй лідэрам Шын-фейна Імонам дэ Валера (1882–1975) у якасці презідэнта. Перадаючы, без сумніву, не толькі ўласны настрой, Р. Зямкевіч са шчырым захапленнем і радасцю вітаў гэты рэвалюцыйны акт свабодалюбівага ірландскага народа і выказваў упэўненасць, што рана ці позна і беларусы здабудуць сабе волю: “Доўга, можа быць, прыйдзецца чакаць нам на гэтае щасце, але мусім яго дачакацца і дачакаемся, як ірландцы”¹³.

Тым часам абвешчаную Ірландыйскую незалежнасць яшчэ падсцерагалі суворыя выпрабаванні. Інфармацыйныя агенцтвы прыносялі з далёкага вострава ўсё больш трывожныя весткі. Правячыя колы Брытанскай імперыі не маглі змірыцца са стратай такога прывабнага кавалка і накіравалі супраць Ірландской Рэспублікі 60-тысячнае рэгуллярнае войска. На ірландскае насељніцтва абринуўся жорсткі тэрор англійскіх каланізатораў. Супраць іх разгарнула баявая дзеянні новаствораная з нацыянальных валанцёраў Ірландская рэспубліканская армія, якая дасягала, аднак, толькі 15 тыс. чалавек. Няроўная барацьба супраць акупантаў набыла харектар партызанскай вайны. Усюды прадстаўнікоў іншаземнай улады спатыкала караночая рука ірландскіх патрыётаў. І непераможная Брытанія, якая толькі што атрымала трымф у глабальным сутыкненні з германскім жалезнym кулаком, на працягу больш чым двух гадоў не змагла задушыць волю да самастойнасці адносна невялікага, але няскоранага народа. У 1921 г. усемагутны англійскі прэм'ер Д. Лойд Джордж вымушшаны быў напрасіцца на мірныя перагаворы з правадырамі ірландцаў. Да кровапралітнага англа-ірландскага канфлікту былі прыкаваны позіркі людзей усяго свету.

¹³ Барывой С. [Зямкевіч Р.]. Незалежнасць Ірландыі // Бел. думка. 1919. 31 мая.

Цярністы шлях ірландскай нацыі да дзяржаўнага самасцвярджэння стаў у гэты час прадметам сур’ёзных роздумуў для арыгінальнага беларускага філосафа і публіцыста Уладзіміра Самойлы (яму, апроч іншага, належыць заслуга адкрыцця ў 1905 г. паэтычнага генія будучага класіка беларускай літаратуры Янкі Купалы). Восенню 1921 г. У. Самойла публікуе ў сямі нумарах газеты “Беларускі звон” (яе выдаваў у Вільні пад сваёй рэдакцыяй адзін з заснавальнікаў беларускай драматургіі і тэатра Францішак Аляхновіч) вялікі аналітычны артыкул пад называй “Ад беззямельнага батрацтва да дзяржаўнай незалежнасці”. Большай сваёй часткай гэты гісторыка-сацыялагічны трактат абапіраецца на факты з ірландскага мінулага і сучаснай аўтару рэчаінасці, — паводле яго пераканання, надзвычай актуальныя і для Беларусі: “Тое, што дзеецца цяпер паміж Ірландыяй і Англіяй, павінна цікавіць кожнага свядомага беларуса як яго ўласная кроўная справа, як справа яго роднага народу”¹⁴. Хаця беларускі народ, лічыў У. Самойла, быў яшчэ на пачатку той дыстанцыі, да фінішу якой ужо наблізіўся народ ірландскі, у іх гістарычных лёсах існавала вельмі шмат унутранага падабенства. Гэтую важную акалічнасць неабходна асэнсаваць, каб дапамагчы “малаверным беларусам” паверыць у свае сілы і канчатковую ўдачу барацьбы за волю, паказаць ім рэальныя шляхі і спосабы дасягнення таго, “што без гэтага звання і досведу старых братоў шмат трудней і марудней можа быць дасягнена”¹⁵.

Асноўнае падабенства беларускі аналітык бачыць у пераважна аграрным, земляробчым характэрэ абедзвюх краін, і на прыкладзе ірландскай гісторыі як “тыповага выпадку перамогі земляробскага краю ў барацьбе за незалежласць” разглядае пытанне аб суадносінах двух метадаў гэтай барацьбы — “эвалюцыйна-працоўнага” і “рэвалюцыйна-баявога”¹⁶. Будучы прадстаўніком ліберальна-пазытыўісцкай плыні ў грамадскай думцы Беларусі, У. Самойла аддае прыярытэт першаму метаду, робіць акцэнт на tym, што ірландскія хлебаробы дасягнулі поспеху ў змаганні з англійскімі лендлордамі найперш

¹⁴ Суліма [Самойла У.]. Ад беззямельнага батрацтва да дзяржаўнай незалежнасці // Беларускі звон. 1921. 23 верас.

¹⁵ Тамсама.

¹⁶ Тамсама. 14 кастр.

сваёй мірнай упартай працай, якая стварыла матэрыяльныя рэсурсы і капіталы краю — крыніцу дабрабыту не толькі для капіталістаў, але ў канчатковым выніку і для ўсяго народа, а таксама сваім згуртаваннем у саюзы — гаспадарчыя, нацыянальна-грамадскія і, нарэшце, палітычныя, — г. зн. сваёй нацыянальнай салідарнасцю. Злучыўшыся ў адно моцнае нацыянальнае цэлае, мірныя ірландскія аратай “зрабілі сваёю і ўсю абробленую іх працалюбнымі рукамі Зялёную виспу, сваёю ўласнасцю — сваю Радзіму”¹⁷.

Калі эвалюцыйна-працоўны метад спадарожнічае працяглыім па часе “арганічным” эпохам у жыцці народаў, дык рэвалюцыйны можа быць прыдатным толькі для кароткачасовых пераломных крызісаў, ад якіх церпяць таксама не адны капіталісты, але і ўесь народ цалкам. Гэты метад намнога больш небяспечны, таму, папярэджвае У. Самойла, і карыстацца ім трэба з вялікай асцярожнасцю і тактам. На думку публіцыста “Беларускага звона”, воля ірландцаў да перамогі сталася незнішчальнай па той прычыне, што ў кульмінацыйны момант змагання з каланізатарамі былі мабілізаваны ўсе назапашаныя ў “арганічную” эпоху капіталы народнай працы, культуры, арганізаціянасці. “У гэтым сэнсе, — падсумоўвае аўтар, — Ірландыя дае нам яркі прыклад поўнае перамогі класічна мэтазгодным, камбінаваным прыстасаваннем абодвух паказаных метадаў барацьбы”¹⁸.

У гэтым — вытокі сілы ірландцаў, іх веры ў святую правату сваёй справы, адсюль сілкуеца “непарушная энергія маладога народнага правадыра дэ Валеры”. У адказ на цынічную заяву Д. Лойд Джорджа, што братазабойная вайна паміж ірландцамі і англічанамі ёсць “меншае зло”, чым распад Брытанскай імперыі — быццам бы гаранта свабоды ва ўсім свеце, — беларускі інтэлектуал, фактычна ўступаючы ў завочную палеміку з англійскім правіцелем, салідарызуеца з I. дэ Валера, які “бачыць залог волі для ўсяго свету якраз у вольных саюзах усіх дзяржаваў як вольных з вольнымі і роўных з роўнымі”¹⁹.

¹⁷ Суліма [Самойла У.]. Ад беззямельнага батрацтва да дзяржаўнай незалежнасці // Беларускі звон. 1921. 30 верас.

¹⁸ Тамсама. 14 кастр.

¹⁹ Тамсама. 30 верас.

Раздумваючы над фактарамі, што спрыялі высپяванню ў Ірландыі нацыянальнай грамадзянскай супольнасці, У. Самойла асобна спыняеца на ролі даволі вялікай ірландскай эміграцыі, найперш — у Злучаных Штатах Амерыкі. Эміграцыя ніколі не парывала гаспадарчай і духоўнай сувязі з радзімай. Вяртаючыся на бацькаўшчыну, ірландскі перасяленец — так, як літоўскі, як і беларускі — прывозіць не толькі грашовы капітал, але таксама засвоенія ва ўмовах амерыканскай дэмакратыі прагрэсіўныя навыкі арганізацыі працы і побыту, вольналюбівія ўяўленні аб дасканалым грамадскім ладзе. Іх пашырэнне “на беднай радзіме” спакваля падточвае жалезныя ланцугі духоўнага і эканамічнага прыгнечання, якія пры першым жа сур’ёзным крызісе “рассыпаюцца ў паraphнію”. Так гэта дзеесіца ў Ірландыі. Так — быў перакананы У. Самойла — “будзе няўхільна і ў Беларусі”²⁰.

Нельга ў гэтай сувязі не адзначыць, што паміж ірландскай і беларускай дыяспарамі ў ЗША таксама мелі месца контакты і супрацоўніцтва. На початку 1920-х гг., напрыклад, добрыя адносіны з тамтэйшымі ірландцамі склаліся ў Беларускага камітэта ў Чыкага — адной з першых нацыянальных арганізацый амерыканскіх беларусаў²¹. Дзейнасць выхадцаў з Ірландыі на карысць іх радзімы служыла ўзорам, які дапамагаў і беларускім эмігрантам усвядоміць сваю гісторычную місію. У 1924 г. карэспандэнт віленскай газеты “Сын беларуса” паведамляў з Дэтройта: “Людзі, якія ўжо станулі пад сцяг адраджэння і вызвалення Беларусі, вераць, што па прыкладу ірландцаў, палякаў, чэхаў і нашае грамадзянства [у дыяспары. — C. P.] споўніць свой грамадскі абавязак перад многапакутнай Бацькаўшчынай”²².

Відавочна, спецыяльнае даследаванне “эмігранцкага аспекта” беларуска-ірландскіх сувязей выявіла б нямала сведчанняў дабравтвornага ўзаемаўплыву ў ходзе контактаў у замежжы паміж сынамі Зялёнага вострава і сінявокай Беларусі.

²⁰ Суліма [Самойла У.]. Ад безземельнага батрацтва да дзяржаўнай незалежнасці // Беларускі звон. 1921. 14 кастр.

²¹ Наш сцяг. 1923. 20 чэрв.

²² Сын беларуса. 1924. 29 жн.

На заканчэнне пададзім яшчэ адзін — няхай не эпахальны, але ж у нейкай ступені сімвалічны — факт. Ён лішні раз падкрэслівае ўстойлівую, пранесеную праз самыя заблытаныя гістарычныя перыпетыі цікавасць абодвух народаў да сацыяльнага вопыту адзін аднаго.

Пасля спусташальнай вайны з англічанамі, у выніку якой Ірландыя (за выключэннем адарванага ад яе Ольстэра) атрымала статус дамініёна ў складзе Брытанскай імперыі, краіну спасціг працяглы — у некалькі гадоў запар — неўраджай. Робячы заходы для вырашэння ўзнікшых праблем, Ірландская Свабодная Дзяржава (такую назыву атрымаў дамініён) звяртаецца і да замежнага вопыту. У ліку іншых краін у сферу ўвагі Дэпартамента зямель і агракультуры Ірландыі трапляе існуюча ў складзе СССР Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка, дзе малады, нацыянальна арыентаваны нарком земляробства Зміцер Прышчэпаў паспяхова праводзіў аграрныя рэформы. І вось у 1925 г. Наркамат земляробства БССР атрымлівае праз саюзнае знешнепалітычнае ведамства просьбу выслаць у Дублін друкаваныя матэрыялы па шырокаму спектру пытанняў арганізацыі ў Беларусі сельскай гаспадаркі. Адзін з актыўных праваднікоў палітыкі беларусізацыі, Камісарыят земляробства выдаваў часопісы і брашуры для беларускіх сялян пераважна на іх мове, але з Масквы папярэдзілі, што “прадастаўляйць звесткі на якой-небудзь з мясцовых нацыянальных моваў, акрамя рускай, на жаль, марна”, бо ў ірландскім дэпартаменце няма адпаведных перакладчыкаў. Таму па распараджэнню З. Прышчэпава ў Ірландыю быў адпраўлены апубліканы пад яго рэдакцыяй рускамоўны зборнік “Сельское хозяйство Белорусской ССР и мероприятия по его восстановлению” (Мінск, 1925)²³.

Магчыма, гэтае немудрагелістае пасланне з Беларусі і зараз зберагаецца ў адным з кнігасховішчаў сталіцы Зялёнага вострава — як напамін аб краіне ў процілеглай частцы Еўропы, чый шлях праз стагоддзі па волі гісторыі звязаны здзіўляючым падабенствам і шматлікімі, хаця далёка яшчэ не спазнанымі нізямі са шляхам Ірландыі.

²³ Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь . Ф. 48, воп. 1, спр. 1697, арк. 16–19.

Stanislaw Rudovich,

Scientific worker at the Institute of History
of the National Academy of Sciences

The Irish Movement for Independence and the Belarusian Revival of the First Quarter of 20th Century: Parallels, Contacts, Influences

The tradition of mutually enriching Irish-Belarusian contacts, the tradition of sympathetic interest of the two nations to one another that had been laid in the remote Middle Ages, from the beginning of the 20th century started getting new content. In the history of both Ireland and Belarus those times were marked by the noticeable intensification of national consolidating processes that were manifested in the growing aspiration of both enslaved countries to the independence and to the foundation of social and political movements and organizations on the historical ring.

Ireland, being the colony of the British Empire with its old traditions of English Parliamentarism, municipal and rural government and relatively wide political freedom had already had rich and varied experience in the struggle for liberty. But by the beginning of the 20th century the previous aims and methods of the struggle to a certain extent had become obsolete. And thus in 1903 the Irish deputies, loyal to the colonizers, were going to greet in Dublin the English King, a group of patriotically inspired intellectuals and youth dissatisfied by the policy of compromise formed an organization of opposition — National Council. At its Congress in 1905 the adherents worked out the following programme: to restore the Irish Constitution of 1782 (that had given Ireland the right to have its own independent Parliament); to cancel the union of 1800 (according to which the Irish parliament had been liquidated); to assist the development of Irish

industry and trade navigation; instead of English educational system to make up their own network of schools.

On the proposal of a young but experienced participant of the movement, famous journalist Arthur Griffith (1872–1922), the Congress approved the tactics of civic insubordination as a mean of attaining the marked goals that meant the refusal of the elected Irish deputies to work in British Parliament and the creation of an Irish Parliament, the disregard of English courts and the formation of its own, the cessation of cooperation with English authorities on the side of Irish municipalities, banks, chamber of commerce, etc. — in other words this was the launching of a “constitutional boycott” of England. The quintessence of such policy was formulated in the laconic saying “Sinn Fein — we are by ourselves”. Approximately from 1906, that slogan was fixed as the name for a new movement.

According to the researchers before World War I the movement of Sinn Fein on the whole didn't exceed the limits of liberally political discussions in the press and in the clubs of the parties. Practical results of their agitation were insignificant and during the Parliament elections Sinn Feiners suffered a defeat, one after another. But the result of this movement was that it gradually undermined the policy of compromise led by the Irish fraction in the British Parliament so that its aim was only to attain Home Rule (limited autonomy of Ireland as a part of the Empire).

At the same time in the beginning of the 20th century a national movement for liberation in Belarus also rose to a gradually new level. In the winter of 1902–1903 on the base of students and youth cultural communities the first national political party was formed — the Belarusian Social Community. Its ideologists and leaders were Ivan and Anton Lutskevich, Vatslau Ivanousky, Ales Burbis and others. Among the planned matters of BSC were the dethronement of Russian autocracy and the establishment of a Federative Democratic Republic with a free self-determined Belarusian nation and the cancelation of capitalist regime, the transition of the land, the means of production and communications into national property.

During the revolution of 1905–1907 the Community together with other left-wing parties practised radical methods of struggle and after the tsarism had managed to liquidate the revolutionary fire, it concentrated on

the legal cultural propaganda work of national consciousness, on achievement of equality of rights for Belarusian people together with other peoples in culture and education, on promotion of Belarusian language. In these directions the movement for revival had indisputable benefit though its political authority before the revolutionary disturbances of 1917 and the following years was not significant.

The similarity of conditions in which both Irish Sinn Feiners and Belarusian socialists had to act, the closeness (although not identity) of their matters all made for the awakening of the mutual interest of one party in another. Thus there was certain historical logic in such event that shortly after the foundation of Sinn Fein and the BSC, the circumstances made for the meeting of the representatives of these two parties. In Belarusian sources there are several references to this meeting — the first one according to the date we may find in an anonymous article “Life and Work of Ivan Lutskevich” which serves an introduction to the published collection of 1920 dedicated to the commemoration of the recognized leader of the BSC. According to the author’s words, after I. Lutskevich returned in 1905 from abroad he “received from the Belarusian revolutionary community the mandate for the meeting with the representatives of social parties in England”. That was the first international appearance of the Belarusian revolutionary nation represented only by one party. Since then the access to the world political ring for the Belarusian people has become open. In Finland at the meeting I. Lutskevich met the Irish representatives. Being faithful sons of their nation, that itself had suffered a lot from the other’s pressure, they showed their sincere sympathy with the Belarusian fighters for freedom and sent the Belarusian people their regards and the symbol of Ireland — green shamrock and some money as assistance for the party in publishing”.¹

It’s worth mentioning here that in the given passage there is no distinct date of the trip I. Lutskevich made to the international forum of the parties in Finland. Though it’s clear that it happened after his return from abroad in 1905.

¹ Памяці Івана Луцкевіча ў першыя ўгодкі смерці яго (20.VIII.1919–20.VIII.1920). Вільня, 1920. С. 9–10.

The author's knowledge of all the details of I. Lutskevich's life including his childhood, doesn't give any doubt that the anonymous publication belonged to his brother Anton. This is also confirmed by the following autograph of A. Lutskevich found in archives that in certain places coincides with the foregoing passage: "in 1905 in Finland there was a meeting of representatives of the revolutionary parties of all nationalities of the Russian state. At this meeting on the side of BSC was I. Lutskevich who met there the Irish representatives. The latter showing great interest in the Belarusian movement, asked the Belarusian deputy to bring their regards to the Belarusian people and to give them the shamrock — the national Irish symbol. Besides that Sinn Feiners soon sent to the Belarusian revolutionary community a small sum of money for publishing as a sign of their sympathy with the Belarusian people. Vilnya 3.1–1922. A. Lutskevich".²

In this document, that appears as a peculiar annotation to the gift of the Irish shamrock to the Belarusian people, (which as it would be seen later was hidden in museum in Vilnya named after Lutskevich) the meeting in Finland (and correspondingly the meeting of the Irish and Belarusian leaders) definitely date back to 1905.

A practically identical text is included in the article "Belarusian and Irish People", published in 1923 in the newspaper "Nash sciah" (Vilnya) and signed by pseudonym "Arle" (under which with no doubt hid once again A. Lutskevich). Meaning the shamrock the author in the footnote reported that "this badge is placed in the museum of Belarusian scientific community named after I. Lutskevich in Vilnya".³ The forum in Finland and Belarusian – Irish meeting date back to 1905.

But in the unsigned article "From The Dreams to the Affairs" in the newspaper "Iscra" (May, 31, 1925, Vilnya) the episode that is of interest to us dates back not to 1905 but to 1904.

So when did the first meeting of the messengers of young Irish and Belarusian national parties really take place? The event, of course, is not of global importance though it is essential for the history of relationship

² Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ). Ф. 3, вол. 1, спр. 261, арк. 17.

³ Наш сцяг. 1923. 20 чэрв.; перадрук артыкула гл.: Наша ніва. 1994. № 12. С. 12.

between our people. The historians know three conferences of Russian opposition and revolutionary parties before and during the period of the first Russian revolution to which BSC related as well.

One of them took place in Paris in autumn of 1904 under the supervision of the Russian constitutional democrats (cadets) where the national parties and organizations of Finland, Poland, Latvia, Latvia, Georgia, Armenia and others also participated. BSC also received the invitation but due to unknown reasons didn't send any deputies and only at the end of the conference it joined its declaration”⁴

The following conference, the formal organizer of which was G. Hapon, sadly known as the leader of the tragic procession of the workers in St. Petersburg on 9th of February, 1905, took place in Geneva in April, 1905. Together with Russian social revolutionaries, social democrats (with Ulianov-Lenin in the beginning) the representatives of the national socialist parties and the deputy from BSC.⁵ Though his name and policy remained unknown.

At last the third conference of Russian socialist parties summoned by Social Revolutionaries took place in a village in Finland in April, 1907. It's well-known that together with Poles (from PPS), Armenians (Dashnaktstun), Jews (JSRP), Georgians (social federals) also the representative of BSC, I. Lutskevich (under the pseudonym “Shciasny”) took part. He presented a solid report about the history and ideological fundamentals of his party. There he joined actively the discussions, and voted for the resolution about national autonomy.⁶

It seems as if it was at the conference of 1907 that the meeting of I. Lutskevich and Irish guests took place. In the previous years the similar

⁴ Шаціллю К. К. Русский либерализм накануне революции 1905–1907 гг. М., 1985. С. 232–259; Turonek J. PPS wobec białoruskiego ruchu rewolucyjnego w latach 1902–1906 // Studia polsko-litewsko-białoruskie. Warszawa, 1988. S. 101.

⁵ Зіміонка А. Сацыялістычны рух на Беларусі. II. Партыя сацыялістаў-рэвалюцыянараў // Беларусь: Нарысы гісторыі, культуры і рэвалюцыйнага руху. Mn., 1924. С. 165–166; Анисин Ю. В. Национальные проблемы России в программах и тактике партий революционно-демократического лагеря. М., 1991. С. 128–130.

⁶ Анисин Ю. В. Ibid. С. 45, 47–49, 53, 131–134; Адамовіч Ант. “Як дух змагання Беларусі”: (Да 100-х угодкаў нараджэння Івана Луцкевіча). Нью-Ёрк, 1983. С. 16–18.

conferences were not fixed in the Finnish sources but the fact that this contact has taken place there is indicated in the foregoing recollections. If we take into account that it's not difficult to be mistaken in dates, even after a long period of time it's rather problematic to confuse the unknown Finnish village with Paris or Geneva. We may bring the suggestion that the ingenious meeting of the messengers of the Irish party Sinn-Fein and BSC most probably took place in 1907 on a neutral territory in Finland.

The circumstances of the following decade when Belarus suffered under the pressure of the tsarist reactionaries, and separated by thousand miles Ireland turned out to be at the threshold of the civil war between national forces for liberation of the catholic South and proempirical "the fifth colony" of the Protestant Ulster, all these didn't make for the direct contacts between Belarusian and Irish patriots. Nevertheless the interest of these nations in one another didn't die out. The Belarusian revivalists who had never become reserved within the limits of their country in their search for the ways of solving the national problems constantly turned to the historical experience of other countries including Ireland as well. Not once their attention was drawn by uncommonly successful realization of agricultural reforms at the end of 19th-beginning of the 20th centuries which were necessary in Belarus as well in order to attain the adequate standard of life and to form the civilized standards of public relations.

At the beginning of 1908 the newspaper "Nasha Niva" — the major tribune of the Belarusian national movement, put an article "About the lease of the land in Belarus" that was signed by "A. N." (Anton Navina — A. Lutskevich).⁷ In the author's opinion "a high rent, the absence of interest of the tenants in improving the agricultural technology and the absence of the sources of financial support of that form of land-ownership impedes the development of agriculture and condemns the tenants to poverty". So in his point of view "all the orders connected with rent should be changed". First of all he considered that there should be formed the legislative foundation and he gave the example of Ireland where there were the best laws for the small tenants: "Earlier, in Ireland" — as reported "Nasha Niva" — three quarters of the land of landlords (English and

⁷ Наша ніва. 1908. 18 (31) студз., 1 (14) лют.

Irish land magnate) were in the lease of the peasants. The rent was high and constantly grew bigger and bigger when tenants withered away in poverty and starvation.

The situation changed greatly when the English Parliament approved several laws .in favour of the tenants. Showing good knowledge of the Irish affairs the Belarusian publicist traces the main stages of the land reform. According to this reform the state encouraged the landlords to sell the lands to the tenants and the latter received long-termed credit on affable conditions. The result was the rapid reduction on the Green Island landownership of the landlords and transformation of it into the land of the peasants who received great incentive for more assiduous and painstaking work.

The author of “Nasha Niva” made to understand that favorable laws for the Irish peasantry were approved by English Parliament not because of the unselfish desire to grace its colony. The reforms were preceded by long energetic struggle of the Irish people for the land and national independence. The readers of the Belarusian newspaper asked about the leaders of the Irish movement of 1870–1880, a glorious deputy, Charles Parnell (1846–1891), whom the contemporaries called the “uncrowned king of Ireland”. In the article was mentioned the Irish national land league lead by him. Having united in a strong alliance the tenants began to row so much that the ruling clique of the Empire had to make more and more compromises. As a result, it became easier for the Irish peasants “to live and they live now so well as our Belarusian tenants have never dreamt about”.

The foregoing article of 1908 is the first known Belarusian publication where the Irish subject is touched upon. A vivid example of Ireland is used here in order to arouse the public activity of the Belarusian peasants and close to them, intellectuals, the main readers of the first national regular newspaper, to lead them up to understanding that only sustained fighting and organized struggle for land and freedom may bear fruit and in order to support this idea “Nasha Niva” referred to the Irish example even later.

But not only in the eyes of the united socialist ideas supporters Ireland looked as an example of the realization of the necessary changes. To the historical experience of the country turned for example such Belaru-

sian public figure, a member of the conservative party as Roman Skirmunt. From the very beginning of his political career expounding in the brochure in Polish language — “The voice of the past and need for the moment” his ideological moral credo from the point of national patriotism R. Skirmunt tried to explain to the local shliakhta that represented the united national community together with Eastern Slavic people according to the origin and historical fate. The existing difference in the language didn’t play any significant role. “Let’s take for example the Irish people — wrote Skirmunt — The majority speaks English while the minority keeps to Celtic language”. Nevertheless, the national unity remains solid. “A bright example of such a unity the Belarusian landowner saw in the life and public activity of C. Parnel, whom he highly appreciated and called “the great leader of the Irish National Land League” (that later transformed into the Irish National League) was an English nobleman by his origin, he according to R. Skirmunt’s words “was the one whom people of Ireland trusted completely”. His principals and work over the Irish revival were welcomed by honorable people all over the world. “This example — as the ideologist made a conclusion — may be instructive in many respects for us”.⁸

Though Skirmunt was a big landowner, he understood the inevitability of the agricultural changes in Belarus. That’s why he together with the other members of BSC studied the history of land reforms in Ireland. But the fact is that in contradiction to the Socialists who were excited by the energy and organization of the Irish mass movement “from the bottom”, a conservative Belarusian politician was more impressed by the fact that cardinal changes were made smoothly without nasty breaking of the existing style of life and without any negative social and economic, moral consequences. Being the deputy of a newly formed Russian Parliament in 1906 (the first State Duma) Skirmunt appealing to transform the agricultural relations gradually, by means of peaceful renovation, without forcing the conflict between classes turned to the Irish example.⁹

⁸ Romunt [Skirmunt R.]. *Głos przeszłości i potrzeba chwili: (Stanowisko szlachty na Litwie i Rusi)*. Lwów, 1905. S. 35–36.

⁹ Государственная дума: Стенограф. отчеты. 1906 г. СПб., 1906. Т. 2. С. 1962–1966.

In the course of time, in spite of the change in the historical situation and social cataclysms, the conviction of Skirmunt in the benefit for Belarus of the Irish experience in solving agricultural problems remained the same. Being appointed Prime Minister of the Belarusian National Republic in 1918 when expounding his program he mentioned Ireland as an example of successful politically conscious realization of the land reform that “satisfied the farmers and did not offend the landowners”.¹⁰

The historical sources testify that not only Belarusian community showed interest to the social experience of the Irish people. From the remote Green Island came the information that they also remembered Belarus and were interested in its fate. This interest revived in the years of World War I when Belarusian territory turned out in the center of East European theatre of operations. Later in Belarusian press came information that at the beginning of the war Irish newspapers considered the Belarusian problem “in connections with the international events and the articles about the Belarusian people were filled with sympathy to our national intentions”.¹¹ Unfortunately, to cover this side of the Belarusian-Irish connections more concretely is impossible without reference to the Irish sources.

Nevertheless strengthening of the spiritual attraction of the patriots both in Belarus and Ireland during the war period is evident. The objective preconditions for this could serve the similarity of the positions taken by national movements in a new international situation provoked by the war. Sinn Fein, whose influence in Ireland of that period was growing in spite of the Irish fraction in British Parliament, which appealed to defend the united English – Irish homeland and also came out in favor of sending Irish volunteers to the front, they proclaimed the neutrality of the Irish people in the conflict that didn't concern them and was provoked (in their opinion) by the trade rivalry between England and Germany. Sinn Feiners directed their intentions on the formation in Ireland of an independent government that would rule the country without English supervision and on receiving the access of Ireland as a separate country to the postwar peaceful conference.

¹⁰ Беларускі шлях. 1918. 22 чэрв.

¹¹ Наш сцяг. 1923. 20 чэрв.; Крывіч. 1923. С. 50–51.

In its turn, the Belarusian movement also appraised the unleashed war as the struggle for the world predominance of powerful empires that is alien to the interest of their people. Along with this they understood that the war may alter the geopolitical map of Europe and open wider prospects for the nations that didn't have state status. Hence, there came the appeal of the revivalists "to join their efforts" in order to proclaim Belarus an independent state. During the Russian revolution of 1917, quickened by the war, when the Belarusian movement for liberation considerably intensified, its determination to form an independent state with the right of being represented in the international peaceful conference, attained great support.

The active participant of the Belarusian revival Ramuald Ziamkevich later mentioned that probably at that time several Irishmen had visited the future capital of Belarus, Minsk and they "showed great interest in the Belarusian people and their ideas of independence".¹² But again, it's worth mentioning here that, unfortunately, more detailed information about this meeting hasn't been found in the Belarusian sources.

Ziamkevich's notice cited from the newspaper "Belaruskaya dumka" (May, 1919, Vilnya) is worth our attention in another respect. This article is called "The Independence of Ireland" and represents probably the first commentary in the press on the rapid events that have stirred up in Green Island in the end of 1918 – beginning of 1919. At that time, during the elections to the English Parliament 70% of votes of the Irish population were cast for Sinn Feiners so that they received the right to occupy the majority of places for the Irish representatives in the House of Commons. Though, the deputies didn't go to London and gathered in Dublin in February 1919 and proclaimed themselves the Irish Parliament (Dail Eiriann) and adopted the Declaration of Independence as well as elected government of the Irish Republic under the leadership of Eamon de Valera (1882–1975), leader of Sinn Fein and importer of the idea of independence, as President of this Republic. R. Ziamkevich with sincere gladness welcomed this revolutionary act of freedom-loving Irish people and expressed his confidence that sooner or later the Belarusian people would attain liberty

¹² Барывой С. [Зямкевіч Р.]. Незалежнасць Ірландыі // Бел. думка. 1919. 31 мая.

as well: “It may take a long time to wait that happiness but we want to receive it as it has been done by the Irish people”.¹³

Meanwhile in Ireland the announced independence had to come over severe trials. News agencies send alarming reports from Green Island. The government of the British Empire couldn’t submit such a loss and sent regular troops consisting of 60 thousands soldiers against the Irish Republic.

Severe terror of the English colonizers came down upon the Irish population. The newly formed Irish Republican Army started operations against the colonizers, though it contained only 15 thousand people. The unequal struggle against the occupiers turned into the partisan war. Irish patriots overtook the representatives of the foreign authorities everywhere. And invincible Britain that had just won a victory in a global conflict with Germany during more than two years couldn’t suppress the will for independence of a relatively small but refractory nation. In 1921 all powerful English Premier D. Lloyd George had trust himself upon the parley with the leaders of the Irish rebels. The attention of the whole world was attracted to the bloody English-Irish conflict. A thorny path of the Irish nation to the state independence became the subject of the serious consideration for the Russian philosopher and publicist Uladzimir Samoila (he discovered the future classic of the Belarusian literature Yanka Kupala). In autumn of 1921 U.Samoila in the seven issues of the newspaper “Belaruski zvon” (printed in Vilnya and edited by one of the founders of the Belarusian drama and theatre Frantsishak Aliakhnovich) published large analytical article “From the landless farm-laborers to the state independence”. The most part of this historical and social report was based on the facts from the Irish past and modern reality (that according to the author’s opinion was up to date for Belarus as well): “What is happening now between Ireland and England has to be of interest to any politically minded Belarusian as if it were his own problem”.¹⁴ Though he considered that Belarusian people were only in the very beginning of the distance that Irish people had already practically finished. Both nations had a certain similarity in their fates.

¹³ Барывой С. [Зямкевіч Р.]. Незалежнасць Ірландыі // Бел. думка. 1919. 31 мая.

¹⁴ Суліма [Самойла У.]. Ад безземельнага батрацтва да дзяржаўнай незалежнасці // Беларускі звон. 1921. 23 верас.

This important fact has to be realized so that it could help those Belarusians who are hesitating and don't believe in the final success of the struggle for liberty and show them real ways and means of attaining the goal "that could be more difficult to do without knowledge and experience of elder brothers".¹⁵

The main similarity the Belarusian analyst sees mainly in the agricultural character of both countries. On the pattern of Irish history as "typical case of victory of the agricultural country" he shows correlation of two methods of struggle: "evolutionary working" methods and "revolutionary fighting".¹⁶ Being the supporter of liberal positivist movement Samoila prefers the first one accenting on the fact that Irish farmers attained the success of their struggle with English landlords because of their peaceful persistent work that created material resources that became the source of welfare not only for the capitalists but also for the whole nation and because of their unification into the economic national and social alliances and at last because of their national solidarity. Having been united into a strong national whole, peaceful Irish farmers "made their own property all the cultivated lands of Green Island and their homeland became their property as well".¹⁷

When evolutionary working method accompanies "organic" epochs in the life of nations then revolutionary method can be applied only to short term crucial crises from which suffer not only the capitalists but also the whole nation. This method is more dangerous, warns Samoila, it should be used very carefully. In the point of view of the author of "Belaruski zvon" the determination of the Irish people to win was undying because in the culmination point of the struggle with colonizers all the major forces not used in the "organic" epochs were mobilized. "In this sense — summarizes the author — Ireland gives us a bright example of a complete victory of two classically combined methods of the struggle".¹⁸

¹⁵ Суліма [Самойла У.]. Ад безземельнага батрацтва да дзяржаўнай незалежнасці // Беларускі звон. 1921. 23 верас.

¹⁶ Ibid. 14 кастр.

¹⁷ Ibid. 30 верас.

¹⁸ Ibid. 14 кастр.

The source of Irish strength was their belief in the rightness of their fighting. From these sources, “the energy of young national leaders accumulated in de Valera”. In response to the cynical statement of D. Lloyd George that the war between Irish and English people was less civil than the break-up of the British Empire, guarantor of freedom all over the world, the Belarusian intellectual joining the discussion agrees with de Valera who “sees the pledge of will for the whole world exactly in the free unit of all the states with equal rights”.¹⁹

Thinking over the factors that made for the appearance of national social community in Ireland, Samoila separately points on the role of numerous Irish emigrants mainly in the USA. The emigrant has never broken off economic and spiritual connections with his homeland. Returning back to their motherland the Irish emigrant as well as Lithuanian or Belarusian one, took with him not only his capital but also progressive skills of work organization, freedom-loving ideals of well organized social order acquired in conditions of American democracy. Spreading these ideas in their “poor homeland” undermined chains of spiritual and economic oppression that at the time of the first crises went to pieces. That’s what was happening in Ireland. And that was the situation that would be in Belarus as Samoila believed.²⁰

It’s worth mentioning here that between Irish and Belarusian communities in the USA there were also contacts and cooperation. At the beginning of 1920 for example, good relations established between local Irish and Belarusian committees in Chicago, one of the first national organizations in USA.²¹ The activity of Irish emigrants for the benefit of their country served as an example that helped the Belarusian emigrants to understand their historical mission. In 1924 the correspondent of Vilensky newspaper “Syn Belarusa” reported from Detroit: “People that have joined the movement for revival and liberty of Belarus believe that after the example of Irish, Polish, Czech people our community will fulfil its duty for the sake of its suffering Homeland”.²²

¹⁹ Суліма [Самойла У.]. Ад безземельнага батрацтва да дзяржаўнай незалежнасці // Беларускі звон. 1921. 30 верас.

²⁰ Ibid. 14 кастр.

²¹ Наш сцяг. 1923. 20 чэрв.

²² Сын беларуса. 1924. 29 жн.

The special investigation of “emigration aspect” of Belarusian – Irish contacts would reveal information about interrelationship between the sons of Green Island and blue-eyed Belarus. In conclusion we’ll give one more fact rather symbolic than epoch-making. It once again shows the interest of both countries in the social experience of one another.

After devastating war with English people as the result of which Ireland (except separated Ulster) received the status of dominion, forming part of British Empire, the country was stricken by long-term failure of crops. In order to overcome that disaster the Irish independent state turned to the foreign experience. Together with other countries the Belarusian Soviet Socialist Republic that formed part of the USSR drew attention to the Irish agricultural department. Here in Belarus a young nationally orientated people’s commissar of agriculture Zmitser Pryschevau successfully carried out his own agricultural reforms. And in 1925 the people’s commissariat of agriculture in BSSR received via department of foreign affairs request to send to Dublin the printed material on the organization of agriculture in Belarus. The commissariat published magazines and brochures for the Belarusian farmers mostly in Belarusian language but they were warned from Moscow that the information should be only in Russian as there was no interest in Belarusian language in the Irish department. That’s why Z.Pryschepau sent to Ireland Russian version of the edition “Agriculture of BSSR and measures to its renewal” (Minsk, 1925).²³

Probably this message from Belarus is still kept in one of the book stock of Dublin as a reminder of the country from the other part of Europe whose history is similar to that of Ireland and is connected with it by numerous bonds.

Translated from Belarusian by Darja Hardzeeva

²³ Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НА РБ). Ф. 48, вол. 1, спр. 1697, арк. 16–19.

Усевалад Рагойша,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт Беларускага дзяржаўнага універсітэта

Вобраз Бацькаўшчыны ў літаратуры нацыянальнага адраджэння (Алесь Гарун і Уільям Батлер Йітс)

У беларусаў і ірландцаў шмат агульнага. У гісторыі — гэта стагодзі фактычна каланіяльнай залежнасці ад магутнага суседа і доўгая, пакутлівая барацьба за нацыянальнае адраджэнне, дзяржаўную незалежнасць. У традыцыях — гэта моцная прывязанасць да бацькоўскага, дзедаўскага котлішча на вёсцы і абавязковыя песні за столом, на якім галоўная страва — бульба. У бачанні свету — гэта дзіўна трывалае, арганічнае паяднанне язычніцкага і хрысціянскага.

Як і многія іншыя народы Еўропы, беларусы і ірландцы перажывалі ўздым нацыянальнага руху на мяжы XIX–XX стст. І ў беларускай, і ў ірландскай гісторыі гэты час заслужана называецца Адраджэннем, прычым у абодвух народаў літаратура, паэзія стала ідэалогіяй нацыянальнага адраджэння — і гэта яшчэ адзін прыклад тыпалагічнага падабенства, блізкасці культур беларусаў і ірландцаў. Менавіта літаратура ў многім стварыла ідэйны і духоўны падмурак як для Дублінскага паўстання 1916 г., так і для абвяшчэння Беларускай дзяржавы ў 1918 г. І беларуская, і ірландская літаратуры ў канцы XIX – пачатку XX ст. прыйшлі праз перыяд паскоранага развіцця, калі за вельмі сціслы прамежак часу асэнсоўваліся, замацоўваліся мастацкія метады і прыёмы, прышчэпляваліся на нацыянальную гле́бу здабыткі сусветнай літаратуры. Асабліва гэта тычыцца паэзіі. Максім Багдановіч у 1915 г. пісаў у артыкуле “Забыты шлях”: “...за

восем-дзеяць год свайго праўдзівага існавання наша паэзія праішла ўсе шляхі, а пачасі і сцежкі, каторыя паэзія еўрапейская пратаптывала болей ста год”¹.

І ў беларусаў, і ў ірландцаў адраджэнне патрабавала ад яго ўдзельнікаў сапраўднай ахвярнасці. І ў аднаго, і ў другога народа яно мела на мэце не толькі духоўны ўздым чалавека, але і арганізацыю ўсяго жыцця, у тым ліку эканамічнага, на новых падставах — народ павінен быў стаць сапраўдным гаспадаром сваёй зямлі, свайго “забранага краю”. Праўда, адметнасць тагачаснага ірландскага нацыянальнага адраджэння ў тым, што яно, будучы ў аснове сваёй менавіта ірландскім (а не абстрактна “кельцікім”, гэтаксама як нашае адраджэнне было беларускім, а не ўвогуле “славянскім”), выкарыстоўвала пераважна англійскую мову ва ўсіх сферах — і ў штодзённым жыцці, і ў публіцыстыцы, і ў мастацкай літаратуры. Менавіта англамоўная адукаваная эліта стала на чале нацыянальнага адраджэння; англійская мова стала фармальнай вербальнай абалонкай для ірландской духоўнай сутнасці.

Да сённяшняга дня вядуцца спрэчкі: да якой літаратуры — ірландской або англійскай (брыйтанскай) — трэба адносіць, напрыклад, Бернарда Шоў і Аскара Уайлъда, сусветна вядомых пісьменнікаў, якія пісалі па-англійску, але неаднаразова падкрэслівалі свою прыналежнасць да ірландской літаратуры і культуры? І калі гэтае пытанне сапраўды застаецца адкрытым (а можа, і невырашальным), то ў дачыненні да іншага класіка ірландской літаратуры — Уільяма Батлера Йітса — такой праблемы няма і быць не можа. “Ірландскае літаратурнае адраджэнне — гэта перш за ўсё творчасць У. Б. Йітса”, — падкрэслівае вядомы даследчык ірландской літаратуры Брэндан Кенелі². Хоць У. Б. Йітс і пісаў па-англійску, але ў яго паэзіі сканцэнтравалася, выявілася, развілася квінтэсэнцыя ірландскага; яго творчасць сталася вызначальным этапам у развіцці ірландской літаратуры. Нездарма ў многіх анталогіях і гісторыях літаратуры ўсю паэзію Ірландыі дзеляць на “да Йітса” і “пасля Йітса”³.

¹ Багдановіч М. Поўн. зб. тв.: У 3 т. Мн., 1993. Т. 2. С. 287.

² Kennelly B. Introduction // Irish Verse. London, 1981. P. 36.

³ Гл., напр.: Critics on Yeats. London, 1971. P. 34; Irish Verse. 1981. P. 14.

Творчасць Алеся Гаруна ў беларускай літаратуры не мае такога этапнага значэння, ды і даробак беларускага пісьменніка, які амаль дзесяць гадоў у правёў у ссылцы ў далёкай Сібіры і якога хвароба пазбавіла жыцця зусім маладым, у 33-гадовым узросце, — даволі сціплы па аб'ёму. Між тым паміж ірландскім і беларускім класікамі шмат падабенства: абодва працаўалі і ў прозе, і ў драматургіі, і ў публіцыстыцы, але для абодвух галоўным, найважнейшым шляхам савядання была паэзія. Абодва былі “несялянскімі” паэтамі “селянскіх” народаў. У абодвух патрыятычных пафас, светлае, шчымлівае і нават трагічна-балючае пачуццё любові да сваёй Бацькаўшчыны з’яўляюцца вызначальнымі рысамі творчасці. І, нарэшце, і У. Б. Йітс, і А. Гарун па-наватарску развівалі традыцыйныя прыёмы нацыянальнай паэзіі, імкнучыся да паэтычнай гармоніі, уважліва сачылі за музыку слова, а іх страсны, выразны паэтычны сінтаксіс спрыяў таму, што гісторыя, фальклор, міф сталі ў паэзіі не тэмамі і не арнаментальнымі прыёмамі, а яскравымі сродкамі асабістага савядання.

Нацыянальнае адраджэнне па сваёй сутнасці рамантычнае. Пісьменнікам абавязкова патрэбны гістарычны грунт славы і велічы, і калі яго нельга ўзвесці (або ўзнавіць), абапіраючыся на рэальнія, навуковыя факты, — тады на дапамогу прыходзіць міф. Для У. Б. Йітса стварэнне такога міфа — так званых “кельцкіх прыцемкаў”, паводле ўласнага вызначэння паэта, — было, па сутнасці, асноўным зместам ранній творчасці (паэма “Вандраванні Ойсіна”, 1889; нізка вершаў “Ростані”, 1889; зборнікі “Вечер у чароце”, 1889 і “Да ружы па-над шляхам часу”, 1903). Гэта, зрэшты, было лагічным і натуральным для паэта, які быў чесна звязаны з мастакамі-прэрафаэлітамі і адчуў на сабе моцны ўплыв гэтай эстэтычнай плыні. Аднак пасля У. Б. Йітса сам канчатковая разбураў тყя “кельцкая прыцемка” і ў вершы “Верасень 1903 года” пісаў: “Рамантычная Ірландыя памерла і знікла... яна ў магіле”. Аднак гэта не азначае, што паэт ставіць у сваёй творчасці крыж на Ірландыі як такой: знікае той былы, рамантычна-містычны вобраз. Паралельна замест яго паўстае велічны, не менш рамантычны і ў той жа час блізкі, цёплы, інтymны вобраз Ірландыі-жанчыны.

Чорнавалосая прыгажуня Кэтлін, дачка Холіэна, — гэты вобраз, узяты Йітсам з фальклору і ўзмоцнены сілай яго паэтычнага таленту, стаў сімвалам ірландскага нацыянальнага адраджэння. Гэта быў новы літаратурны міф: Кэтлін — не проста персанаж песеннага эпасу, яна зрабілася ўвасабленнем адначасова герайчнай мары, мацярынскай цеплыні і інтymнай жаноцкасці. Кэтлін — гэта новая, маладая Ірландыя. У вершы “Песня рудога Ханраана”, які стаў своеасбільным канонам, паэтычнай малітвой ірландскіх адраджэнцаў, Йітс прызнаецца:

...І ў сэрцах у нашых агонь вачэй тваіх ціха палае,
О Кэтлін, дачка Холіэна!
...І за полымя свечкі ў касцёле чысцейшая наша любоў да цябе,
О Кэтлін, дачка Холіэна!

Паказальна, што “жаночы” сімвал Йітса нараджаецца і замацоўваецца ў ірландскай паэзіі (і нацыянальнай свядомасці ўвогуле) на фоне багатай літаратурнай традыцыі з культам мужчыны, якая бярэ свой пачатак яшчэ ад фальклору вікінгаў.

У беларускім жа фальклоры ўвогуле няма шырокай традыцыі герайчнага эпасу, тым больш з жаночымі персанажамі. Аднак у паэзіі пачатку XX ст. сустракаецца ўвасабленне Беларусі ў образе прыгожай жанчыны — падобна да таго, як мы гэта бачым у літаратуры Ірландыі. Так, вершы А. Гаруна “Дзяўчынчака-сэрца, сябе не трывож...” і “Мая люба”, змешчаныя ў раздзеле “На чужынے” зборніка “Матчын дар”, не могуць разглядацца як узоры інтymнай лірыкі.

У першым відавочная кантамінацыя трох матываў — кахрання да дзяўчыны, сыноўнай любові да маці і патрыятычнага пачуцця. Прычым менавіта патрыятычнае выступае на першое месца, і хоць паводле прамога значэння з судноснай пары “любоў—кахранне” паэт павінен быў бы выбраць варыянт “любоў”, аднак асаблівая напружанаць пачуцця лірычнага героя абумоўлівае іншы выбар:

Айчызна, — я ёй у няволі жыву,
Штоноч яе бачу маўляў наяву,
За ёю сумую, журуся адно,
Бо шчырым кахраннем звязаўся даўно.

Прычым верш пабудаваны на матыве заручынаў: лірычны герой “даўно заручыўся ўжо са трыма”. Гэты нечаканы матыв патройнай матрыманіяльнасці сваёй аксюмаранічнасцю падкрэслівае туго чысціню і ўзнёсласць, самаахвярную сутнасць любові да Бацькаўшчыны, якую Йітс, як мы бачылі, параўноўваў з полыменем касцельнай свечкі. У вершы А. Гаруна “Мая люба” прыгажосць дзяўчыны нездарма апісваецца выразна пейзажнымі сродкамі, што падкрэслівае знітаванасць, еднасць паняццяў “кахраня” і “Бацькаўшчына”. А матыв купальскіх вянкоў — вянкоў надзеі, якія “любая” штовечар пускае па рацэ часу, з’яўляеца нібы беларускай ілюстрацыяй да Йітсавай магістралі “кахранне—гісторыя—вечнасць”, якую ён распрацоўваў у сваіх тэарэтычных працах і сцвярджаў у паэзіі.

Такім чынам, у абодвух паэтаў пры стварэнні літаратурнага міні-міфа фактычна пераадольваеца, з аднаго боку, “маскуліністычная” традыцыя патрыятычнага (параўнаем, да прыкладу, паэму Я. Купалы “На Куццю”), а з другога — вобраз жачыны дасягае надзвычайнай ёмістасці і сімвалічнасці, што таксама з’яўляеца наватарскім і ўзбагачае мастацкую палітру нацыянальнай паэзіі.

“У чалавеку ёсьць нешта такое, што называеца *еднасцю быцця*... Гэта быццам музычны інструмент: вартам нам закрануць адну струну, як і іншыя струны пачынаюць ціха гучыць у адказ... Так і ў паэзіі: крані крыніцу легенды — і пачынае біць фантан новых міфаў”⁴, —

⁴ Цыт. па: Dudek J. The Poetics of W. B. Yeats and K. Wierzyński. Kraków, 1993. S. 25.

пісаў У. Б. Йітс. Пераасэнаванне, сучасная інтэрпрэтацыя традыцыйных міфаў і нават міфалагічных архетыпаў — заканамерная з'ява для літаратуры адраджэння з яе антрапацэнтрычнасцю. І тыпала-гічнае падабенства вобразаў Бацькаўшчыны ў класікаў беларускай і ірландскай паэзіі — дадатковае сведчанне інтэграванасці беларус-кага прыгожага пісьменства ў культурны працэс Еўропы. Перафразуем Йітса: у еўрапейскай літаратуры ёсьць нешта такое, што называ-еца еднасцю быцця.

Summary

This article deals with the common typological character of the patriotic poetry of Ales Harun and William Butler Yeats, those representatives of Belarusian and Irish Renaissance. They wrote their poems in a similar way and they had similar feminine symbols. Yeats's Kathline, this symbol of the new Ireland, is very much the same as the lyrical heroine of some of Ales Harun's poems from the book "Mother's Gift". This symbol unites the romantic dream about freedom, the maternal love and the woman's beauty at the same time.

Галіна Адамовіч,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт, дактарант

Беларускага дзяржаўнага педагогічнага універсітета імя М. Танка

Парадыгматыка агульнага беларуска-ірландскага літаратурнага кантэксту

Тэрытарыяльна далёкія, Беларусь — на ўсходзе, Ірландыя — на захадзе, нашы краіны, дзякуючы культурным кантактам, здаўна звязаны паміж сабою. У наш час наспела патрэба акрэсліць як формы кантактных сувязей, так і асэнсаваць факты тыпалагічных сувязей, якія звязваюць нашы культуры.

Аснову этнасу беларусаў складаюць славянскія плямёны. Аснову ірландскай нацыянальнасці — кельцкія групы плямён. Разам з тым беларускія археолагі знаходзяць рэшткі кельцкай матэрыяльной культуры на Беларусі: упрыгожанні, грошы, прадметы побыту. “...нашы тагачасныя продкі, нягледзячы на пушчы і палескія балоты, не былі ізаляваныя ад блізкіх і нават далёкіх суседзяў... Мелі яны разнастайныя кантакты і з кельтамі Цэнтральнай Еўропы...” (М. Чарняўскі).

І дагэтуль застаецца адкрытым пытанне пра характеристар кантактаў кельцкай культуры з беларускім землямі: або кельцкія плямёны праходзілі па тэрыторыі Беларусі, або помнікі іх культуры трапілі на Беларусь у выніку міжнародных зносін, шляхам культурных кантактаў між народамі.

З цягам часу і духоўная спадчына кельтаў трапляе на Беларусь. Перакладная літаратура Беларусі, з'яўляючыся часткай нацыянальнага літаратурнага практэсу, уключае ў сябе і творы, аснову якіх складаюць сюжэты кельцкага паходжання (“Аповесць пра Трышчана” як помнік беларускай перакладнай літаратуры XVI ст., ірландская сага

“Нараджэнне Кухуліна”, перакладзеная Л. Баршчэўскім на беларускую мову ў 1994 г.). Пра выключнае значэнне, якое надаецца гэтым помнікам у гісторыі беларускай літаратуры, сведчыць і той факт, што вывучэнне кельцкага эпасу і рыцарскага рамана ўваходзіць у праграму сярэдніх агульнаадукацыйных школ Беларусі (у курсе “Беларуская літаратура ў кантэксле сусветнай літаратуры”).

Станавленне і развіццё нацыянальных літаратур Беларусі і Ірландыі адбывалася на скрыжаванні асветніцка-гуманістычных традыцый, якія захоўваліся і пашыраліся ў нашых культурах на працыгут стагоддзяў. З аднаго боку, вялікая роля ў нашых літаратурах надавалася народнай творчасці. З другога, асветніцкая плынь у нацыянальным літаратурным працэсе звязана з пашырэннем хрысціянства на нашых землях, з літаратурай на лацінскай або стараславянскай мовах. Так, “Прывіды Таўдана”, твор, які ўзнік на лацінскай мове ў Ірландыі, становіцца не толькі прыкладам беларускай перакладнай літаратуры, але і сведчаннем тыпалагічнага падабенства з сюжэтамі і вобразамі нашай нацыянальнай культуры.

Узорамі вуснай народнай творчасці, запісанымі і літаратурна апрацаванымі ірландскімі манахамі, сталі ірландскія сагі. Кельцкі эпас разглядаецца ў нашай навуковай літаратуры ў кантэксле народнай эпічнай літаратуры, якая развівалася на розных землях і мае свае помнікі на тэрыторыі Беларусі. Тыпалагічна падобнымі ірландскімі сагамі становіцца беларускія казкі.

Спынімся на асобных момантах гэтых узаемасувязей, разглядая ючы архетып волата-змагара і міфалагему неўміручастці, якія прадстаўлены ў нашых культурах.

Архетып героя-волата, пашыраны ў нашых культурах, раскрываецца пры тыпалагічным вывучэнні ірландскіх саг пра Кухуліна і беларускіх чарадзейных казак пра асілкаў Кацігарошка, Іавашку Мядзведжа вушка, Ваську-Папяльшку, Вярнідуба, Вярнігару і інш. Гэтыя творы даюць магчымасць аднавіць парадыгму вобраза эпічнага героя, якая прадстаўлена на прыкладах многіх нацыянальных літаратур.

Міфалагема вечнай маладосці і неўміручастці паўстае ў творах розных часоў і народаў. Для параўнання возьмем трывы прыклады, якія

прадстаўляюць тры крайнія кропкі сусветнай цывілізацыі: Захад — ірландскую фантастычную сагу “Плаванне Брана, сына Фебала”, Усходнюю Еўропу — камедью сучаснага беларускага пісьменніка Кандрата Крапівы “Брама неўміручасті”, Далёкі Усход — японскую чарадзейную казку “Урасіма Таро”.

На жаль, сага “Плаванне Брана, сына Фебала” не перакладзена на беларускую мову. У гэтым творы відавочны старажытны міфалагічны ўяўленні пра “цудоўную краіну” Эмайн, якія маюць тыпалагічнае падабенства з хрысціянскім вобразам раю, з міфалагемай краіны, дзе жывуць без клопатаў і без старасці або так, як гэта апавядаетца ў самім творы:

Там неведома горесть и неведом обман
На земле родной, плодоносной,
Нет ни капли горечи, ни капли зла.
Все — сладкая музыка, нежашая слух.

Без скорби, без печали, без смерти,
Без болезней, без дряхлости,
Вот — истинный знак Эмайн.
Не найти ей равного чуда.

(Пераклад А. Смірнова)

Дарэчы, Эмайн-Маха ў дадзеным выпадку — горад у краіне сідаў. Як вядома, сіды — “продкі” феяў. А пашырэнне вобразу напалову багінь, феяў, у беларускай літаратуры — яшчэ адно сведчанне контактаў беларусаў з кельцкай культурай, тых складаных шляхоў, якімі гэтая старажытная культура прыйходзіла на Беларусь.

Наступны вобраз у развіцці гэтага сюжета — архетып вандроўніка. Бран, сын Фебала, са сваёй дружынай адпраўляецца на пошуки цудоўнай Краіны Жанчын. “О многовидная морская Эмайн, и близкая и далёкая...” Вандраванні герояў завяршаюцца поспехам: яны прыплываюць у Краіну Жанчын і знаходзяць там шмат уцех. Зразумела, што згодна з паганскімі ўяўленнямі, уцехі воінаў Фебала — з шэрагу матэрыйальных каштоўнасцей, фізічнага кшталту. Але духоўны свет, свет глыбінных чалавечых пачуццяў адлюстраваны і ў гэтым старажытным тэкслце:

“Им казалось, что они пробыли там один год, а прошло уже много, много лет.

Тоска по дому охватила одного из них, Нехтана, сына Кольбрана. Его родичи стали просить Брана, чтобы он вернулся с ними в Ирландию. Женщина сказала им, что они пожалеют о своем отъезде. Они все же собрались в обратный путь. Тогда она сказала, чтобы они осторегались коснуться новой земли…”

Зразумела, што ў гэтым тэксле сустракаем і міфалагему журбы па радзіме, і міфалагему вяртання дамоў. Надзвычай пашыраны яны ў сусветнай літаратуры. У дадзеным выпадку міфалагема вяртання напрамую вядзе да паяўлення архетыпу, які ў іншы час атрымае назыву Лятучага Галандца.

Вярнуліся Бран з дружынай да родных берагоў. Але як толькі адзін з іх, Нехтан, хто першым засумаваў па радзіме, дакрануўся да зямлі, як ператварыўся “в груду праха, как если бы его тело пролежало в земле уже много сот лет”. А дружына на чале з Бранам пакінула родныя берагі і адправілася ў далёкія падарожжы. “И о странствиях его с той поры ничего не известно”.

У японскай чарадзейнай казцы “Урасіма Таро” мы сустракаем добра вядомыя матывы і вобразы. Першая з іх — міфалагема выратавання жывёлы (птушкі, звера, рыбы), пашыраная ў беларускім фальклоры. Малады рыбак з беднай хаціны выратоўвае чарапаху. Яна вельмі хутка адвозіць свайго збавіцеля на востраў Дракона. Міфалагема чарадзейнай краіны, пра якую так жывапісна апавядае Жанчына з краіны Эмайн, у дадзеным творы звязана з вобразамі вады і мора (як і ў ірландскай фантастычнай сазе), з ураджаем і ўрадлівасцю, увасобленымі ў вобразе Дракона (супрацьлеглы змест укладаеца ў гэты вобраз у беларускім фальклоры, дзе ён набывае ablічча трох-, шасці-, дзесяці-, дванаццацігаловай пачвары). У казцы даеца і апісанне краіны Дракона, дзе выключную ўвагу героя прыцягвае чарадзейны сад, напрамую звязаны з вобразам дракона ва ўсходній традыцыі. Але зноў з’яўляецца вядомая міфалагема журбы па радзіме: Урасіма Таро просіць у Дракона дазволу і дапамогі вярнуцца дамоў. І ўзнікае вобраз чарадзейнай шкатулкі, якую ў знак узнагароды ўладар вострава падараваў Урасіма Таро. Зразумела, што шкатулка ў да-

дзеным выпадку выступае як інварыянт або чарадзейнага пітва, якое дае чалавеку вечную маладосць, або адкрыцца герантолага Дабрыяна, героя камедыі “Брама неўміручасці” К. Крапівы, або “кветкі маладосці”, якую намагаецца здабыць Пльгамэш, герой вавілона-асірыйскага эпасу, і г. д.

Урасіма Таро вяртаецца на родзіму. Але ўсё на родных берагах незвычайна змянілася. І ніхто не памятае маладога чалавека. Толькі адзін самы стary жыхар прыгадвае, што ў старажытных паданнях расказваецца пра маладога рыбака, які адправіўся ў падарожжа ў краіну Дракона на спіне чарапахі... Сумна стала маладому герою. Прыйшоў ён на бераг мора — і адчыніў шкатулку. І ледзь толькі ён падняў яе вечка, зазірнуў унутр, як адтуль паднялося фіялетавае воблака, дакранулася да твару маладога чалавека, ахутала яго цела. І ў адно імгненне ссівелі яго валасы, у адно імгненне з’явіліся глыбокія зморшчыны, сагнулася спіна, задрыжэлі ногі. У адно імгненне над ім пранеслася ўсё жыццё, і спынілася дыханне ў грудзях Урасіма Таро.

Відавочна, што разгледжаныя два помнікі, якія ўзніклі ў процілеглых частках свету, маюць шмат агульнага. І пра гэта агульнае сведчаць міфалагемы, якія згадваліся на працягу даследавання. Гэтыя два старажытныя помнікі маюць таксама агульнае і з камедыяй Крапівы “Брама неўміручасці”.

Агульнае — мара пра краіну неўміручасці, вера ўмагчымасць дасягнуць яе. Толькі героі старажытных ірландскага і японскага твораў, знайшоўшы такую краіну, прагнуць іншых каштоўнасцей, жадаюць вярнуцца да тых, хто ёсць ім на гэтай зямлі родны, свой. Героі Крапівы самыя разнастайныя — адны з іх ліцаць толькі сябе вартымі такога дарунка, як неўміручасць. Другія — больш сціплыя. Але як шмат ганарлівых, нахабных... Менавіта гэтыя адмоўныя якасці чалавека раскрываюцца ў найбольшай ступені, калі гаворка ідзе аб вечнасці жыцця, аб асабістай неўміручасці.

Фантастычная ірландская сага, створаная ў рэчышчы старажытных уяўленняў, мае элементы утопіі: выдуманая краіна, вобразы якой паўстаюць у выглядзе ідеальнае светабудовы, уцехі і неўміручасць як асаблівия яе прыкметы і інш. Камедыя “Брама неўміручасці”, звяз-

заная з сагай “Плаванне Брана, сына Фебала” агульнай міфалагемай, упісваецца ў кантэкт антыутапічной літаратуры. У ёй гучыць шматгалосае “супраць”: аўтар папярэджвае і аб небяспечы навуковых адкрыццяў, якія могуць прывесці ўсё чалавецтва да катастрафічных наступстваў (дарэчы, у ірландскай сазе “ахвярамі” кантактаў з жанчынамі Эмайн становяцца толькі яе ўдзельнікі — Бран, сын Фебала, са сваёй дружынай; відавочна, што небяспека ад ажыццяўлення утапічных памкненняў узрастает па законах ланцуговай рэакцыі), і аб недальнабачнасці і часам безадказнасці вучоных, і аб заняпадзе грамадства, у якім пануюць злодзеі, паклёнікі, двурушнікі. Невыпадкова размова аб неўміручасці пераходзіць на новы ўзровень: выкрыцця тых чалавечых заганаў, якія ператвараюць род чалавечы ў гурты драпежнікаў, паглыбляючы і пашыраючы межы Дантава пекла на нашай зямлі.

У часы фарміравання і развіцця нацыянальных культур наших народаў значная роля належыць ананімным стваральнікам гэтай культуры: бардам і філідам у Ірландыі, музыкам — у Беларусі. Вобраз народнага песняра, мастацтва якога раскрывае душу народа, перадае незгасальную веру ў яго моц і ў неўміручасць народнага генія, — адзін з ключавых у наших культурах.

У беларускай літаратуры такі пясняр, з аднаго боку, паўстае як абагулены вобраз паэта (“Дудка беларуская” і “Смык беларускі” Ф. Багушэвіча, “Жалейка” Я. Купалы), з другога — як індывідуалізаваны мастацкі вобраз (“Курган” Я. Купалы, “Сымон-музыка” Я. Коласа). Вобраз песняра-музыкі, створаны ў беларускай літаратуры, стаў адным з найбольш значных здабыткаў, з якімі ўвайшла ў сусвет наша культура. Асаблівае месца ён займае ў літаратуры рамантызму, якая пашыралася і ў Беларусі, і ў Ірландыі.

Беларуская літаратура, з’яўляючыся часткай сусветнай літаратуры, знаходзіцца ў дыялагічна-шматвектарных зносінах з рознымі нацыянальнымі літаратурамі, у т. л. з ірландскай літаратурай. Вялікую цікавасць уяўляе і той факт, што знаходзячыся ў асаблівым становішчы ў дачыненні да іншых краін Еўропы (Ірландыя — на ўскрайку Еўропы, Беларусь — на памежжы Захаду і Усходу), нашы літаратуры маюць і надзвычай падобны лёс.

Па-першае, на працягу стагоддзяў яны развівающа ў кантэксле з літаратурамі, якія з часам набылі прыярытэтнае становішча сярод класічных еўрапейскіх літаратур: беларуская — у кантэксле са славянскімі, а таксама з рускай літаратурай, ірландская — у кантэксле з англійскай літаратурай.

Па-другое, нашы літаратуры далі свету “класікаў першай велічыні”, якія сталі прадстаўнікамі іншанацыянальных культур. Так, ірландцамі па паходжанню або па выхаванню былі пісьменнікі, якія ўвайшлі ў англійскую культуру: Дж. Свіфт, Р. Шэрыдан, О. Голдсміт, Л. Стэрн, Т. Мур, Б. Шоу. Ірландзец па паходжанню Дж. Джойс, рапман якога “Уліс” перакладзены на беларускую мову і выдадзены за межамі Беларусі, пераязджае ў Еўропу. Адам Міцкевіч, родам з-пад Навагрудка, з часам пакідае радзіму, пра якую шмат пісаў у сваіх творах, і едзе ў Расію, а затым у Парыж. Шмат слынных людзей, якія нарадзіліся або жылі на землях Беларусі, трапіўшы за яе межы, становіцца радасцю іншых культур: Сімёён Палацкі, Э. Ажэшка, С. Манюшка і інш.

Нават з гэтых прыкладаў відавочна, што існуе багаты, але не вывучаны кантэкст такой агульнасці ў межах еўрапейскай культуры, як кантэкст беларускай і ірландской літаратур. Спыніўшы ўвагу на вызначэнні агульначалавечых якасцей, якія складаюць аснову архетыпу, і на аналізе агульначалавечых каштоўнасцей, на якіх заснаваны міфалагемы, даследуючы іх у рэчышчы агульнага кантэксту наших літаратур, падкрэсліваем: нашы культуры, нашы народы звязаны значна больш, чым пра гэта сведчаць асобныя прыклады літаратурных контактаў, узоры тыпалагічнага падабенства літаратур, прыватныя сустрэчы. Але тое, што звязвае нас, найлепшым чынам харкторызуеца якраз праз гэтыя прыклады, гэтыя ўзоры, гэтыя сустрэчы. Таму, усведамляючы нашу нацыянальную адметнасць, мы не павінны забывацца і пра наша падабенства, пра наш агульны лёс у лёссе ўсяго чалавецтва. На мяжы тысячагоддзяў нам трэба рабіць глыбінныя высновы з гэтай адрознасці і гэтага падабенства.

Halina Adamovich,

a candidate of the philological sciences, docent,
person working for the doctor's degree of the Belarusian State
Pedagogical University named after Maksim Tank

Paradigmatic of the Common Belarusian – Irish Literary Context

Two countries, situated very far from each other: Belarus — in the East and Ireland — in the West, are connected with each other from long ago thanks to different cultural contacts. Nowadays there is such a requirement to notice the forms of the contact link and besides to think the facts of the typological links, which connect our cultures, over.

The Slavonic tribes are considered to be the base of the Belarusian ethnic community. The Celtic tribes are the base of the Irish ethnic community. As well as that, the remnants of Celtic material culture are found by our archaeologists in Belarus: adornments, coins, items of domestic and family life. “In spite of the virgin forests and the swamped areas of marshy woodlands our ancestors weren’t isolated from their close and even from distant neighbours... They had different contacts with the Celts of Central Europe...”

The question concerning the character of these cultural contacts of the Celtic culture with the Belarusian areas is still left open. For instance, it is still unknown whether the Celtic tribes passed through the territory of Belarus or whether the memorials of their culture are found in Belarus as a result of the international contacts, by the cultural contacts between the people.

In time the moral legacy of the Celts also extended to Belarus. The interpreter literature of Belarus, which is the part of national literary pro-

cess, involves mainly the works — the basis of them is the Celtic plot. (“The Tristan Legend” as a memorial of the Belarusian interpreter literature of the 16th century; the Irish saga “The Birth of Cuchulainn” which was translated by L. Barshcheusky into Belarusian in 1994). The fact that learning the Celtic ethnic community and the knight’s novels is involved into the programme of the middle-level schools of Belarus as a course of Belarusian literature in the context of the world literature proves an outstanding meaning, which is given to all these memorials in the history of the Belarusian literature.

Literature of Ireland as well as literature of Belarus took place at the crossroads of educational and human traditions which had been left and extended over a period of many centuries. On the one hand, a great role was given to the folklore. But on the other the educational range in the national literary process in our country was connected with the spread of Christianity. Besides it was connected with different literary works written in Latin or in Old Slavonic. This way “Tavdal’s Ghosts” is a work which was born in Ireland and was written in Latin. It becomes not only the example of the Belarusian interpreter literature, but the proof of the typological similarity of subjects and images of our national culture.

Irish sagas have become examples of folklore, written and finished by Irish monks. Celtic epos is reviewed in the scientific literature in the context of people’s epic literature, which has developed on different lands and has its own memorials in Belarus. Belarusian tales become similar to Irish sagas.

Let’s try to make out the separate moments of these interconnections by reviewing the prototypes of a hero and the mythologem of immortality, represented in our cultures. The prototype of the hero which may be met very often in our cultures is revealed by the typological learning of the Irish sagas about Cuchulainn and Belarusian fairy tales about Katsiharo-shak; Ivashka, the Bear’s ear; Vyarnidub; Vyarnihara and etc. We should notice that all these works give us a unique opportunity to renew the paradigm of the epic hero’s image, which is represented by the examples of many national cultures.

The mythologem of eternal youth and of immortality appears in many different works of the different centuries and people. Let’s take three ex-

amples to compare. And these examples should represent three back points of the world civilization: The West — The Irish fantastic saga “The Voyage of Bran, Febal’s Son”, Eastern Europe — the comedy of the contemporary Belarusian writer Kandrat Krapiva named “The Gate of Immortality”, the Far East — the Japanese fairy tale “Urasima Taro”.

Unfortunately the saga “The Voyage of Bran, Febal’s Son” wasn’t translated into Belarusian. This work describes the ancient mythological dreams about the so-called “wonderland” Amine, which are similar to the Christian images of paradise or to the image of a country where people live without any hardships, senility and diseases or this way as it’s described in the work itself:

The Sorrow and lie are unknown there
In the native and fruitful land,
There is no hint of bitterness and evil.
Everything is music, sweet and charming.

Without sorrow and death,
Diseases ant terrible age,
Here is it — a true sign of Amine.
You wouldn’t find a similar wonder.

*Translated from Russian
by Olga Makhnach*

By the way in this case Amine-Maha is a city in the Sids’ land. As we know Sids are the “ancestors” of the fairies. The widening of goddess’ and fairies’ images in Belarusian literature is another proof of Belarusian contacts with Celtic culture. It is also a proof of those hard ways by which this ancient culture was coming in Belarus.

The next image in the development of this subject is a prototype of a traveller. Bran, Febal’s son, together with his own bodyguard sets out in search of a marvellous Ladies’ land. “Oh, eminent and marine Amine, either close or distant...” The heroes’ travellings end with their success: they arrive in the Ladies’ land and find many things to do to entertain themselves there. It is quite understandable that according to the indecent thoughts all the warriors’ amusements have the physical character, but the spiritual light, the light of the severe human feelings is represented in these ancient words:

“It seemed to them that they were there only one year, while many-many years passed.

The home-sickness gripped Nehtan, Colbran’s son. His relatives began to ask Bran to let him return to Ireland. The lady told them that they would regret about their departure. But all of them were ready for the homeward voyage. Then she noticed that they should be afraid of setting down in another land...”

It’s understandable that in this text we meet the mythologem of nostalgia and the mythologem of returning back home. They are extremely popular in the world literature. In this case the mythologem of returning back home leads to such prototype as the Flying Dutchman.

Bran with his bodyguard returned to the native shores. But as soon as Nehtan, the person who missed his Motherland more than others, touched the soil, he turned to “pile of dust — it could happen so if his body had been buried several hundred years ago”. The bodyguard with its leader Bran left the native land and set out on their journeys. “And since that time there is nothing known about Bran and his wanderings”.

The Japanese fairy tale “Urasima Taro” includes well-known causes and images. The first is a mythologem of saving an animal (bird, fish), widened in Belarusian folklore. A young fisherman who lived in a very poor hut saved a tortoise. Soon it brought him on the Dragon Island. The mythologem of the wonderful land about which a Lady from Amine so vividly spoke, is connected in this work with the images of water and sea (just like in the Irish fantastic saga), with great harvests and yield, personified in the image of a Dragon (the inverse contents is placed in this image in Belarusian folklore, where it acquires a look of three-, six-, nine-, and finally twelve-headed evil spirit). In the tale is also given a description of the Dragon’s land, where the hero spares much attention to the wonderful and magic garden (which is directly connected with the image of the Dragon in the Eastern tradition). But the known mythologem of the nostalgia appears again: Urasima Taro asks the Dragon to let him return back home. And this way the image of a magic box, which was presented to Urasima Taro by the master of the island, appears. Naturally the box in this case is accepted a magic drink, which gives a person eternal youth or it’s just accepted a discovery of Dabryan, the main character of the comedy “The

“Gate of Immortality” written by Kandrat Krapiva, or “the flower of youth”, which Gylgamash, the hero of the Babylonian-Assyrian epos, is trying to find, and etc.

Urasima Taro returns back home. But everything in his native land has changed. And nobody remembers the young guy. And only the oldest inhabitant remembers that in the very ancient legends is said about the young fisherman who departed in the Dragon’s land on the tortoise’s back. The young fisherman felt bored, and decided to open the magic box. He went to the sea-shore and opened it there. As soon as he did so, as soon as he watched inside, the violet cloud raise out and wrapped him round. And at one moment his hairs became grey and his face wreathed, his back bowed down, the legs began to tremble. At one moment all his life rushed by him and his breathing immediately stopped.

It’s evident that both of these memorials which have appeared in the separate parts of the world, have much in common. And the mythologems which call to mind while the research work, prove it. These ancient memorials also have much in common with the Belarusian contemporary work “The Gate of Immortality” written by Kandrat Krapiva.

The common things include the dream of the immortality and the belief in the opportunity and possibility to reach, to find it. Only the characters of the ancient Irish and Japanese works are looking forward to other values after finding such country. They want to return back to the people who are really native to them. Krapiva’s characters are very different — some of them think that only they are worthy such a gift as immortality. The other — are much modest. But there is such a great number of proud and arrogant people. Exactly these negative human qualities are revealed much more properly when people speak about the immortality.

The Irish fantastic saga, created in the river-bed of the ancient presentations, has the Utopian elements: the made-up land (its images rise in the look of the perfect world construction), amusements and immortality as its special signs. The comedy “The Gate of Immortality” is connected with the saga “The Voyage of Bran, Febal’s Son” by the common mythologem and enters the context of antiutopian literature. Multi-voiced “against” sounds in it: the author warns of the insecurity of the scientific discoveries which may lead the human society to the catastrophic circumstances (by

the way in the Irish saga only the partners of the “contacts” with ladies from Amine, in particular Bran, Febal’s son, with his bodyguard, become the victims of these “contacts”; It’s evident that the insecurity caused by the realization of the Utopian inclinations rises according to the laws of chain reaction), and also of shortsightedness and sometimes irresponsibility of the scientists; also the author warns of the dislocation of society headed by miscreants and liars. That’s why it isn’t an accident that the discussion about immortality comes to another level: especially to the discovery of the human defects which influence the transformation of the human society into the predators.

During the formation and development of the national cultures of our people, the main role belonged naturally to the anonymous founders of this culture — to bards of Ireland and musicians of Belarus. The image of a national poet whose creative work represents the soul of our people, delivers inextinguishable trust in his strength and immortality of the national genius. This is one of the most important in our cultures.

From the one side in the Belarusian literature such poet arises as a common image of a poet (is supposed as a name and the contents of such collections as “The Belarusian Pipe” and “The Belarusian Bow” written by F. Bahushevich and “Pipes” written by Y. Kupala), but from the other side it is a personal artistic image (“Burial Mound” and “Simon, the Musician” written by Y. Kolas). The image of the poet-musician as exist in Belarusian literature is one of the most important attainments with what our culture entered the world. It occupies a special place in the literature of romanticism which was extending either in Belarus or in Ireland.

While being the part of the world literature the Belarusian literature takes place in many-sided relations with different national literatures, including the Irish one. It’s interesting that while being in the special position in the point of other countries of Europe — Ireland on the edge of the continent, Belarus as the link between West and East, the lots of our literatures are extremely resembling.

Firstly, in many centuries they developed in the context with literature which acquired the priority-driven position among classical and European literature: the Belarusian — in the context with Slavonic and with Russian literature as well, the Irish — in the context with English literature.

Secondly, our literatures have given the world “authors of the most great scale”, which are seen as representatives of national cultures. This way the writers who have entered English literature (J. Swift, R. Sheridan, O. Goldsmith, L. Sterne, T. Moore, B. Shaw) were mainly the Irish-by-birth or by upbringing. Irish-by-birth James Joyce, whose novel named “Ulysses” has been translated into Belarusian and published abroad Belarus, decides to leave for Europe. Adam Mitskevich whose birthplace is in Navagrudak also left his motherland about which he wrote so much in his works. He went to Russia and then in Paris. A great number of famous people who were born or just lived in Belarus while being abroad are becoming the pride of other countries and cultures: Simeon Polatsky, Eli-sa Azheshka, St. Manyushka, M. Ahinsky and others.

And we'd say that these examples prove that there is rich but unfortunately unknown context of such community in borders of European culture as the context of Belarusian and Irish literatures. If to pay attention to the segregation of common human qualities which make up the basis of prototype and also to the analysis of the human values, what the mythologems are based on and by their investigation in the river-bed of common context of our literatures we should notice that our cultures, our people are connected with a great amount of facts and they're much greater than the proof of separate examples of literary contacts, examples of typological similarity of literatures, private meetings. But everything that connects us is characterized exactly by these examples, these patterns and these meetings in the best way. That's why while informing our national diversity we shouldn't forget about our similarity and the common destiny in the destiny of the whole world. And to make particular conclusions following these diversities and similarities in centuries.

Translated from Belarusian by Olga Makhnach

Лідзія Савік,
кандыдат філалагічных навук,
дацэнт Беларускага універсітэта культуры

Беларускі пераклад “Уліса” Джэймса Джойса

Паколькі я не толькі даследчык літаратуры, але і чытаю лекцыі студэнтам, то добра ведаю, якім прызнаннем у чытачоў карыстаюцца творы сусветнай класікі. Нядаўна ў газетах былі апублікованы адразу вынікі двух рэйтынгаў, якія вызначылі ста лепшых англамоўных раманаў XX ст.

У фарміраванні першага рэйтынгу ўдзельнічала група знакамітых філосафаў, гісторыкаў і літаратараў. Другое апытанне правялі студэнты Рэдкліфскага каледжа, які ўваходзіць у склад аднаго з самых элітарных прыватных універсітэтаў ЗША. У спісках прысутнічае 47 агульных назваў, прычым чатыры з іх уваходзяць у першую дзесятку кожнага. Гэта раманы Джэймса Джойса “Уліс” і “Партрэт мастака ў юнацтве”, Фрэнсіса Скота Фіцджэральда “Вялікі Гэтсбі”, Джона Стэйнбека “Гронкі гневу”, Уільяма Фолкнера “Шум і ярасць”.

Як бачым, ірландскі пісьменнік Дж. Джойс і яго раманы займаюць першыя радкі ў абодвух апытаннях. Таму вельмі добра, што сёння мы, беларусы, можам чытаць твор сусветнавядомага пісьменніка на роднай беларускай мове. “Уліс” быў перакладзены Янам Максімюком, які жыве ў Беластоку, і выйшаў пад рэдакцыяй перакладчыка з англійскай мовы Сяргея Шупы (ён, дарэчы, пераклаў з англійскай на беларускую кнігу Вітаўта Кіпеля “Беларусы ў ЗША”). Вялікая заслуга перакладчыка заключаецца ў tym, што раман гучыць на беларускай мове так жа натуральна і нязмушана, як і на англійскай, што

Джэймс Джойс

яшчэ раз пацвярджае высокі статус нашай мовы, яе здольнасць перадаваць самыя розныя адценні перажыванняў, пачуццяў герояў, агульныя, агульнахрысціянскія праблемы жыцця чалавека наогул.

Трэба падкрэсліць, што “Уліс” Джойса — не для лёгкага чытання. Ён напісаны ў рэчышчы авангардызму — літаратурнага руху ў мастацкай культуры XX ст., які парваў з ранейшымі нормамі і традыцыямі, ператварыў навізну выяўленчых сродкаў у самамэту. Авангардызм цесна звязаны з мадэрнізмам, ён адлюстроўвае анархічна-суб'ектывісцкі, індывидуалістычны погляд на свет. Прынцыпы авангардызму ўспрынялі такія літаратурна-мастацкія плыні, як экспрэсіянізм, сюрэралізм, а таксама літаратура “патоку свядомасці”, “новы раман”, “драма абсурду”.

Беларуская літаратура вельмі цесна звязана з традыцыйнымі мастацкімі прыёмамі адлюстравання рэчаіснасці. І таму ўвядзенне “Уліса” ў беларускамоўны кантэкст мае вялікае значэнне для сучаснай

нашай літаратуры. Дарэчы тут будзе сказаць, што Дж. Джойс — сучаснік класікаў беларускай літаратуры Максіма Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Гарэцкага, Кузьмы Чорнага, якія стаялі каля вытокаў новай беларускай паэтычнай і празаічнай традыцыі. Прыгадаем, што Дж. Джойс нарадзіўся ў адзін год з Я. Купалам, Я. Коласам, У. Галубком (1882), а памёр у 1941-м (наш Я. Купала загінуў у 1942-м). Але куды больш істотна, што гэтыя нашы пісьменнікі і ірландскія — Йітс (1865–1939), Сінг (1871–1909), Джойс (1882–1941) — з'яўляліся ідэолагамі беларускага і ірландскага нацыянальных адраджэнняў пачатку XX ст., мэтай якіх было аднаўленне нацыянальнай культуры, што знаходзілася пад пагрозай знікнення ў выніку асіміляцыі, захаванне мовы, помнікаў культуры, гісторыі, збіранне скарбаў фальклору. Пачатак стагоддзя (ці рубеж яго) якраз быў часам нараджэння ірландскай і беларускай літаратур новага напрамку, якія дзяякуючы творам іх буйнейшых прадстаўнікоў — Йітса, Сінга, Джойса, Багдановіча, Купалы, Коласа — набылі шырокую вядомасць. Калі найбольш паслядоўным выразнікам кельцкага нацыянальнага руху быў Дуглас Хайд (1860–1949), гісторык, паэт, фалькларыст, які стаў першым Прэзідэнтам Ірландскай Рэспублікі, то ў нас такім ж выразнікамі нацыянальнай ідэі былі пісьменнікі Вацлаў Ластоўскі (1883–1938) і Цішка Гартны (1887–1937), першыя “прэм’ер-міністры” ўрадаў БНР і БССР. Можна прывесці шмат падобных бліzkіх прыкладаў жыцця нашых народаў — у літаратуры, гісторыі, мастацтве. Але гэта тэма больш прыдатная для разгляду гісторыкам. Мне ж хацелася б тут засведчыць факт збліжэння нашых літаратур дзяякуючы перакладу “Уліса” на беларускую мову і перакладам лепшых твораў беларускіх аўтараў на англійскую мову. Было б выдатна, каб мы змаглі правесці канферэнцыю “Ірландыя – Беларусь” якраз па літаратурна-гістарычнай тэматыцы, зрабіць тыпалагічнае параліннне лёсаў, твораў і творцаў.

Калі гаварыць пра Дж. Джойса, то яго літаратурная дзейнасць пачалася якраз сярод пісьменнікаў ірландскага літаратурнага адраджэння. І пачынаў ён, як і многія беларускія пісьменнікі, з вершаў, з традыцыйных ірландскіх напеваў, з выкарыстання славутых ірландскіх сагаў, паколькі быў цесна звязаны з карэннай Ірландыяй. Але

прызваннем яго стала проза: у 1914 г. выходзіць зборнік яго ранніх апавяданняў “Дублінцы”, а ў 1916 г. — раман “Партрэт мастака ў юнацтве”.

Над раманам “Уліс” Дж. Джойс працаўаў сем гадоў (1914–1921). Асноўным творчым прынцыпам аўтара стала раскрыццё тагачаснага жыцця праз “паток свядомасці” герояў. Раман “Уліс”, які выйшаў з друку ў 1922 г., — гэта хроніка аднаго дня жыцця двух герояў, суаднесеная з “Адысей” Гамера. У рамане адчуваецца фрэйдысцкі падтэкст, а героі — своеасаблівымі архетыпамі, што складаюць змест сімвалікі сноў, міфаў, казак і фантазіі аўтара. “Уліс” блізкі да такіх вядомых твораў, як “Місіс Дэлоуэй”, “Да маяка”, “Хвалі” англійскай пісьменніцы Вірджыніі Вулф (1882–1941), “У пошуках страчанага часу” француза Марселя Пруста (1871–1922), “Станаўленне амерыканцаў” Гертруды Стайн (1874–1946).

У завяршэнні мне хацелася б прывесці хоць адну цытату з беларускамоўнага “Уліса”: “Куды падзеліся нашы дваццаць мільёнаў ірландцаў, якіх мы сёння павінны мець замест чатырох, нашы страчаныя калены? А нашы ганчары, нашы ткачы, найлепшыя ў цэлым съвеце? А наша сукно, якое яшчэ ў Рыме прадавалі ў часы Ювэнала, і наш кужаль, і наша адаманіка з краснаў Антрыму, і нашы карункі зь Лімэрыку, нашы гербаваныя скурсы, і белае алавяннае шкло з-пад Балібоку, і наш гутеноцкі паплін, і нашы шаўковыя тканіны, і фоксфардскі туід, і крэмавы гіпюр з кармэліцкага манастыра ў Нью-Рос, нічога падобнага ў цэлым съвеце нямаш”. Гэты балючы раздум аднаго з герояў рамана кранае беларусаў такімі зразумелымі ім настальгічнымі ноткамі пра славу і веліч Ірландыі.

Пераклад, як бачна, зроблены на мове Б. Тарашкевіча, Я. Лёсіка, Я. Купалы, М. Багдановіча, Я. Коласа, якая жыла і будзе жыць не толькі ў творах, але і ў перакладах сусветнавядомых шэдэўраў, да якіх несумненна адносіцца “Уліс” Джэймса Джойса.

Lidzija Savik,
candidate of Philological Sciences,
associate Professor of Belarusian University of Culture

The Belarusian Translation of “Ulysses” by James Joyce

Part of my research and preparation for lectures to students includes a study of the value and extension of World Literary Works. In recent times, two lists of the Best Novels of the 20th century have been published in newspapers.

The first list was made by a group of famous philosophers, historians and men of letters. The second by the students of Redcliff College, one of the best private universities in the USA. In both these lists there are forty seven common names, with four of these at the very top. These top four are “Ulysses” and “A Portrait of the Artist as a Young Man” by James Joyce, “The Great Gatsby” by Francis Scott Fitzgerald, “The Grapes of Wrath” by John Steinbeck and “The Sound and The Fury” by William Faulkner.

As we can see the Irish writer James Joyce and his novels are at the top of both lists. It is therefore nice that Belarusians can read the novel by this world famous writer in their own language. “Ulysses” was translated into the Belarusian language by Yan Maksymuk who lives in Belastok. The book was edited by the translator Siarhey Shupa who had also translated the book “Belarusians in the USA” by Vitaut Kipel from English into Belarusian. The attainment of the translator is that the novel sounds as real, free and easy in Belarusian as in English. This serves to outline again the high standing of our language, its efficiency to express different hues of ordeal, tribulation and feeling, and the common Christian problem of man.

We should mention that “Ulysses” by Joyce is not an easy read. It was written following the trend of Avant-gardism — a literary movement in the art culture of the twentieth century that was distinguished by its opposition to the traditional forms and to aesthetic perceptions that made the novelty of the imitative self-aimed. Avant-gardism closely related to modernism. It reflects an anarchistic-subjective, individualistic world outlook. It influenced the development of such literary styles as expressionism, surrealism, ‘stream of consciousness’, ‘new novel’ and the ‘theatre of the absurd’.

Belarusian literature deals with the traditional artistic methods of reality reflection. Therefore the representation of “Ulysses” into the Belarusian context is of great importance for our contemporary literature. James Joyce was a contemporary of the Classic of Belarusian Literature: Maxim Bahdanovich, Yanka Kupala, Yakub Kolas, Maxim Haretski and Kuzma Chorny who created the new Belarusian prose and poetic traditions. It is interesting to note that James Joyce was born in the same year as Y. Kupala, Y. Kolas, U. Halubok (1882) and that he died in 1941. (Y. Kupala died in 1942).

The most important aspect, however, is that our writers as well as the Irish writers, Yeats (1865–1909), Synge (1871–1909) and Joyce (1882–1941) were the ideologists of the Belarusian and Irish Renaissance at the beginning of the twentieth century. Their aims are to renew the national cultures that were under the threat of disappearance as a result of assimilation; to preserve the national language, culture and national monuments; anthologize folklore.

The beginning of the twentieth century marked the birth of new trends in Belarusian and Irish literatures. Thanks to the works of Yeats, Synge, Joyce, Bahdanovich, Kupala, Kolas, those trends became widely known. The most successful envoy of the Celtic National Movement was Douglas Hyde (1860–1946), a historian, poet, folk explorer, the first President of the Republic of Ireland. The envoys of the national ideas of Belarus were the writers Vazlav Lastouski (1883–1938) and Tsishka Hartny (1887–1937), the first prime-ministers of the Belarusian government.

Speaking about James Joyce, his career began among the writers of the Irish Literary Renaissance. Like so many Belarusian writers, he began

to write the poems and traditional Irish sagas as these reflected the real Ireland. However, his vocation was prose. In 1911 his book of short stories, "Dubliners" was published and in 1916 the novel "A Portrait of the Artist as a Young Man" was edited.

The novel "Ulysses" developed and expanded over the seven years it took to create (1914–1921). James Joyce modelled his own 'stream of consciousness' technique in this novel. Published in 1922, "Ulysses" follows the main action of two characters. Each episode loosely corresponds with an episode in Homer's "Odyssey". "Ulysses" has much in common with such novels as "To the Lighthouse" and "The Waves" by Virginia Woolf, "Remembrance of Things Past" by Marcel Proust, "The Making of Americans" by Gertrude Stein.

The novel has been translated into the language of B. Tarashkevich, J. Ljosik, Kupala and Kolas. This Belarusian language has been living and will therefore continue to live not only in the original Belarusian novels but also in the translations of world-famous literary masterpieces such as "Ulysses" by James Joyce.

Translated from Belarusian by Tatsiana Kavetskaya

Марына Елінская,
настаўніца гісторыі СШ 71 г. Мінска

О'Руркі, ірландскія графы, у Беларусі

Гербавае поле — срэбнае, рассечана вертыкальна — “у слуп”. У правай частцы — тры залатыя львы; левая частка рассечана гарызантальна, “у поле”. Зверху — агнец Божы з чырвонай харугвой, знізу — чорны бягучы вепр Кляйнод: над шаломам у графскай кароне — срэбная рука ў брані, з шабляю. Намёт — залаты са срэбрам. Пад гербавым шчытом — срэбная стужка з дэвізам “victoriosus victorieux”, “пераможца пераможца” (лат., фр.). Так рэпрэзентуе адзін скандынаўскі гербоўнік фамільны сімвал О'Руркаў¹.

Прыгожы герб, ды пры чым тут Беларусь? Ну і няхай сабе графы, хаця б і ірландскія... Але справа ў тым, што гэтыя О'Руркі працяглы час згадваюцца таксама і сярод памешчыкаў Мінскай губерні, дзе ў Навагрудскім павеце ім належалаў, у прыватнасці, Усюлоб. Ці ж не цікава вызначыць, чаму, калі і як гэтыя выхадцы з далёкага марскага вострава трапілі аж на Навагрудчыну?

Высвятляецца, што па паходжанню род О'Руркаў, нашчадкаў Артура, сына Рурка, ці не гэтакі ж старажытны, як і дынастыя нашых князёў полацкіх, нашчадкаў Рагвалода і Ізяслава. Ізяслававу маці Рагнеду гвалтам прымусіў узяць з ім шлюб князь Уладзімір Кіеўскі; жонку Тырона О'Рурка, рыйага (“караля”, “правіцеля”) княства Брэфна, скраў рыйаг правінцыі Ланстэрэ Мак-Дэрмот. З-за гэтага і пачалася ў Ірландыі, адпаведна хронікам, феадальная вайна. Увогуле дакладна вядома

¹ Baltisches Wappenbuch. Wappen sammtlischer den Ritterschaffen von Livland, Estland und Oesel zugehöriger Adelsgeschlechter. Stokholm, 1886. S. 80.

ма, што, пачынаючы з X–XI стст., О’Руркі валодалі ірландскім графствам Лейтрым². У канцы XVI ст. Брыян, граф О’Рурк, быў адным з правадыроў паўстання ірландцаў супраць англійскага прыгнёту. Калі ў 1595 г. інсургенты прапанавалі каралеве Лізавеце замірэнне, то адной з яго ўмоў было дараванне “віны” графу Брыяну. Але паўстанне працягвалася, і ў 1599 г. ірландцам на чале з О’Донэйлам і О’Руркам удалося нанесці каралеўскаму войску цяжкую паразу. Пасля аблогі г. Кінсейл і заканчэння паўстання каля 70 яго кіраўнікоў, а сярод іх таксама і граф О’Рурк, мусілі пакінуць радзіму³. Менавіта тады, па словах К. Каўцкага, “па ўсёй Еўропе можна было сустрэць храбрых ірландскіх генералаў, здольных ірландскіх дыпламатаў, графаў, баронаў, ірландскіх рыцараў св. Людовіка і св. Леапольда, Белага Арла і Залатога Руна, якія, калі б засталіся на радзіме, не змаглі б быць ні прапаршчыкамі пяхотных палкоў, ні свабоднымі грамадзянамі не-вялікіх абшчын”⁴.

Такім чынам, у 1688 г. Брыяна О’Рурка мы сустракаем ужо ў Францыі. Адтоль вандраванне роду працягвалася далей на ўсход, калі яго ўнуکі, Джон і Карнелій, наняліся ў 1760 г. на службу да расійскай імператрыцы Лізаветы Пятроўны. Адзначым: пазнейшую гісторыю роду О’Руркаў можна прасачыць і па матэрыялах, якія захоўваюцца ў нашым Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі. Так, з аднаго дакумента вынікае, што Лізавета прыняла Брыяновых унукаў у сваё войска менавіта “з графскім тытулам”⁵.

Граф Карнелій О’Рурк пераехаў у Расію разам з жонкай, якая паходзіла з графскага роду Сциоartaў. У рускай арміі нашаму ірландска-французскому эмігранту ўдалося зрабіць неблагую кар’еру, таму што ў адстаўку ён пайшоў у чыне генерал-маёра. Але Карнеліеву сыну

² Сапрыкин Ю. М. Английское завоевание Ирландии (XII–XVII вв.). М., 1982. С. 15.

³ Осипова Т. С. Освободительная борьба ирландского народа против английской колонизации (вторая половина XVI – начало XVII века). М., 1962. С. 149 и др.

⁴ Каутскій К. Ирландия: культурно-исторический очерк. Ростов-на-Дону, 1905. С. 21.

⁵ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей — НГАБ). Ф. 319, воп. 2, спр. 2346, арк. 6.

Джозефу, ці, на рускі лад, Іосіфу, пашанцавала на вайсковай службе значна больш. Граф Іосіф Карнельевіч О'Рурк нарадзіўся ўжо ў Расіі, у 1763 г. (ці ў 1772) ⁶. Залічаны яшчэ хлапчуком — зразумела, фармальна — у элітны лейб-гвардзейскі Ізмайлаўскі полк сяржантам, сваю сапраўдную службу малады граф Іосіф у 1790 г. змог пачаць адразу ў чыне ротмістра. Уздельнічаў у руска-шведской вайне за Фінляндыю, у паходзе супраць польскай Канфедэрацыі, у руска-турэцкай вайне, у асноўных кампаніях супраць рэспубліканскай, а потым напалеонаўскай Францыі, у тым ліку ў Італіянскім паходзе і бітвах пры Аўстэрліцы і Прэйсіш-Эйлаў. Яго паслужны спіс ўпрыгожаны шматлікімі згадкамі аб атрыманых у баях чынах і ўзнагародах: маёр, палкоўнік, генерал-маёр, ордэны св. Георгія, св. Ганны і г. д. Напэуна, генерал I. О'Рурк сапраўды быў таленавітым кавалерыйскім камандзірам. Ініцыятыўных і адважных коннікаў сярод сучаснікаў князя Баграціёна, атамана Платава і Дзяніса Давыдава, вядома ж, не брала. Але камандаванне кавалерыйскім цэлага корпуса ў час руска-турэцкай вайны, а потым, у 1812 г. — нават авангардам Заходніяй арміі было даручана маладому генералу О'Рурку. Ён жа кіраваў рускай кавалерыйскай, якая праследавала рэшткі “Вялікай арміі” ад Бярэзіны аж да Коўна і Варшавы. Далей былі загранічныя паходы і, нараэшце, уступленне расійскіх палкоў у Парыж. Нашчадак быльых уце-

⁶ Большая энциклопедия. СПб., 1904. Т. 14. С. 489; Русский биографический словарь. СПб., 1905. С. 374.

качоў прыйшоў туды, дзе калісці яго прадзед шукаў прытулку і паратунку, у шэрагах пераможцаў Францы... Увогуле, і з брытанцамі “рускі ірландзец” І. О’Рурк, напэўна ж, сустракаўся, калі ў час Венскага кангрэса знаходзіўся ў царскай свіце, “пры асобе гасудара” Аляксандра I. Але ў 1819 г. — на вяршыні кар’еры! — генерал О’Рурк выходзіць у адстаўку і пасяляецца ў Навагрудскім павеце Мінскай губерні. Ён быў даволі буйным памешчыкам, бо валодаў там акрамя мястечка Усюльб з 6762 дзесяцінамі зямлі яшчэ і вёскамі Трасцянка, Слючва, Крамушаўка, Межнікі, Генюшы. Крыху пазней, па рэвізіі 1858 г., у іх налічвалася 236 “душ” прыгонных⁷. У 1830-м выбухнула чарговае паўстанне, таксама і на Міншчыне. І нашчадак зацятых ірландскіх інсургентаў арганізоўвае і ўзначальвае ірэгулярныя запасныя часткі, якія ... “ачысцілі Навагрудскі павет ад бунтаўшчыкоў”. За гэта імператар Мікалай I узнагародзіў адстаўнога вайскоўца — выключны выпадак! — вельмі высокім званнем “генерал ад кавалеріі”.

І. О’Рурк памёр у 1849 г. у славе і паshanе. Мусіць, ён нездарма разлічваў на царскую да сябе міласць, калі падаваў на высачэйшае імя прашэнне дазволіць усёй сваёй сям’і называцца тытулам менаўвіта графаў ірладскіх. На адпаведным імянным указе ад 24 лістапада 1848 г. імператар усерасійскі напісаў: “быть по сему”⁸.

Такім чынам на Беларусі і з’явіліся афіцыйныя графы ірландскія ў асобах Іосіфа Карнельевіча, яго сыноў, пляменнікаў і іх дзяцей — усяго 16 чалавек. З іх восем былі вайскоўцамі: штаб-ротмістр Аляксандр Патрыцый, паручнікі Патрыцый Антоній Рафаіл і Канстанцін Марцэлін Іосіфавічы, генерал-маёр Вальдэмар Георг Рэйнгольд, падпалкоўнікі Морыц Дзітрых і Карнелій Іаган Георгіевічы. На вайскоўской службе былі таксама сыны апошнягага, Яўгеній Карл Людвіг і Рынхард Іаган Вільгельм Карнельевічы, графы ірландскія О’Рурк⁹. Мяр-

⁷ Список населённых мест Минской губернии. Минск, 1870. С. 234; Список землевладельцев Минской губернии. Издание Минского губернского статистического комитета. Минск, 1889. С. 308.

⁸ НГАБ. Ф. 319, вол. 2, спр. 2346, арк. 6 адв.

⁹ Васильевич С. Титулованные роды Российской империи. СПб., 1910. С. 174–175.

куочы па пэўных звестках, у Іосіфа Карнельевіча быў яшчэ адзін сын, Мікалай, таму што ў 1889 г. сярод землеўладальнікаў Мінскай губерні згадваюцца “О’Рурк Іван і Ганна Мікалаевы, графы” — мусіць, яго дзееці, уладальнікі маёнткаў Бардзяч і Клюкавічы ў тым жа Навагрудскім павеце¹⁰. Гэтакі ж графскі тытул мела, зразумела, і жонка Міхаіла Лазара Іосіфавіча, Анея, у дзявоцтве Бохвіц (напэўна, паходзіла з нямецкіх остзейскіх, г. зн., прыбалтыскіх дваран), а таксама дзве іх дачкі, Амелія Ізідора Йозефа і Стэфанія Эльвіра Радзілія Міхайлаўны.

Адпаведна архіўным дакументам, у снежні 1896 г. Мінскі дваранскі дэпутацкі сход атрымаў прашэнне памешчыкаў Навагрудскага павета Іосіфа Канстанціна і Эдварда Аляксандра Уладзіслава Міхайлавічаў, графаў О’Руркаў. Уласна, яны імкнуліся да таго ж, што і іх дзед, Іосіф Карнельевіч, на паўстагоддзя раней: называюцца менавіта “графамі ірландскімі”. Любоў да радзімы продкаў, вартая павагі! Справа ўтрымоўвае ўсе патрэбныя для зацвярджэння дакументы — прашэнне пляменнікаў падтрымаў, у прыватнасці, Канстанцін Марцэлін Іосіфавіч, таму што іх бацька, Міхаіл Лазар Іосіфавіч, памёр 2 мая 1893 г. ад запалення лёгкіх у сваім маёнтку Басін Навагрудскага павета. Прашэнне было задаволена 15 снежня 1897 г.¹¹.

¹⁰ Список землевладельцев Минской губернии. С. 308.

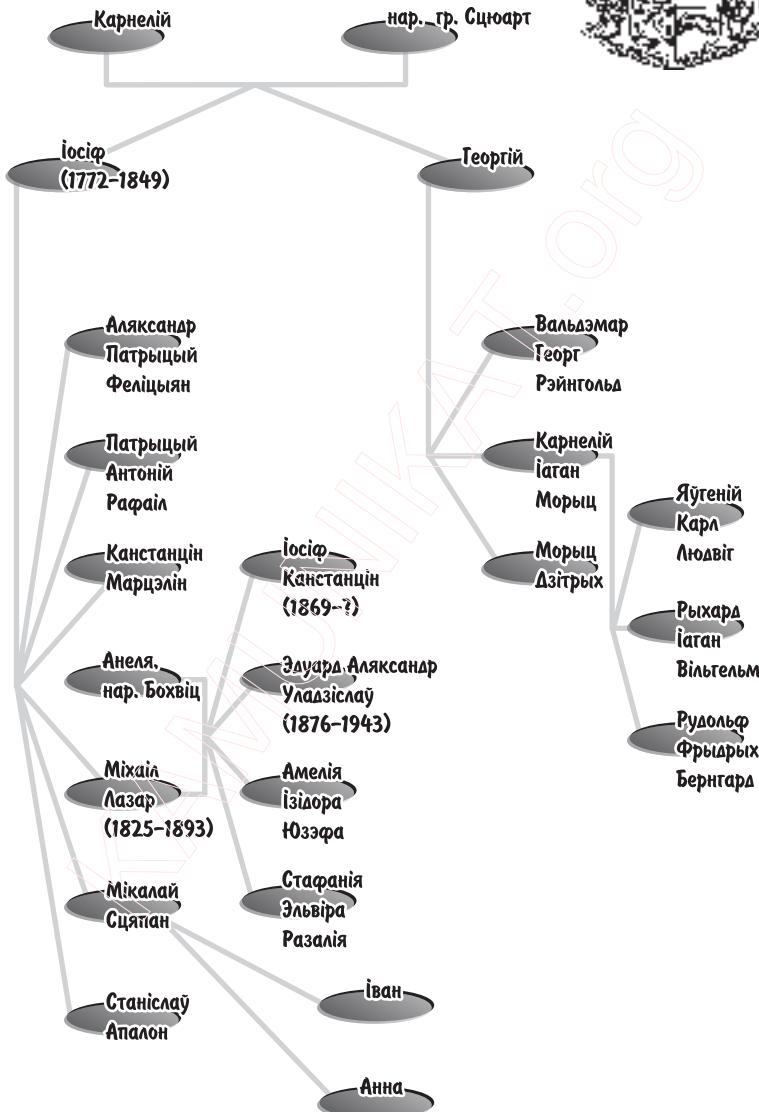
¹¹ НГАБ. Ф. 319, вол. 2, спр. 2346, арк. 3–6 адв., 11–13 адв.

Апошнім вядомым выхадцам з нашых навагрудскіх графаў ірландскіх якраз і быў адзін з братоў-прасіцеляў, Эдвард Аляксандр Уладзіслаў Міхайлавіч, які нарадзіўся у 1876 г. у тым жа бацькоўскім Басіне¹². Мусіць, таксама і гімназіі айцоў-езуітаў, якую ён скончыў у 1890 г., гэты “беларускі ірландзец” аваляўся тым, што на працыягу ўсяго далейшага жыцця ён вызначаўся выразнай каталіцкай і польскай свядомасцю. Вось такога нашчадка меў Іосіф Карнельевіч, якому не аднойчы даводзілася змагацца з польскімі патрыётамі... Увогуле, унук расійскага генерала ад кавалерыі таксама вызначаўся выдатнымі здольнасцямі, але зусім не вайсковымі. Аляксандр О’Рурк атрымаў добрую адукацыю: пасля езуіцкай скончыў яшчэ Рыжскую гімназію, дзе вывучаў эканамічныя науки, потым універсітэт у Інсбруку, у якім цалкам засяродзіўся на вывучэнні замежных моваў і тэалогіі. Рана вызначылася яго схільнасць да грамадской дзейнасці, арганізатарскі талент. Яшчэ ў Рызе малады О’Рурк кіруе польскай студэнцкай карпарацыяй “Arkonia”. Пасля 1917 г. ён быў сябрам Ліквідацыйнай камісіі па справах Царства Польскага, сябрам Польскай рады Мінскіх земель. Але галоўнымі ў яго жыцці былі рэлігійныя справы. Ці не спадчына гэта ад ўпартага каталіцтва ірландскіх продкаў? Граф О’Рурк зрабіў выдатную духоўную кар’еру, займаючы пасады біскупа ў Мінску, Вільні, Рызе, апостальскага адміністратора ў Гданьску. Пачатак Другой сусветнай вайны заспеў біскупу ў родавым гняздзе Іосіфа Канстанціна, дзедаўскім маёнтку Усельюбе, дзе тады жыў яго малодшы брат, Іосіф Канстанцін Міхайлавіч. Памёр біскуп О’Рурк 27 красавіка 1943 г. у Рыме. У 70-я гг. яго прах быў перавезены ў Польшчу і пахаваны ў Аліве, у склепе біскупаў гданьскіх.

О’Руркі, О’Руркі ... Рыягі, графы, інсургенты, генералы, біскупи. Да кожнага з іх можна ставіцца па-рознаму, але не трэба забываць пра тое, што ўсё гэта — дзеці адпаведнага часу. Вядома, яны належаць сваёй прабацькаўшчыне, Ірландыі. І Расіі. І Польшчы. Але яшчэ і другой радзіме сваёй — нашай Беларусі!

¹² Polski Słownik Biograficzny. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1979. Т. 24. С. 248–250.

Родавае дрэва беларускіх О'Руркаў

Maryna Elinskaya,
history teacher, Minsk high school № 71

The Irish Earls O'Rourkes in Belarus

The background of the coat of arms is silver and is divided vertically. In the right part there are three golden lions, the left is divided horizontally. At the top there is the Lamb of God with a red banner, at the bottom there is a running black wild boar. Above the helmet with the Earl's crown there is a silver hand in armour with a sabre. The casting net is silver with gold. Under the heraldic shield there is a silver ribbon with the motto "victoriosus victorieux", "the victor of the victors" (lat.) Thus one of the Scandinavian heraldry collections describes the emblem of the O'Rourke family.¹

This is a fine coat of arms, but what does it have to do with Belarus? OK, they were earls, and even Irish earls, so what? The thing is that those O'Rourkes are frequently mentioned among the landowners of the Minsk province. They owned the estate of Usielub in Navahrudak region. Is it not interesting to find out why, when and how those people from a far island in the sea happened to settle there?

It turns out that the kin of O'Rourkes, the descendants of Arthur, a son of Rourke, is as ancient as the dynasty of the Polatsak princes, the descendants of Rahvalod and Iziaslau. Iziaslau's mother Rahneda was violently forced to marry Kiev prince Uladzimir; the wife of Tyrone O'Rourke, who was the king of Breffni principality, was stolen by the king of the Leinster province, MacDermott. According to the chronicles, it was the

¹ Baltisches Wappenbuch. Wappen sammtlicher den Ritterschaffen von Livland, Estland und Oesel zugehöriger Adelsgeschlechter. Stokholm, 1886. S. 80.

reason for a feudal war. It is known for sure that beginning with X–XI cc.. the O'Rourkes were the lords of the county Leitrim.² At the end of the XVI c. Brian, Earl O'Rourke was one of the leaders of the uprising against English oppression in Ireland. When in 1595 the rebels offered to Queen Elisabeth to sign a truce, one of its demands was the “forgiveness” of Brian. The uprising, though, continued and in 1599 the Irish led by O'Donnell and O'Rourke defeated the Queen's troops. After the siege at Kinsale, the end of uprising, about 70 of its leaders, among them Earl O'Rourke, had to leave the country.³ At that time, according to K. Kautski “everywhere in Europe one could meet the courageous Irish generals, smart Irish diplomats, earls, barons, Irish knights of St. Louis and St. Leopold, of The White Eagle and The Gold Fleece, who if they stayed in their country, would never be able to become either the ensigns of platoons, or free citizens of their small communities”.⁴

Eventually we meet Brian O'Rourke in France in 1688 from where the further journey of the family towards the East started. In 1760 Brian's grandsons, John and Cornelius were hired to serve Russian Empress Elisabeth. It is worth noting that the further history of the family can be learned from the files preserved in the National Historical Archives of Belarus. As it follows from one of the documents, “gentle Elisabeth” hired Brian's grandsons to serve in her troops preserving their Earldom.⁵

Earl Cornelius O'Rourke and his wife, who was the descendant of the Earl family of Stuarts, moved to Russia. This Irish-French immigrant managed to make a good career in the Russian Army, retiring as a Major-General. His son Joseph (Iosiph in Russian) had even more success. Earl Iosipha Karnil'evic O'Rourke was born in Russia, in 1763 (or 1772).⁶ Be-

² Сапрыкин Ю. М. Английское завоевание Ирландии (XII–XVII вв.). М., 1982. С. 15.

³ Осипова Т. С. Освободительная борьба ирландского народа против английской колонизации (вторая половина XVI – начало XVII века). М., 1962. С. 149 and use.

⁴ Каутский К. Ирландия: культурно-исторический очерк. Ростов-на-Дону, 1905. С. 21.

⁵ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей — НГАБ). Ф. 319, вол. 2, спр. 2346, арк. 6.

⁶ Большая энциклопедия. СПб., 1904. Т. 14. С. 489; Русский биографический словарь. СПб., 1905. С. 374.

ing enlisted in his childhood into the elite Izmailov life-guards Regiment in the rank of sergeant, he started his actual service as a captain of cavalry in 1790. He participated in the Russian-Swedish war for Finland, took part in the campaign against Polish Confederation, fought in the Russian-Turkish war, in the main campaigns against Republican, and later Napoleon, France, including the Italian campaign and battles at Austerlitz and Praslau. His service record was adorned with numerous ranks and awards received for participation in battles: major, colonel, major-general, orders of St. George and St. Anna, etc. Apparently, general Iosiph O'Rourke was a gifted cavalry commander. There was no lack of the brave and initiative cavalrymen among the contemporaries of prince Bagration and ataman Platau. Nevertheless, the young general O'Rourke was appointed to command the cavalry corps during the Russian-Turkish War and later, in 1812 he was entrusted to command the vanguard of the Western Army. He was the one to lead the cavalry in pursuit of the remains of "The Great Army", from Biarezina to Kouna and Warsaw. Later there were more campaigns and finally the marching of the Russian regiments into Paris. This way the descendant of the former fugitive reached the place where his great-grandfather once had been seeking refuge, with the troops of the victorious army. Perhaps, the Russian Irishman, being in the Tsar's suite of His Majesty Alexander I at the Congress in Vienna also met some British. In 1819, however, in the peak of his military career, general O'Rourke retired to settle in Navahrudak region of Minsk province. He was quite a prominent landowner, possessing around 20.000 acres of land, a small town of Usielub, and the villages of Trastsianka, Slochva, Kramushouka, Mezhniki and Heniushy. The revision inspection of 1858 informs us that he owned at that time 236 serfs.⁷ In 1830 a new uprising started which spread along Minsk province. The descendant of the keen Irish rebels organized and headed the irregular reserve units which.... "cleared Navahrudak region from rioters". Emperor Mikalai I awarded the retired military man — an exceptional case! — with a very high rank of a cavalry General.

⁷ Список населённых мест Минской губернии. Минск, 1870. С. 234; Список землевладельцев Минской губернии. Издание Минского губернского статистического комитета. Минск, 1889. С. 308.

Iosiph O'Rourke died in 1849 as a respectful and glorified citizen. Perhaps, not in vain he was counting on Tsar's mercy when he petitioned to His Majesty to allow him and all his family to retain the title of Irish Earls. The response edict, signed by the Emperor of the Whole Russia on November 24, 1848, reads as follows: "and so be it".⁸

This way the officially Irish Earls appeared in Belarus. They were Iosiph Karnil'evich, his sons, nephews and their children, 16 people all together. Eight of them were military men: staff-captain of cavalry Alexander Patrick, lieutenants Patrick Antony Raphail and Kanstantyn Marcellin, major-general Valdemar George Reingold, lieutenant-colonels Moritz Dietrich and Cornelius Iohann. The sons of Cornelius Iohann, Eugene Karl Ludvig and Richard Iohann Willhelm, the Irish Earls O'Rourkes, also were in service.⁹ Some sources also tell us that Iosiph Karnil'evich had another son, Mikalai, for in 1889 among other landowners of Minsk province "O'Rourkes, Ivan and Hanna, of Mikalai, Earls", were mentioned. They were, perhaps, his children, the owners of the Berdzich and Klukavichy estates in Navahrudak region¹⁰. The wife of Michael Lazar O'Rourke, Anelia, née Bohvitz (probably, a descendant of German-Baltic nobility), as well as their two daughters, Amelia Izidora Iosepha and Stephania Elvira Rozalia, also had the title of Earless.

According to the archive documents, in December 1896, Minsk Nobles' Deputy Assemble received a petition from the landowners of Navahrudak region Iosiph Konstantyn and Edward Alexander Uladzislau, sons of Michael, Earls O'Rourkes. They were striving for the same thing as their grandfather Iosiph Karnil'evich half a century ago, to be called the "Irish Earls". Love for one's country worthy of respect! The petition had all necessary documents. It was supported by the uncle of the petitioners, Kanstantyn Marcellin Iosiphovich, because their father, Michail Lazar Iosiphovich died of pneumonia in his estate Basin in Navahrudak region, on May 2, 1897. The petition was complied on December 15, 1897.¹¹

⁸ НГАБ. Ф. 319, вол. 2, спр. 2346, арк. 6 адв.

⁹ Васильевич С. Титулованные роды Российской империи. СПб., 1910. С. 174–175.

¹⁰ Список землевладельцев Минской губернии. С. 308.

¹¹ НГАБ. Ф. 319, вол. 2, спр. 2346, арк. 3–6 адв., 11–13 адв.

The last well-known offspring of the Irish Earls of Navahrudak was one of the brothers-petitioners, Edward Alexander Uladzislau Michailavich, who was born in Basin, in 1876.¹² Probably, this Belarusian Irishman owed his catholic and Polish mentality to the Jesuit gymnasium, which he finished in 1890. And this was the descendant of Iosiph O'Rourke, who not once fought with the Polish patriots. All in all, the grandson of the Russian cavalry general was notable for his outstanding abilities, though not in military service. Alexander O'Rourke received an excellent education: after the Jesuit gymnasium he completed the one in Riga, where he studied economics. After that he entered the University in Innsbruck, where he studied Foreign Languages and Theology. Since an early age he showed an inclination for social activity and the gift of an organiser. In Riga he was the leader of the Polish Students' corporation "Arkonia". After 1917 he was the member of the Liquidation Committee for the Affairs of the Polish Kingdom, and the member of the Polish Council of the Minsk lands. But church activity occupied a primary position in his life. Earl O'Rourke made an outstanding church career. He was bishop in Vilna, Minsk, Riga and apostolic administrator in Gdansk. The beginning of the war found him in their Usielub estate, where his younger brother, Iosiph Konstantyn Michailavich lived. Bishop O'Rourke died in Riga on April 23 1943. In the 1970s his remains were brought to Poland and buried in Oliva, in the vault of the Gdansk Bishops.

O'Rourkes, O'Rourkes... Kings, earls, rebels, generals, bishops. We can have different attitudes towards each of them, but we should not forget that they were children of their time. No doubt, all of them belong to their native country — Ireland. But they also belong to Russia and to Poland. And they also belong to their other native country — to our Belarus!

Translated from Belarusian by Tatsiana Kavetskaya

¹² Polski Słownik Biograficzny. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1979. T. 24. S. 248–250.

Яраслаў Міцкевіч,
кансультант Міністэрства эканомікі Рэспублікі Беларусь

Беларуска-ірландскае гандлёва- эканамічнае супрацоўніцтва: Тэндэнцыі і перспектывы

Знешнееканамічная дзейнасць з'яўляецца адным з прыярытэтных накірункаў сацыяльна-еканамічнага развіцця Рэспублікі Беларусь. Таму наша дзяржава імкнецца да ўстанаўлення доўгатэрміновага гандлёва-еканамічнага супрацоўніцтва з усімі краінамі сусветнага супольніцтва. Актуальнай праблемай для Беларусі застаецца дасягненне прымальнага знешнегандлёвага балансу з краінамі Заходней Еўропы і, у першую чаргу, з Еўрапейскім саюзам (ЕС).

У апошнія гады знешнегандлёвыя адносіны паміж Беларуссю і Ірландыяй развіваліся не вельмі актыўна. Удзельная вага Ірландыі ў агульным аб'ёме знешняга гандлю Беларусі з краінамі ЕС нязначная і складае ўсяго каля 1 %. Пачынаючы з 1996 г., гандлёвы абарот паміж нашымі краінамі паступова зніжаецца. У 1998 г. абарот зменшыўся на 16,8 %. Нягледзячы на рост аб'ёмаў беларускага экспарту ў 2,7 раза і скарачэнне імпарту на 27,6 %, гандлёвае сальда Беларусі з Ірландыяй склалася адмоўным у памеры 13,9 мільёна долараў ЗША.

Дынаміка знешняга гандлю паміж Беларуссю і Ірландыяй у 1995–1998 гг.
(тысяч долараў ЗША)

Гады	1995	1996	1997	1998
Тавараабарот	5880	26881	25810	21469
Экспарт	1378	1945	1411	3799
Імпарт	4502	24936	24399	17670
Сальда	-3124	-22991	-22988	-13871

У таварнай структуры беларускага экспарту ў Ірландыю вялікую долю складаюць хімічныя валокны (46,5 %), лом чорных металаў (28,9%) і трактары (10 %).

Асноўнымі артыкуламі імпарту з Ірландыі з'яўляюцца абсталяванне і механічныя прылады (32,6 %), хімічныя рэчывы (30,1 %) і электраабсталяванне (7,6 %).

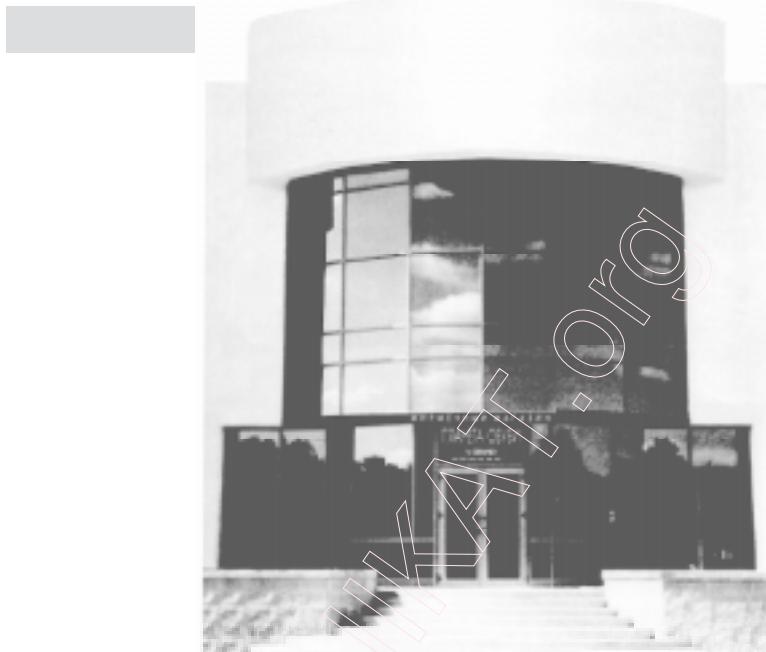
Устаноўленыя Еўрапейскім саюзам антыдэмпінгавыя пошліны на імпарт хлорыстага калія і поліэстэравых валокнаў, а таксама квоты на тэкстыльныя тавары з Беларусі абмяжоўваюць беларускі экспарт у Ірландыю.

Ірландыя ўваходзіць у дваццатку краін-лідэраў па колькасці створаных у Беларусі прадпрыемстваў з замежнымі інвестыцыямі. У цяперашні час на тэрыторыі рэспублікі зарэгістравана 28 беларуска-ірландскіх сумесных прадпрыемстваў і 23 прадпрыемствы з 100 % ірландскага капітала. Доля ірландскага боку ў аўтакасці статутным фондзе гэтых прадпрыемстваў складае каля 9 мільёнаў долараў ЗША. Трэба адзначыць паспяховую гаспадарчую дзейнасць такіх прадпрыемстваў, як “Трыкатажная фабрыка “Арыёла”, “Ле Гранд”, “Вестэнд Мед”, “ГермесБізнес”, “Эквіпмент рэнт інвестменд лтд.” з удзелам ірландскіх кампаній-інвестараў “Merlin Foundation Ltd.”, “Darmount Holfings Ltd.”, “Westend Finance”, “Germes Finance Ltd.”, “Woldwide Equipment Company Unltd”. Прыведзеныя дадзенныя сведчаць, што магчымасці нашых краін у галіне гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва выкарыстоўваюцца далёка не поўнасцю.

Развіццю і пашырэнню ўзаемавыгадных эканамічных сувязей паміж нашымі дзяржавамі будзе спрыяць стварэнне эффектуўнай дараворна-прававой базы: заключэнне пагадненняў аб узаемнай абароне інвестыцый і пазбыянні двайнога падаткаабкладання. Неадкладная ратыфікацыя Пагаднення паміж Рэспублікай Беларусь і Еўрапейскім саюзам аб партнёрстве і супрацоўніцтве ўсімі краінамі-членамі ЕС і Еўрапарламентам будзе садзейнічаць лібералізацыі знешняга гандлю паміж Беларуссю і Ірландыяй.

Улічваючы, што нашы краіны маюць высокі навукова-тэхнічны і прымысловы патэнцыял, перспектывыўным накірункам беларуска-ірландскага супрацоўніцтва з'яўляецца рэалізацыя сумесных экспар-

Магазін «Легранд» на Нямізе ў Мінску

таарыентаваных праектаў у розных галінах эканомікі — такіх, як камп’ютэрная, электронная, хімічная, фармацэўтычная вытворчасць.

Беларусі, як краіне з пераходнай эканомікай, патрэбна эфектыўная і мэтанакіраваная тэхнічная дапамога, накіраваная на садзейнічанне яе сацыяльна-еканамічнаму развіццю, усебаковай інтэграцыі ў сусветнае супольніцтва. У той жа час Ірландыя мае адну з самых развітых эканомік у індустрыйным свеце. У гэтай сувязі важным аспектам беларуска-ірландскага супрацоўніцтва можа стаць рэалізацыя двухбаковых праграм і праектаў тэхнічнай дапамогі.

Yaroslav Mitskevich, Consultant of Foreign Economic Activities
Department, Ministry of Economy of the Republic of Belarus

Belarus-Ireland Trade & Economic Co-operation: Trends and Prospects

The foreign economic activities is one of priority directions of the social and economic development of the Republic of Belarus. Therefore, our state strives for the establishment of the long-term trade and economic co-operation with all the countries that make up the world community. The urgent problem for Belarus is the achievement of a reasonable foreign trade balance with the West European countries and first of all the European Union (EU).

The foreign trade relations between Belarus and Ireland have not been developing very actively in the last years. The share of Ireland in the total volume of foreign trade of Belarus with the EU countries is insignificant and amount to around 1 %. Since 1996 the trade turnover between our countries has been falling steadily. In 1998 the turnover decreased by 16,8 % over 1997. Despite the growth in the volume of Belarusian exports by 2,7 times and the reduction in imports by 27,6 %, Belarus has the negative trade balance with Ireland and its deficit amounted to US dollars 13,9 millions.

Belarus-Ireland trading indicators in 1995-1998 (thousand US dollars)

Years	1995	1996	1997	1998
Volume of foreign trade	5880	26881	25810	21469
Exports	1378	1945	1411	3799
Imports	4502	24936	24399	17670
Balance	-3124	-22991	-22988	-13871

Source: Ministry of Statistics and Analysis of Belarus

The large share in the commodity structure of Belarusian exports to Ireland are borrowed chemical fibres (46,5 per cent), ferrous metals (28,9 per cent) and tractors (10 per cent).

The main components of imports from Ireland are equipment and mechanical devices (32,6 per cent), chemical substances (30,1 per cent), electrical equipment (7,6 per cent).

The EU anti-dumping duties imposed on the imports of potassium chloride and polyester fibre and also quotes on textile goods from Belarus limit the Belarusian exports to Ireland.

Ireland is one of the top-twenty countries in the amount of the created enterprises with the foreign investments in Belarus. At present 28 Belarusian-Irish joint ventures and 23 enterprises with the one-hundred-percent Irish capital are registered on the territory of Belarus. The share of Irish party in the declared charter capital of these enterprises amounts to around US dollars 9 millions.

It is necessary to note successful business activities of such enterprises as “Knitted Wear Factory “Areola”, “LeGrand”, “Westend Med”, “Germes Business”, “Equipment rent investment Ltd.” with the participation of Irish investors “Merlin Foundation Ltd.”, “Darmount Holdings Ltd.”, “Westend Finance”, “Germes Finance Ltd.”, “Worldwide Equipment Company Unltd.”.

The above-mentioned data testify that possibilities of our countries in the field of trade and economic co-operation are not used completely.

The development and expansion of mutually advantageous economic relations between our states will contribute to the creation of effective bilateral treaty-law base: conclusion of the agreements on the stimulation and the mutual protection of investments and on the avoidance of double taxation.

The prompt ratification of the Agreement between the Republic of Belarus and the European Union on partnership and co-operation by all the EU countries and also the European Parliament will provide the liberalization of foreign trade between Belarus and Ireland.

Taking into account that our countries have high scientific and industrial potentials, the perspective direction of Belarus-Ireland co-operation

is the implementation of mutual export-oriented projects in the various sectors of economy, such as computers/electrical machinery and chemicals/pharmaceuticals industries.

Belarus as a transition economy country needs effective and well targeted technical aid, that would assist its social and economic development and comprehensive integration in the world community. At the same time Ireland has one of the best performing economies in the industrialized world. In this connection the implementation of bilateral technical assistance programmes and projects may become an important aspect of Belarus-Ireland co-operation.

Translated from Belarusian by the author